

AKADEMISK AVHANDLING FÖR TEKNOLOGIE DOKTORSEXAMEN

Konstruktioner av en stadskärna

Den postindustriella stadens rumsliga maktrelationer

JULIA FREDRIKSSON

Institutionen för Arkitektur
CHALMERS TEKNISKA HÖGSKOLA

Göteborg 2014

Konstruktioner av en stadskärna
Den postindustriella stadens rumsliga maktrelationer
JULIA FREDRIKSSON
ISBN 978-91-7385-975-2

Forskningsprojektet är finansierat av Formas.

© JULIA FREDRIKSSON, 2014.

Doktorsavhandlingar vid Chalmers tekniska högskola
Ny serie nr 3656
ISSN 0346-718X

Institutionen för Arkitektur
Chalmers tekniska högskola
412 96 Göteborg
Telefon: + 46 (0)31-772 1000

Chalmers Reproservice
Göteborg 2014

Abstract

Constructions of a city centre: Spatial power relations of the post-industrial city
[Konstruktioner av en stadskärna: Den postindustriella stadens rumsliga maktrelationer]

Julia Fredriksson, Department of Architecture, Chalmers University of Technology.
Language: Swedish, with a summary in English.

This thesis highlights the standpoints of Swedish planning practice towards city centres and emphasises a critical power perspective in respect of the town centre development. The aim is to analyse critically how city centres are discursively constructed in contemporary Swedish urban planning and design and to enhance the understanding of what this means in respect of how spatial power relations in cities are created and consolidated. Given the increase in interest in urban cores and town centres, in both Swedish and European planning practice and discussions on cities, the intention, therefore, is to provide planning practice and research with a critical elucidation of contemporary Swedish town centre development and to supplement current research into town centre development, which is dominated by research based on economic perspectives and studies of best practice. A further intention is to present examples of how the production of urban spaces can be studied on the basis of power perspectives in the field of urban planning and design.

The theoretical and methodological framework of this thesis is based on a discourse theory approach which is combined with a relational perspective on space. This perspective emphasises the relationship between urban space and power and the production of urban space as a political process where the meaning of space is historically and contextually dependent and constantly constructed and reconstructed through concrete action. Discourse theory also offers a number of concepts and logics that have been used in the analysis of the empirical material.

The thesis is based on an empirical study of the transformation of Jönköping city centre, of which the analysis has involved qualitative processing of texts, images and maps relating to the transformation of Jönköping's central areas as a municipal planning project. The analysis can be likened to a deconstructive reading, the discourse being made visible by breaking up the chain of arguments and inserting them into new contexts. To enhance the understanding of what this means to how spatial power relations in cities are created and consolidated, the empirical analysis is then discussed on the basis of alternative logics which highlight the systems of meaning that do not fit into the given discourse and which emphasise how power operates in the production of space in the planning and design of city centres.

The thesis demonstrates that the form of town centre development studied here can be regarded as a planning strategy which brings about spatial inequality by creating and consolidating differences and hierarchies between centres and peripheries. This occurs when the city centre is constructed as a bearer of future opportunities of the city in the post-industrial era and as a generic place which can represent universal ideals, while the periphery is constructed as an exception which is located at a societal and spatial "outside". At the same time, the power dimension in the shaping of the urban space is rendered invisible by neutralising political choices so that selected planning strategies appear to be obvious and impossible to question. In contrast to this post-political tendency, the thesis emphasises the need to view the political in the shaping of urban space, where the construction of such space not only reflects social norms and power relations, but also plays an active part in the shaping of society.

Keywords: discourse, discourse theory, urban construction, city centre, town centre development, city transformation, Jönköping, urban planning and design, power, concepts of space

Sammanfattning

Konstruktioner av en stadskärna: Den postindustriella stadens rumsliga maktrelationer

Julia Fredriksson, Institutionen för Arkitektur, Chalmers tekniska högskola. Språk: svenska, med sammanfattning på engelska.

Denna avhandling belyser den svenska planeringspraktikens förhållningsätt till stadskärnan och lyfter fram ett kritiskt maktperspektiv på stadskärneutveckling. Syftet är att kritiskt analysera hur stadskärnan konstrueras diskursivt i nutida svenskt stadsbyggande och att fördjupa förståelsen för vad detta innebär för hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befasts. Mot bakgrund av det ökade intresse som riktats mot stadskärnan, både inom den svenska och europeiska planeringspraktiken och i diskussionen om staden, är avsikten därigenom att för planeringspraktiken och forskningen bidra med en kritisk belysning av nutida svensk stadskärneutveckling och komplettera nuvarande forskning kring stadskärneutveckling, som främst domineras av forskning utifrån ekonomiska perspektiv och studier av best-practice. Vidare är avsikten att visa exempel på hur produktionen av stadens rum kan studeras utifrån maktperspektiv inom stadsbyggnadsdisciplinen.

Avhandlingens teoretiska och metodologiska ramverk utgår från ett diskursteoretiskt förhållningsätt, som kombineras med ett relationellt perspektiv på rum. Detta perspektiv sätter fokus på relationen mellan stadens rum och makt och på produktionen av stadens rum som en politisk process, där rummets betydelse är historiskt och kontextuellt beroende och ständigt konstrueras och rekonstrueras genom konkreta handlingar. Vidare erbjuder diskursteorin ett antal begrepp och logiker som har använts i analysen av det empiriska materialet.

Avhandlingen tar utgångspunkt i en empirisk studie av omvandlingen av Jönköpings stadskärna, där analysen inneburit en kvalitativ bearbetning av text-, bild- och kartmaterial som berör omvandlingen av Jönköpings stadskärna som kommunalt planeringsprojekt. Analysen kan liknas vid en dekonstruktiv läsning, där diskursen synliggörs genom att argumentationskedjan bryts upp och sätts in i nya sammanhang. För att fördjupa förståelsen av vad detta innebär för hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befasts diskuteras sedan den empiriska analysen utifrån alternativa logiker, som lyfter fram betydelsesystem som inte ryms inom den givna diskursen och som belyser hur makt verkar i produktionen av stadskärnans rum.

Avhandlingen pekar på att den form av stadskärneutveckling som här studerats kan betraktas som en planeringsstrategi som driver fram en rumslig ojämlikhet genom att skapa och befästa skillnader och hierarkier mellan centrum och periferi. Detta sker genom att stadskärnan konstrueras som bärare av stadens framtida möjligheter i den postindustriella eran och som en generell plats som kan representera allmänna ideal, medan periferin konstrueras som ett undantag, som befinner sig i ett samhälleligt och rumsligt utanför. Samtidigt osynliggörs maktdimensionen i formandet av stadens rum genom att de politiska valen neutraliseras och valda planeringsstrategier framstår som självklara och omöjliga att ifrågasätta. I kontrast till denna postpolitiska tendens lyfter avhandlingen fram behovet av att se det politiska i formandet av stadens rum, där konstruktionen av stadens rum inte bara speglar samhälleliga normer och maktrelationer, utan också spelar en aktiv roll i formandet av samhället.

Nyckelord: diskurs, diskursteori, Jönköping, makt, rumsbegrepp, stadsbyggnad, stadskärna, stadskärneutveckling, stadsomvandling, stadsplanering

Innehållsförteckning

Tack

1. Inledning	9
1.1 Stadskärnans roll i staden och stadsbyggandet	9
Stadens rum och makt	14
1.2 Syfte	16
1.3 Forskningssammanhang	17
1.4 Forskningsöversikt	18
Stadskärnans roll i staden och planeringspraktiken	19
Förortens exkludering och stigmatisering	21
Stad och diskurs	21
Jönköping som exempel	24
1.5 Disposition	25
2. Teori, metod, material och tillvägagångssätt	27
2.1 Teoretiskt-metodologiskt angreppssätt	27
Diskursteoretiskt perspektiv	27
Diskursteorins vidgade diskursbegrepp	30
Centrala diskursteoretiska begrepp	32
Maktbegrepp	35
Rumsbegrepp	36
Diskursivt och rumsligt meningsskapande	41
2.2 Tillvägagångssätt	43
Fall och avgränsningar	43
Material och urvalskriterier	44
Analytiska strategier	49
3. Stadskärnans diskursiva konstruktion	55
3.1 Exemplet Jönköping	55
3.2 Konstruktioner av den postindustriella staden	63
Den oundvikliga konkurrensen	68
Staden som konkurrensmedel	72
Den postindustriella stadens konstitutiva utsida	79

3.3 Konstruktioner av den postindustriella stadskärnan	80
Stadskärnan som konkurrensmedel	81
Stadskärnans postindustriella urbanitet	82
Diskursens stabilisering	88
Den postindustriella stadskärnans konstitutiva utsida	90
3.4 Stadskärnans rumsliga (re)konstruktion	91
Det diskursiva fältets rum	93
Rummets immateriella (re)konstruktion	96
Rummets materiella (re)konstruktion	99
Rummets typologiska (re)konstruktion	101
Munksjöns postindustriella (re)konstruktion	105
Kärnans (re)konstruktion från utsida till insida	109
4. Stadens rumsliga maktrelationer	113
4.1 Stadskärnans relationella tidrum	113
Diskursens interna logik	113
Stadskärnans diskursiva fält	116
Rummet, diskursen och verkligheten	118
4.2 Diskursens koloniala drag	121
Det koloniala och förorten	122
Det koloniala och stadskärnan	123
4.3 Makt och mänskligt rum	126
Stadsbyggnad och biomakt	126
Diskursens postpolitiska drag	130
5. Avslutning: Den postindustriella stadens rumsliga maktrelationer	135
6. English summary	139
The role of the centre in cities and urban planning	139
Aim	141
Theoretical-methodological approach	142
Empirical example	145
Results	146
7. Referenser	151

Tack

Det är många som på olika sätt bidragit till denna avhandling och som för det ska ha ett stort tack. Jag vill här särskilt nämna några personer som varit till stor hjälp under arbetets gång.

Först och främst vill jag rikta ett varmt tack till min huvudhandledare Catharina Dyrssen och min bihandledare Marie Strid. Tack för alla intelligenta kommentarer, intressanta diskussioner och ert aldrig sinande stöd. Jag vill även rikta ett stort tack till Bosse Bergman, Kungliga Tekniska Högskolan, för all hjälp, uppmuntran och alla värdefulla kommentarer under arbetets gång. Tack också till Lars Orrskog, Kungliga Tekniska Högskolan, som förutom att arrangera doktorandkursen RumMaktMening, som fick en avgörande betydelse för avhandlingsarbetet, kommit med värdefulla kommentarer som opponent på mitt 50%-seminarium och också under arbetets senare del har tagit sig tid att läsa och komma med synpunkter. Vidare vill jag tacka Richard Ek, som genom sin noggranna och klarsynta insats som opponent på mitt slutseminarium bidrog till avhandlingens slutförande. Jag vill också tacka alla mina doktorandkollegor vid Institutionen för Arkitektur. Alldeles särskilt vill jag här nämna Joanna Gregorowicz-Kipszak och Nils Björling, som båda bidragit med oändligt många intressanta diskussioner och trevliga luncher under doktorandåren. Tack också till min pappa Stig Fredriksson, som korrekturläst under olika delar av avhandlingsarbetet, och till min vän Emma Karlsson, som ryckte ut när jag som bäst behövde henne och hjälpte mig med layouten. Och så till sist, tack Laban, Allan och Otto. Tack för att ni gör livet så mycket större än avhandlingen.

1. Inledning

Ett ökat intresse har riktats mot stadskärnan, både inom den svenska planeringspraktiken, där stadskärneutveckling har blivit ett allt viktigare inslag, och i diskursen om staden, där stadskärnan på många sätt kommit att framställas som stadens ideal. Många kommuner satsar idag stora resurser på att rusta upp stadskärnan och antalet tillfälliga arrangemang i stadskärnan har blivit fler. Hur kan detta ökade intresse för stadskärnan förstås och vad innebär planeringspraktikens förhållningssätt till stadskärnan för hur gränser, skillnader och hierarkier i staden upprättas och upprätthålls?

1.1 Stadskärnans roll i staden och stadsbyggandet

Frågan om stadskärnans roll i staden och stadsbyggandet måste förstås mot bakgrund av de omfattande strukturella förändringar som staden genomgått. Dessa förändringar har inneburit att relationen mellan centrum och periferi på många sätt har omformulerats. Det som tidigare betraktats som stadens periferier rymmer idag i stort sett alla funktioner som vanligtvis kallas urbana och den historiska stadskärnan utgör endast en liten del av den urbana strukturen. Den ökade mobiliteten i samhället har också medfört att många människor rör sig över allt större geografiska områden i sin vardag på väg mellan bostad, arbete och fritidsaktiviteter. Människors rörlighet följer inte stads- och regiongränser och därför kan noder och attraktionspunkter i stadslandskapet som vid första anblicken kan verka externa befinna sig centralt placerade om de betraktas i ett större regionalt sammanhang. Rörligheten innebär också att de faktiska skillnaderna mellan stad och land minskar och i princip alla i vår del av världen är idag en del av det urbana samhället.¹

---

1 Den nutida stadens förändrade villkor är väl omskrivna inom urbanforskningen. Se till exempel Bruegmann 2005; GUST 1999; Parker 2004; Soja 2000. För svenska exempel se Bergman 2003: 166ff (här med särskilt fokus på handel) och Wetterberg 1999.

Upplösningen av stadens gränser har beskrivits som en konsekvens av 1800-talets industrialisering, en tid då det skedde en rad förändringar som innebar att de skarpa gränser som tidigare fanns mellan stad och land började omformuleras (Wetterberg 1999: 3). Dels ledde industrialiseringen till en kraftig inflyttning till städerna från landsbygden, vilket medförde att stadsbefolkningen och landsbygdsbefolkningen nu började blandas på ett nytt sätt. Dels genomfördes en rad juridiska och ekonomiska förändringar som på olika sätt omformulerade relationen mellan stad och land. De tullar som tidigare gällde all varutillförsel till städerna togs bort och förbudet mot handel på landsbygden, som hade inneburit att all regelrätt handel måste ske i städerna, luckrades upp. Samtidigt innebar också kommunreformen år 1862, där landet indelades i juridiskt likvärdiga enheter, att städerna berövades en del av sin särställning gentemot landsbygden (Bergman 2003: 11ff).

På 1900-talet och inledningen av 2000-talet har denna omformulering av relationen mellan centrum och periferi fortsatt. När satellitstäderna byggdes under 1960-talets miljonprogram innebar det att den så kallade periferin befolkades i en helt ny skala. I samband med byggandet av dessa förortsområden skedde också den första större utbyggnaden av handel utanför stadskärnorna. Denna utbyggnad har sedan följts av en kraftfull expansion av handelsområden på en mängd olika platser i det urbana landskapet, vilket inneburit att stadskärnan idag har förlorat sin självklara roll som centrum för stadens handel.

Staden har således genomgått en rad strukturella förändringar som på många sätt omformulerat betydelsen av begreppspar som stad och land, centrum och periferi och stadskärna och förort. Hur omfattande dessa förändringar varit och vad de innebär för hur staden ska förstås, beskrivas, analyseras och planeras råder det dock delade meningar om. Det finns de som menar att den nutida stadens förändrade struktur måste innebära nya sätt att förstå, beskriva, analysera och planera staden. Vissa inom urbanforskningen har ifrågasatt om det överhuvudtaget är meningsfullt att göra någon principiell åtskillnad mellan stad och land och om en hierarki mellan centrum och periferi fortfarande är giltig. Istället menar man att det behövs helt nya verktyg för att hantera den nutida staden. För att öppna för en ny förståelse av staden bortom den traditionella uppdelningen mellan centrum och periferi och mellan stad och land har

det gjorts en rad försök att hitta nya benämningar för att beskriva den nutida staden.

Ett exempel är Edward Sojas begrepp *Postmetropolis* (Soja 2000). Begreppet syftar på den postmoderna, globala staden efter och bortom metropolen. I beskrivningen av postmetropolis pekar Soja på att läsningen och förståelsen av staden måste vidgas. Istället för att se en geografiskt väldefinierad och avgränsad stad, omgiven av förorter och landsbygd, menar Soja att staden måste förstås som en mycket större och mer komplex konfiguration, som i sin helhet inte är urban i den konventionella betydelsen, men som är urbaniserad och del av ett regionalt stadsrum. Ett annat exempel är Thomas Sieverts begrepp *Zwischenstadt* (Sieverts 2003), som pekar på vikten av att göra upp med den traditionella staden som ideal och inkludera en större urbaniserad konfiguration i förståelsen och planeringen av staden.

I ett svenskt sammanhang har bland annat begreppet *stadslandskap* använts för att öppna för en vidgning av hur man kan förstå och beskriva den nutida staden, där både den historiska stadskärnan, förorter och glea vägrelaterade bebyggelseområden inkluderas (se till exempel Wetterberg 1999). Men begreppet har också använts som en mer problemorienterad term för att skilja den traditionella, riktiga staden från det uppbrutna och fragmenterade *stadslandskapet* (Tunström 2009: 63). En liknande ambition att hitta nya sätt att beskriva den nutida staden ryms också i Bosse Bergmans begrepp *E4-staden*, som syftar till behovet av en ny förståelse av motorvägens funktion, där han menar att motorvägen och den vägorienterade bebyggelsen inte längre kan betraktas som externt placerad, utan istället är en del av en utvidgad stadsregion (Bergman 2008).

Utifrån dessa perspektiv på relationen mellan centrum och periferi i den nutida staden tycks stadskärnan som stadens mittpunkt ha spelat ut sin roll. Samtidigt har ett ökat intresse riktats mot stadskärnan och stadskärneutveckling har kommit att spela en viktig roll inom kommunal planering. Ett av de första stegen i omvandlingen av stadskärnan i svenska städer var skapandet av gågator, som tog sin början under 1960-talet (Bergman 2003: 159). Denna omvandling har sedan följts av en omfattande upprustning av stadskärnornas fysiska miljö och en transformation av stadskärnans innehåll, med ett allt starkare fokus på stadskärnan som plats för shopping, nöje och upplevelser. På 1980-talet bildades de

första svenska centrumorganisationerna, som i samarbete mellan privata och offentliga aktörer arbetar med att stärka och utveckla stadskärnan, och idag finns ett hundratal centrumorganisationer i svenska städer. Det finns även en rikstäckande samarbetsorganisation, Svenska Stadskärnor, för företag, kommuner och organisationer som arbetar med utveckling av stadskärnan.

Även i andra delar av Europa finns liknande tendenser med ett ökat intresse för att stärka och utveckla stadskärnan. I flera europeiska länder finns också en särskild lagstiftning som begränsar och reglerar etableringen av externhandel, med avsikt att stärka stadskärnans handel och förhindra en utveckling mot en utglesad stadsstruktur (Tornberg 2008: 44, 50, 65). England framhålls ofta i dessa sammanhang som ett föregångsland, där till exempel Birminghams och Readings stadskärnor har genomgått omfattande förändringar, och den svenska modellen för centrumorgansationer är inspirerad av den brittiska förlagan "Town Centre Management"² (Tornberg & Hansen 2007: 55ff). Ett annat exempel som brukar lyftas fram i dessa sammanhang är omvandlingen av Barcelonas centrala delar (Marshall 2004) och i Danmark har både Köpenhamns och Århus stadskärnor varit föremål för omfattande förändringsprocesser.

Parallellt med det ökade intresse som riktats mot stadskärnan inom planeringspraktiken har också diskussionen om staden till stor del kommit att präglas av ett ökat intresse för den traditionella stadens form och bebyggelsemönster. Karaktäristiskt för denna diskurs är synen på den utspridda staden och på funktionalismens stadsmiljöer som platser som lider brist på urbanitet. Som kontrast till dessa stadsmiljöer har den traditionella europeiska staden, främst representerad av stadskärnan, kommit att framstå som stadens och stadsbyggandets norm (Tunström 2009). I detta sammanhang har Jane Jacobs berömda bok *Den amerikanska storstadens liv och förfall* (Jacobs 2005), som första gången gavs ut 1961, kommit att spela en viktig roll. Jacobs idéer om bland annat funktionsblandning, små kvarter, blandade åldrar på bebyggelse och hög täthet, som från början utformades som svar på dåtidens planering i New York, har lyfts fram som förebild även för den svenska planeringen och

---

2 Konceptet kommer ursprungligen från USA

har kommit att fungera som bränsle för kritiken av den modernistiska staden (Tunström 2009: 116).

Tydligast är idealiseringen av den traditionella europeiska staden kanske inom New Urbanism, en rörelse som har sitt ursprung i USA men som har fått relativt många sympatisörer i Sverige och vars idéer har fått spridning och acceptans inom planeringspraktiken. New Urbanism kan ses som ett försök att återupprätta den traditionella staden, eller åtminstone vissa aspekter av den traditionella staden. Med den traditionella småstaden som främsta förebild betonas vikten av en stad där gränserna mellan stad och land och mellan centrum och periferi är tydliga och där kvartersstaden och dess tillhörande rumskategorier: gatan, torget, gården och parken, utgör grunden för stadsbyggandet och livet i staden (Gabrielsson 2006: 58f; Robbins 2004).

Stadens omfattande strukturella förändringar tycks således sammanfalla med en vilja att återupprätta den traditionella europeiska staden. I detta sammanhang har det ökade intresse som riktats mot stadskärnan och mot den traditionella europeiska stadens form och bebyggelsemönster kommit att framhållas som en positiv utveckling för staden. Det har beskrivits som ett tecken på att stadens sociala liv har förbättrats och att sociala faktorer har prioriterats framför exempelvis trafikplanering. Vidare har stadskärnan och den traditionella europeiska staden också framhållits som lösningen på stadens utmaningar ur ett ekologiskt hållbarhetsperspektiv, där stadskärnan står som symbol för den bilberoende stadens motsats, och som en nyckel till en positiv ekonomisk utveckling för städer och regioner (se till exempel Gehl & Gemzøe 2004; Johansson 1999; Naturskyddsföreningen 2006; Stadsmiljörådet 2004; Söderlind 1998).

Stadskärnan har således på många sätt kommit att stå som symbol för god social, ekonomisk och ekologisk hållbar utveckling. Samtidigt finns de som ställer sig mer kritiska till stadskärnans omvandling och pekar på att stadens centrala delar karaktäriseras av en gentrifieringsprocess. Stadens centrala delar, som tidigare främst varit en plats för produktion, präglas idag av satsningar på turism, konsumtion, kultur och exklusiva bostäder, samtidigt som det sker en bortträngning av verksamheter och människor som inte passar in i den nya urbana miljön (se till exempel Sernhede & Johansson 2006: 13). Detta blir än tydligare då det har blivit

vanligt att omvandlingen av innerstaden också innefattar en ambition att utvidga stads kärnan, där områden, främst industri- och verksamhetsområden i nära anslutning till stads kärnan, ska omvandlas och bli en del av den växande innerstaden. Hammarby sjöstad, strax söder om de gamla tullarna i Stockholm, har till exempel beskrivits som en del av en växande innerstad (Tunström 2010) och Göteborgs stad arbetar med projektet Centrala Älvstaden, som syftar till att stads kärnan ska växa över Göta Älv genom omvandlingen av tidigare industri- och verksamhetsområden längs älven.

Även den starka koppling mellan innerstaden och ekologiskt hållbar utveckling som görs inom diskursen om den traditionella stadens återupprättande har ifrågasatts. Trots att den urbana medelklassens livsstil och boendeform till stor del blivit norm för ett ekologiskt hållbart samhälle, där innerstadens "blandstad" ses som nyckeln till hållbar utveckling, pekar Karin Bradley i sin avhandling på att den urbana medelklassens konsumtionsmönster och livsstil innebär att de förbrukar betydligt mer resurser än människor med mer begränsade ekonomiska tillgångar (Bradley 2009).

Stadens rum och makt

Det ökade fokus som riktats mot stads kärnan måste förstås i relation till periferins roll i staden. Kritiker har pekat på att det i diskursen om den nutida staden sker en polarisering mellan centrum och periferi. Till exempel visar Moa Tunström i sin avhandling hur stads kärnan inom svensk planeringsdiskurs har karaktäriserats som "den riktiga staden", medan förorten och stadens periferier blir betraktat som "icke-stad". Detta sker bland annat genom begreppsliga inneslutningar och uteslutningar där begreppet *stad* skiljs från begrepp som *förort* och *periferi* (Tunström 2009: 63 ff). Detta är, som Tunström påpekar, inte bara intressant i sig, utan kan också antas spegla samhället i stort, där dessa inkluderingar och exkluderingar kan ses som ett uttryck för samhälleliga normer om "vi" och "dem" (Tunström 2009: 15).

Resonemanget tydliggör att relationen mellan centrum och periferi i staden är laddad med rumsliga maktspekter. Rum och makt kan inte förstås skilt från varandra. Istället måste de förstås i en dialektisk relation, där makten frambringar rummet, samtidigt som rummet sätter

villkor för hur makten distribueras. Produktionen av stadens rum kan därmed inte betraktas som en neutral process, utan måste istället förstås som en politisk process som skapar och upprätthåller rumsliga maktrelationer. Stadsomvandlingsprocesser³ kan ur detta perspektiv ses som meningsskapande processer som upprättar, upprätthåller och omformulerar rumsliga maktrelationer. Vidare kan produktionen av rummet och rummets identitet inte skiljas från hur vi definierar våra egna identiteter. Hur vi förhåller oss till platser vi kommer i kontakt med påverkar i förlängningen vår konstruktion av oss själva (Ek & Hultman 2007: 23). Produktionen av stadens rum *speglar* således inte enbart samhälleliga normer om "vi" och "dem", utan är också del i att skapa och upprätthålla dessa normer.

Om man vill förstå villkoren för hur stadens rum produceras och vad detta innebär för människorna i staden finns därför anledning att undersöka relationen mellan centrum och periferi ur ett maktperspektiv. I detta sammanhang är stadens periferier relativt omskrivna och flera kritiska studier har pekat på stigmatiseringen och exkluderingen av periferin och framförallt förorten (se till exempel Molina 2005; Mukhtar-Landgren 2005; Ristilammi 2003).

Centrum och stadskärnans roll i denna produktion av rumsliga maktrelationer i staden är däremot inte undersökt i samma utsträckning. Istället domineras forskning kring stadskärnans roll i staden och i planeringspraktiken av studier utifrån ekonomiska perspektiv och av best-practice studier. Den forskning som belyser stadskärneutveckling ur mer kritiska maktperspektiv är således begränsad.⁴ Detta innebär att stadskärneutveckling, som idag är en viktig del av den kommunala planeringen, inte har blivit tillräckligt granskat, dess konsekvenser för staden som helhet och för människor i staden är otillräckligt och ensidigt belyst.

---

3 I texten använder jag begreppet stadsomvandling, som kan ses i relation till begreppet stadsutveckling, som är vanligt förekommande inom stadsbyggandet. Avsikten med valet av detta begrepp är att betona att jag inte ser förändringen av staden som nödvändigtvis en utvecklingsprocess i en specifik riktning framåt, där förändringar av staden kan jämföras med Framsteg, utan enbart som transformationer från ett tillstånd till ett annat (jämför Forsemalm 2007: 23).

4 Undantag från denna övergripande bild finns, se avsnitt 1.4 forskningsöversikt för exempel. Se också forskningsöversikt för exempel på best-practice-studier.

1.2 Syfte

Mot ovan skisserade bakgrund riktar jag utifrån ett maktperspektiv blicken mot hur stadskärnans rum produceras inom planeringspraktiken.

Syftet är att kritiskt analysera hur stadskärnan konstrueras diskursivt i nutida svenskt stadsbyggande och att fördjupa förståelsen för vad detta innebär för hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befästs.

Däriigenom är avsikten att, för såväl forskningen som för svensk planeringspraktik, lyfta fram ett kritiskt maktperspektiv på stadskärneutveckling och på stadskärnans roll i staden. Studien är avsedd att bidra till forskningen och praktiken ur ett antal olika perspektiv. För stadsbyggnadspraktiken avser studien att bidra med en kritisk belysning av den form av stadskärneutveckling som många kommuner idag arbetar med och däriigenom ge en möjlighet för kommuner och andra inblandade aktörer till att få en ökad förståelse för vad denna inriktning i planeringen innebär. Studien avser också att synliggöra uteslutna alternativ, vilket visar på vad alternativa inriktningar i planeringen skulle kunna innebära.

Förutom att bidra till stadsbyggnadspraktiken är avsikten också att bidra till forskningen utifrån ett antal olika perspektiv. För det första är avsikten att komplettera nuvarande forskning kring stadskärneutveckling, som främst domineras av forskning utifrån ekonomiska perspektiv och studier av best-practice, liksom av forskning av normativ karaktär kring hur man utformar goda stadsmiljöer. Utöver detta är också avsikten att bidra till stadsbyggnadsdisciplinen genom att visa exempel på hur diskursteori i kombination med ett relationellt perspektiv på rum kan användas inom stadsbyggnadsforskning för att förstå hur stadens rum produceras och hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befästs.

1.3 Forskningssammanhang

Studien är gjord inom ramen för forskargruppen *Trafikala Stadslandskap*.⁵ Med Trafikala Stadslandskap avses vägorienterade bebyggelsemiljöer som ofta beskrivs som externa men som idag blivit alltmer inlemmade i stadsbebyggelsen. Utgångspunkten är att staden idag, snarare än att utgöra en hierarkisk och väl definierad stad med ett centrum omgivet av en periferi, istället består av utvidgade stadsregioner med en mängd olika noder och attraktionspunkter. Utifrån detta perspektiv riktar forskargruppen fokus mot den vägorienterade bebyggelsens förändrade roll i staden (Dyrssen et al. 2007).

I detta arbete riktar jag alltså fokus mot stadskärnan. Som del av en forskargrupp med fokus på utvidgade stadsregioner och vägorienterad bebyggelse kan denna inriktning möjligen tyckas märklig. Men avsikten är inte att göra något utanför min egen forskningsmiljö, utan istället att belysa frågorna från en annan vinkel; om det är rimligt att anta att staden idag består av en mer utvidgad stadsregion, vilken roll spelar då stadskärnan i den nutida planeringen?

Som arkitekt och forskarstuderande vid en arkitekturskola gör jag undersökningen utifrån ett stadsbyggnadsperspektiv. Stadsbyggnadset är min hemvist och bakgrund och det är utifrån diskussioner som förts inom stadsbyggnadsdisciplinen som mitt intresse för dessa frågor väckts. Därmed inte sagt att jag inte också intresserar mig för staden som socialt och politiskt fenomen. Snarare har en ambition med arbetet varit att koppla samman de diskussioner om staden som fysisk form och struktur, som främst förs inom arkitektur- och stadsbyggnadsforskningen, med de diskussioner om staden som socialt och politiskt fenomen, som främst förs inom andra discipliner såsom urbansociologi och kulturgeografi.

---

5 Övriga medlemmar i forskargruppen är Catharina Dyrssen, professor vid Chalmers Arkitektur, Bosse Bergman, forskare vid Institutionen för samhällsplanering och miljö, Kungliga Tekniska Högskolan, Nils Björling, doktorand Chalmers Arkitektur och Kristoffer Nilsson, arkitekt, AIM-architecture is made/Göteborgs stad.

1.4 Forskningsöversikt

Med utgångspunkt i den inledningsvis skisserade problemställningen görs i detta avsnitt en översikt över forskning som berör avhandlingens ämne och upplägg. Avsikten är dels att ge en överblick över forskningsfältet, dels att peka ut avhandlingens teman. Den forskning som tas upp i forskningsöversikten ska dock snarare ses som exempel som ringar in olika forskningsområden än som en heltäckande kartläggning av forskningsfältet.

Då avhandlingen främst berör stads kärnans roll i svensk planering är denna forskningsöversikt begränsad till forskning om svenska städer. Det betyder dock inte att ett internationellt perspektiv skulle vara irrelevant. Tvärtom finns, som berörts i avhandlingens inledande problemformulering, liknande tendenser med ett ökat fokus på stads kärnan i planeringspraktiken och i diskussionen om staden även utanför Sverige. Men det finns också avgörande skillnader mellan olika länder. Till exempel är innebörden av begreppet stads kärna och förort i en amerikansk kontext på många sätt det motsatta jämfört med begreppens betydelse i ett svenskt sammanhang, då stadens centrala delar i en amerikansk kontext till stor del kommit att bli symbol för den fattigdom och sociala stigmatisering som i Sverige kommit att förknippas med miljonprogramsförorten (Castell 2010, Thematic paper E: 1).

Forskningsöversikten har tre övergripande inriktningar. Inledningsvis berörs arbetets tema och frågeställning inom två olika områden; dels forskning om stads kärnans roll i staden och i planeringspraktiken, dels forskning kring relationen mellan centrum och periferi i den nutida staden ur ett maktperspektiv, där fältet domineras av forskning kring förortens exkludering och stigmatisering. Därefter sätts avhandlingens teoretiska och metodologiska utgångspunkter in i sitt sammanhang. Här ges exempel på andra studier, främst med fokus på avhandlingar, som berör staden och stadsbyggnad utifrån ett diskursteoretiskt och diskursanalytiskt perspektiv. Slutligen riktas intresset mot det empiriska materialets sammanhang genom att redogöra för andra nutida studier inom stadsbyggnad och planering som också tar utgångspunkt i Jönköping som exempel.

Stadskärnans roll i staden och planeringspraktiken

Frågeställningar kring dagens utbredda stadslandskap och kring relationen mellan centrum och periferi i den nutida staden fungerar som bakgrund till formuleringen av avhandlingens tema. Som beskrivits i arbetets inledning berörs dessa frågor utifrån en rad infallsvinklar inom såväl svensk som internationell stadsbyggnadsforskning. Mot denna bakgrund intresserar jag mig i denna avhandling för stadskärnans roll i planeringen.

Bland studier som berör stadskärnans specifika roll i staden och dess förutsättningar domineras svensk forskning av studier med fokus på stadskärnan som handelsplats och på hur man skapar en attraktiv stadskärna som gynnar regional utveckling. Vidare finns också studier som berör stadskärnan, till exempel genom att ha stadskärnan som plats för arbetets fallstudie, men vars forskningsfrågor har ett annat fokus. Dessa studier bedöms dock inte ha särskilda beröringspunkter med avhandlingens tema och behandlas därför inte i denna forskningsöversikt.

Bland studier med fokus på stadskärnan som handelsplats finns ett flertal best-practice-studier, som syftar till att ta fram verktyg för att utveckla stadskärnan som handelsmiljö och stärka stadskärnans konkurrensmöjligheter gentemot externa handelsetableringar och andra konkurrerande handelsnoder. Föreningen Svenska Stadskärnor spelar i detta sammanhang en viktig roll för kunskapsproduktion kring stadskärneutveckling genom att fungera som beställare och utgivare av ett flertal skrifter. Ett exempel på en studie med Svenska Stadskärnor som utgivare är *Kunden i centrum: Om stadens attraktivitet ur ett handelsperspektiv* (Eklund & Rämme 2003). Fokus för studien är att undersöka hur en attraktiv miljö som främjar handeln i stadskärnan kan skapas. Bland annat gör man en genomgång av vad begreppet attraktivitet innebär och vilken roll stadskärnans attraktivitet spelar för detaljhandels utveckling. Efter en genomgång av litteratur kring attraktivitet inom arkitektur och planering säger man sig vilja bredda perspektivet på attraktivitet och gör därför en intervjustudie med köpmän, nyckelpersoner inom stadskärneutveckling och konsumenter (Eklund & Rämme 2003: 22ff). Frågorna för undersökningen gällde dels vad respondenterna uppfattade som attraktivt, dels vilka faktorer som de

ansåg betydelsefulla för att de skulle välja att handla i stadskärnan. Studien berör även staden som fysisk och social struktur, men då med fokus på vilka aspekter som bidrar till att öka stadskärnans attraktivitet ur ett handelsperspektiv. De sociala aspekter som tas upp är bland annat trygghet och en mångfald av verksamheter, där man diskuterar hur detta kan bidra till att stärka stadskärnans attraktivitet.

Ett annat exempel med fokus på stadskärnan som handelsplats är *Stadskärnehandbok för morgondagen: Om konsten att utveckla attraktiva stadskärnor* (Öberg 2008), en studie som bland annat Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet utfört på uppdrag av Fastighetsbranschens utvecklingsforum. Inom projektet Den goda staden har också exempelsamlingen *Stadskärneutveckling: processer och arbetssätt. En översikt över arbetet med stadskärneutveckling i Sverige med internationella utblickar* (Tornberg & Hansen 2007) getts ut, som är en översiktlig sammanställning av stadskärneutveckling i Sverige med internationella utblickar.

Ett undantag från best-practice-studierna vad gäller forskning kring stadskärnan och handel är Bosse Bergmans bok *Handelsplats, shopping, stadsliv: en historik om butiksformer, säljritualer och det moderna stadslivets trivialisering*, som belyser handelns historiska utveckling och dess betydelse för stadslivet. Boken fokuserar inte enbart på handeln i stadskärnor, utan tar sig an handeln i staden ur ett bredare perspektiv där handelns betydelse för stadskärnan ingår.

Ett undantag från den övergripande bilden av frånvaron av kritiska perspektiv är Mattias Kärrholms forskning kring arkitekturens territorialitet, där han bland annat belyser maktaspekter av stadskärnans omvandling genom att undersöka territorialiseringen och kommersialiseringen av gågator i stadskärnan (Kärrholm 2008; Kärrholm 2012: 37f). Likaså kan Moa Tunströms avhandling *På spaning efter den goda staden: om konstruktioner av ideal och problem i svensk stadsbyggnadsdiskussion* (Tunström 2009) ses som ett sådant undantag från den övergripande bilden. I avhandlingen undersöker hon hur diskurser om den goda staden och dess motbilder och problembilder konstrueras i stadsbyggnadsdiskussionen. Mot bakgrund av att mycket av stadsbyggnadsforskningen är normativ; den strävar efter svar på hur stadsbyggandet bör gå till för att bli mer hållbart, integrerande, skapa goda livsmiljöer eller

liknande, avser Tunström istället att granska de normer som ligger till grund för stadsbyggandet. Tunströms ambition är att fånga en allmän fackmässig diskussion om staden och undersöker hur textproduktionen om stad och stadsideal ser ut. I denna undersökning diskuterar hon även begreppet stadskärna och pekar på att stadskärnan kommit att stå som representant för stadens ursprung och totalitet inom nutida svensk planeringsdiskurs (Tunström 2009: 89ff).

Förortens exkludering och stigmatisering

Forskning om stadskärnan och dess roll i staden domineras således främst av ekonomiska utvecklingsperspektiv snarare än kritiska maktperspektiv. När frågan om relationen mellan centrum och periferi berörs utifrån ett maktperspektiv, som är denna avhandlings fokus, domineras svensk forskning av undersökningar kring periferin, främst representerad av miljonprogramsförorten. Här finns ett brett fält av forskning om förortens stigmatisering och exkludering utifrån kritiska maktperspektiv såsom kartläggning av segregationsmönster och undersökningar av vardagslivet och identitetsskapande i bostadsområden (se till exempel Sernhede & Johansson 2006). De exempel jag här väljer att ta upp har fokus på hur förorten som rum i staden exkluderas och stigmatiseras.

Per-Markku Ristilammi har gjort ett antal arbeten som berör dessa frågeställningar. I hans böcker *Rosengård och den svarta poesin: en studie av modern annorlundahet* (Ristilammi 1994) och *Mim och verklighet: en studie av stadens gränser* (Ristilammi 2003) undersöks förortens exkludering med utgångspunkt i fallstudier av Malmö. I *Miljonprogram och media: föreställningar om människor och förorter*, som Ristilammi skrivit tillsammans med Irene Molina och Urban Ericsson (Ericsson et al. 2002), undersöks medias representationer av förorten med utgångspunkt i områden kring Järvafältet i Stockholm. Ett annat exempel är Pål Castells avhandling *Managing yard and togetherness: living conditions and social robustness through tenant involvement in open space management* (Castell 2010), som också den berör den svenska förortens stigmatisering.

Stad och diskurs

Vad gäller avhandlingens teoretiska och metodologiska utgångspunkter kommer jag här att ge exempel på forskning, främst med fokus på

avhandlingar, som berör stad och stadsbyggnad utifrån ett diskursivt perspektiv. Ett exempel är Moa Tunströms avhandling som nämns ovan, där hon utgår från ett diskursanalytiskt perspektiv i sin analys av konstruktioner av ideal och problembilder i svensk stadsbyggnadsdiskurs. Ett annat exempel är Richard Eks avhandling *Öresundsregion – bli till!: de geografiska visionernas diskursiva rytm* (Ek 2003), där han kartlägger, analyserar och kritiskt diskuterar institutionaliseringen av Öresundsregionen. Utgångspunkten för Eks undersökning är att han förstår Öresundsregionen *som* diskurs. Detta skiljer Eks analys från Tunströms. Medan Ek undersöker analysobjektet som diskurs, där diskursanalysen fungerar som en särskild ingång till fallet, ligger Tunströms fokus snarare på att kartlägga och analysera diskurser *om* staden. Ur denna aspekt ligger mitt arbete närmare Eks avhandling än Tunströms, då jag tar mig an rummet i det undersökta exemplet som ett diskursivt konstruerat analysobjekt.

Även Dalia Mukhtar-Landgrens avhandling *Planering för framsteg och gemenskap: om den kommunala utvecklingsplaneringens idémässiga förutsättningar* (Mukhtar-Landgren 2012) har ett diskursanalytiskt anslag. I avhandlingen undersöker hon planeringens idémässiga förutsättningar och hur dessa idéer tillämpas inom den politiska praktiken. Främst undersöker Mukhtar-Landgren, med utgångspunkt i Malmö som empiriskt exempel, hur å ena sidan ett antagande om planering för framsteg, å andra sidan ett antagande om planering för gemenskap, har präglat dels planeringstänkandet, dels planeringen i praktiken.

Mukhtar-Landgrens avhandling har flera beröringspunkter med mitt arbete. Här vill jag framförallt peka på liknande teoretiska utgångspunkter; även Mukhtar-Landgren inspireras, liksom detta arbete, av Laclau och Mouffes diskursteori och hon kombinerar Mouffes syn på det politiska med Foucaults maktbegrepp. Med denna teoretiska utgångspunkt betraktar hon planeringen utifrån två parallella och samtidigt maktprocesser; makt som handlingsförmåga och makt som uteslutning. Makt som handlingsförmåga är förmågan att omsätta ett av många möjliga alternativ till politisk praktik. Men när ett alternativ omsätts till politisk praktik utesluts samtidigt alternativa möjligheter. Makt genom uteslutning är därför de exkluderande processer och uteslutningar som är en konsekvens av makt genom handlingsförmåga

(Mukhtar-Landgren 2012: 21ff). Mukhtar-Landgren poängterar således maktens både möjlighetsbringande och begränsande karaktär och har som fokus att undersöka hur dessa processer sker, vad de innebär och att synliggöra den ständiga möjligheten att agera annorlunda.

Även Karin Bradleys avhandling *Just environments: politicising sustainable urban development* (Bradley 2009) är inspirerad av Chantal Mouffe och hennes definition av det politiska. Bradley riktar fokus mot rättviseperspektiv på hållbar utveckling genom att undersöka diskurser om hållbar utveckling och miljövänlig livsstil med fokus på vem som inkluderas och vem som exkluderas i diskursen.

En annan avhandling som har teoretiska och metodologiska beröringspunkter med detta arbete är *Fritidshuset som planeringsdilemma* av Ingrid Persson (Persson 2011), som tar utgångspunkt i Laclau och Mouffes diskursteori och i rumsbegrepp utvecklade av David Harvey och Henri Lefebvre. Ytterligare ett exempel på forskning som har teoretiska beröringspunkter med mitt arbete är Kristina Granges forskning kring den kommunala planerarens roll och handlingsutrymme, där hon tar utgångspunkt i ett diskursivt perspektiv som bland annat bygger på Laclau och Mouffes diskursteori, Foucaults maktbegrepp och Mouffes definition av det politiska (Grange 2012).

Förutom ovan nämnda exempel finns ett flertal andra avhandlingar som berör stad och stadsbyggnad utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv. Från detta arbetes hemvist, Chalmers Arkitektur, finns två exempel. Dels Carina Listerborns avhandling *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik* (Listerborn 2002), där hon undersöker diskurser om kvinnors rädsla och trygghetsskapande projekt och stadsbyggnad ur ett feministiskt perspektiv. Dels Magdalena Forshamns avhandling *Ett kritiskt förslag: modellerande av arkitekturprofessionens praktiker och mimesisteori i diskursiva subjekt* (Forshamn 2002), där hon undersöker arkitekturprofessionens verksamheter och intellektuella diskurs utifrån en diskursanalytisk ansats och ger förslag på alternativa arbetssätt för arkitekturforskningen.

Det finns också arbeten som kombinerar diskursanalytisk metod med andra metoder. Ett exempel inom kulturgeografi är Irene Molinas avhandling *Stadens rasifiering: etnisk boendesegregation i folkhemmet* (Molina 1997). Som titeln antyder knyter denna avhandling också an

till det tidigare presenterade temat kring förortens exkludering i staden. Diskursanalysen är för Molina inte ett övergripande angreppssätt som sätter ramarna för arbetets teoretiska och metodologiska överväganden. Istället kombineras diskursanalys med andra metoder och perspektiv såsom statistiska analyser och undersökningar med en fenomenologisk utgångspunkt.

Ett annat exempel på en avhandling som kombinerar diskursanalys med andra metoder och perspektiv är Kristina Nilssons avhandling *Planning in a sustainable direction: the art of conscious choices* (Nilsson 2003). Nilsson har i sin avhandling undersökt hur politiska mål och visioner om hållbar utveckling hanteras i den kommunala planeringen och hur det ökade antalet aktörer och intressenter hanteras i komplexa sammanhang. Fokus för undersökningen ligger på planerarens uppgifter och roller i de kommunala planeringsprocesserna. Här kombineras diskursanalys och dess tillhörande socialkonstruktivistiska premisser med andra metoder och perspektiv under en övergripande inramning av fallstudiemetodik.

Jönköping som exempel

Kristina Nilssons avhandling berör inte enbart denna avhandling ur metodologiska aspekter, utan också genom valet av empiriskt material. I hennes studie görs, vid sidan av en intervjustudie med planerare i kommuner med olika storlek och geografisk spridning, en fördjupad fallstudie i Jönköping, som inkluderar både dokumentstudier och intervjuer. Här undersöks dels arbetet med att ta fram en översiktsplan, dels arbetet med stadskärnan inom ramen för Stadsbyggnadsvision 1.0.

I studien ingår en undersökning av vilka olika diskurser som kommer till uttryck i planeringsmaterialet (Nilsson 2003: 192). Här identifierar Nilsson bland annat en diskurs som hon kallar "discourse of attractive town", inom vilken betydelsen av en attraktiv stadskärna framhävs, som hon kopplar samman med en inriktning mot en mer entreprenörsinriktad planering, där planeringen ses som en arena för att stärka ekonomisk tillväxt (Nilsson 2003: 202). Hon konstaterar att denna diskurs fått allt större utrymme i planeringen de senaste årtiondena och att den också fått stort inflytande i arbetet med Jönköpings stadskärna inom Stadsbyggnadsvision 1.0 (Nilsson 2003: 156). Nilsson

gör dock inte någon närläsning av diskurserna, utan studien innebär snarare en övergripande kartläggning av samhälleliga diskurser och hur de kommer till uttryck i konkreta planeringssituationer.

Det finns även annan nutida forskning kring stadsbyggnadsprocesser i Jönköping. Dels har Internationella Handelshögskolan i Jönköping publicerat utredningar på uppdrag av Jönköpings kommun. Dels har man inom projektet Den goda staden, där Jönköpings kommun ingår, publicerat ett antal utredningar och rapporter kring stadsomvandlingsprojekt i Jönköping (se Trafikverket 2010). Inom projektet Den goda staden har också avhandlingen *Making sense of integrated Planning: challenges to urban and transport planning processes in Sweden* (Tornberg 2011) av Patrik Tornberg publicerats. Tornbergs avhandling, där bland annat omvandlingen av Jönköpings centrala delar studeras, undersöker förutsättningarna för ett integrerat förhållningssätt till stadsplanering och trafikplanering, där fokus för studien ligger på planeringsprocessen och möjligheter att samordna planeringsarbetet mellan olika aktörer.

1.5 Disposition

Avhandlingen består av fem huvuddelar. I detta inledande kapitel presenteras problemställningens tema och kontext, liksom avhandlingens syfte och dess förmodade bidrag till stadsbyggnadspraktiken och forskningsfältet. Här presenteras också det forskningssammanhang inom vilket arbetet har utförts, liksom en forskningsöversikt, som är avsedd att ge en överblick över fältet och att peka ut avhandlingens teman.

I avhandlingens andra kapitel, *Teori, metod, material och tillvägagångssätt*, presenteras arbetets teoretiska och metodologiska ramverk, med fokus på studiens ingång till begreppen diskurs, makt och rum, liksom mer precisa tillvägagångssätt i utformandet och genomförandet av den empiriska studien.

I kapitel tre, *Stadskärnans diskursiva konstruktion*, presenteras resultatet av arbetets empiriska analys, som också sätts i relation till relevant teoribildning. Här riktas fokus främst mot den första delen av avhandlingens syfte; att kritiskt analysera hur stadskärnan konstrueras diskursivt i nutida svenskt stadsbyggande. Kapitlet består av fyra avsnitt. Efter en inledande beskrivning av Jönköping och omvandlingen av

Jönköpings stadskärna, som är det empiriska material som studien utgår ifrån, följer tre avsnitt som utgör den empiriska analysens huvuddel. Den första av dessa är avsnittet *Konstruktioner av den postindustriella staden*, som kretsar kring tanken om övergången till ett postindustriellt samhälle och hur det sätter villkor för planeringen. I *Konstruktioner av den postindustriella stadskärnan* riktas intresset mot hur stadskärnan ges mening i relation till tanken om stadens postindustriella transformation och vad detta innebär för hur stadskärnans roll i staden konstrueras. I kapitlets sista avsnitt, *Stadskärnans rumsliga (re)konstruktion*, analyseras ambitionen om att skapa en utvidgad stadskärna och hur denna (re)konstruktion av rummets mening och rumsliga relationer kan förstås.

I kapitel fyra, *Stadens rumsliga maktrelationer*, ligger tyngdpunkten på den andra delen av avhandlingens syfte; att fördjupa förståelsen för vad den diskursiva konstruktionen av stadskärnan innebär för hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befästs. Detta kapitel består av tre avsnitt. I det första, *Stadskärnans relationella tidrum*, diskuteras den empiriska analysen i relation till andra möjliga sätt att förstå stadskärnan och dess roll i staden, liksom hur rumsligt meningsskapande kan förstås i relation till staden som materiell och social struktur. Därefter följer avsnittet *Diskursens koloniala drag*, där maktaspekter av det analyserade materialet diskuteras utifrån ett postkolonialt perspektiv, och avsnittet *Makt och mänskligt rum*, som diskuterar hur makt verkar i konstruktionen av stadens rum med utgångspunkt i det analyserade empiriska materialet.

Kapitel fem är en avslutande kommentar till avhandlingen, som dels ger en kort sammanfattning av några av avhandlingens viktigaste slutsatser, dels innehåller några övergripande reflektioner kring avhandlingens resultat och pekar ut möjligheter till fortsatt forskning. Därefter följer engelsk sammanfattning och referenser.

2. Teori, metod, material och tillvägagångssätt

Arbetets teoretiska och metodologiska ramverk tar utgångspunkt i de politiska teoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori, från senare arbeten av Chantal Mouffe och från Michel Foucaults maktbegrepp, som ligger nära diskursteorins maktbegrepp. Vidare diskuteras diskursteorin i relation till teorier om rummet med utgångspunkt i Doreen Masseys, David Harveys och Edward Sojas arbeten.

Dessa teoretiska och metodologiska perspektiv innebär för detta arbete dels vissa grundläggande antaganden om den sociala verkligheten och om synen på kunskapsproduktion, dels sätter de vissa grundläggande villkor för arbetets metodologiska ansats och ingång till fallet. Dessutom erbjuder de ett antal begrepp och logiker som har använts i analysen av det empiriska materialet. Däremot har jag inte gjort någon detaljerad lingvistisk analys av det empiriska materialet så som är vanligt inom vissa diskursanalytiska riktningar, och diskursteorin har således snarare fungerat som en övergripande förståelseram än som ett strikt regelverk för analys. Då jag uppfattar diskursteorin som teoretisk-metodologisk, i ett ord, har jag inte funnit det meningsfullt att göra en sträng uppdelning mellan teorikapitel och metodkapitel. Nedan redovisas därför arbetets teoretisk-metodologiska ansats och studiens tillvägagångssätt i ett sammanhängande kapitel.

2.1 Teoretiskt-metodologiskt angreppssätt

Diskursteoretiskt perspektiv

Diskursteorin utgår, liksom övriga teoretiska ramverk jag använder i avhandlingen, från den socialkonstruktivistiska skolan, vilket innebär att man ser den sociala verkligheten som socialt konstruerad. Diskursteorin motsätter sig därmed att sociala strukturer skulle vara orsakade av några objektiva storheter. Istället utgår diskursteorin från att sociala fenomen aldrig är färdiga och totala. Samhällets strukturering kan ald

rig bli fullständig och färdig, utan är istället en i grunden öppen och tillfällig strukturering. Dess betydelse kan aldrig helt fixeras, vilket ger utrymme för en ständig strid om betydelse, en strid vars utfall får social betydelse. Samhället har alltså ingen fast grund och kan inte härledas till några objektiva storheter. Istället är samhället något vi hela tiden producerar och reproducerar genom meningsskapande praktiker.

Detta perspektiv får konsekvenser för synen på kunskapsproduktion. Diskursteorin står i tydlig kontrast till den forskning som syftar till att förklara den sociala verkligheten med objektiva och neutrala verktyg. Den tar avstånd från idén om att det går att finna generella orsaksförklaringar till sociala fenomen och man försöker varken skapa generella regler utifrån ett empiriskt material eller testa allmänna hypoteser (Howarth 2007: 149). Istället intresserar man sig utifrån ett diskursteoretiskt perspektiv för hur och varför historiskt och kontextuellt specifika företeelser och processer konstrueras, ifrågasätts och förändras.

Kritiker har menat att diskursteorin, när man överger de positivistiska ambitionerna att finna objektiva och neutrala verklighetsbeskrivningar, blir hänvisad till total subjektivism och relativism (Howarth 2007: 21). I relation till denna kritik bör det påpekas att diskursteorin, även om man menar att det inte går att finna generella och objektiva orsaksförklaringar till sociala fenomen, inte avvisar tanken på att vissa förklaringar är bättre än andra och att man kan och bör revidera sin ståndpunkt i ljuset av andra perspektiv (Howarth 2007: 131). Huruvida tolkningen är rimlig eller ej kan slutligen bara bedömas av läsaren eller forskarsamhället, medan jag som forskare bör sträva efter att i möjligaste mån klargöra hur och varför jag kommit fram till en specifik tolkning.

Analysen som presenteras är med andra ord min tolkning. Jag gör inte anspråk på att ha funnit den enda tolkningen, men ambitionen har varit att hitta *en* rimlig tolkning. Analysen kan därmed ses som en särskild tolkning utifrån vissa specifika aspekter, där teori, metod och empiri är tätt sammanbundna. Detta förhållningssätt överensstämmer också med det övergripande målet för diskursteoretisk forskning, som enligt Howarth beskrivs som att "ge nya och rimliga tolkningar av vissa utvalda fall och problem" (Howarth 2007: 159).

Diskursteorin utgår alltså ifrån att all strukturering av samhällelighet i princip skulle kunna vara, och kan bli, annorlunda. Detta innebär dock inte att allting i praktiken går att förändra. Fixeringen av betydelse är också nödvändig eftersom vi behöver någon form av strukturering för att världen ska bli meningsfull. Betydelsen av exempelvis begreppet stadskärna måste alltså åtminstone delvis fixeras för att kunna förstås och för att överhuvudtaget betyda något. Men att betydelsen fixeras på ett specifikt sätt och inte ett annat är ett resultat av politiska strider, där vissa betydelser blir gällande medan andra utesluts.

Detta perspektiv sätter fokus på att de betydelser vi tillskriver staden är historiskt och kontextuellt beroende och på produktionen av stadens rum som en i grunden politisk process. Det är här avgörande att definiera vad som avses med politisk. Med det politiska avses inte politik i snäv mening, såsom partipolitik. Istället är det politiska ett brett begrepp som syftar till att det sociala konstitueras på ett visst sätt medan alternativa möjligheter utesluts (Mouffe 2008: 25; Winther Jørgensen & Phillips 2000: 43). Att varje social ordning är politisk innebär således att den byggs på någon form av uteslutning. Det finns alltid alternativa uteslutna möjligheter, som kan aktiveras och därmed bli föremål för politisk kamp.

Det politiska kan här skiljas från politiken, som utgör den uppsättning institutioner och praktiker där det politiska livet utspelar sig. Att studera politiken handlar således om att studera de politiska institutionernas och praktikernas empiriska fält, såsom inom stadsvetenskapen, medan att studera det politiska syftar till att rikta intresset mot den konfliktdimension som konstituerar samhället (Mouffe 2008: 17f).

Man bör också göra en åtskillnad mellan det sociala och det politiska. Det sociala är en sfär av avlagrade praktiker, där de politiska handlingar som en gång inrättade ordningen inte är synliga då ordningen tas för givet. Avlagrade sociala praktiker utgör en konstitutiv del av varje samhälle, eftersom allt inte kan ifrågasättas på en gång. Det politiska däremot är de handlingar som inrättar den sociala ordningen. Varje social ordning utgör en temporär sammansättning av praktiker. Gränsen mellan det sociala och det politiska, mellan det stabila som tas för givet och det som är föremål för antagonistisk strid om betydelse, är i grunden instabil och vad som tas för givet kan alltid utmanas och återigen bli föremål för en politisk kamp.

Diskursteorins vidgade diskursbegrepp

Med utgångspunkt i dessa grundläggande antaganden om den sociala verkligheten utvecklar Laclau och Mouffe sin diskursteori och den därtill tillhörande begreppsapparaten. Centralt är här begreppet diskurs, där det diskursteoretiska diskursbegreppet skiljer sig på avgörande punkter från mer allmänna definitioner, som brukar beskriva diskurs som någon form av språkligt mönster. Winther Jørgensen och Phillips beskriver till exempel i sin översiktbok i diskursanalys diskurs som "ett bestämt sätt att tala om eller förstå världen (eller ett utsnitt av världen)" (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 7). Laclau och Mouffe vidgar dock diskursbegreppet till att inte bara omfatta text, tal och kommunikation. Istället utgör det diskursiva, inom diskursteorin, ett teoretiskt perspektiv på *hela* den sociala verkligheten. Diskursteorin berör alltså inte enbart språkligt material utan innebär en mer omfattande social ontologi. *Diskurser* är, enligt diskursteorin, de strukturer av objekt, praktiker och språk som skapar mening; de är historiskt och kontextuellt specifika meningssystem, som innebär en fixering av betydelse, och därmed en uteslutning av alternativa betydelsemöjligheter. Betydelsen av ett ord är enligt diskursteorin beroende av sammanhanget, dess diskursiva konfiguration. På samma sätt är den mening vi tillskriver en handling eller ett objekt beroende av dess diskursiva konfiguration (Laclau 1990: 100ff).

Diskursteorin avvisar alltså tanken om att diskurser utgör ett lingvistiskt fält inom ett vidare socialt fält. Text och tal ses därmed, liksom sociala praktiker och fysiska objekt, som komponenter av en diskursiv helhet. Det finns, enligt diskursteorin, ingenting utanför diskurserna. Analogin mellan språk och det sociala ska dock inte förstås så att allt reduceras till text och tal och det innebär heller inte att man ifrågasätter existensen av en fysisk verklighet oberoende av tanken. Vad man ifrågasätter är att den fysiska verkligheten har en *mening* utanför diskursen och vidgningen av diskursbegreppet syftar just till att betona att alla sociala konfigurationer är *meningsfulla* (Laclau 1990: 100). Howarth beskriver detta som att diskursteorin använder diskursbegreppet på ett "kreativt felaktigt" sätt för att poängtera att man inte gör någon ontologisk skillnad mellan det språkliga och det icke-språkliga, och inte heller någon skarp åtskillnad mellan idéer och deras materiella villkor

(Howarth 2007: 132). Oberoende av om jag sparkar ett runt objekt på gatan eller om jag sparkar en boll på en fotbollsmatch är det fysiska objektet detsamma, men *meningen* är olika, skriver Laclau och Mouffe. Objektet är en fotboll för att den ingår i ett system av meningsskapande relation, och dessa relationer är inte givna av de materiella förhållandena utan är socialt konstruerade. Denna systemiska uppsättning av meningsskapande relationer är vad diskursteorin menar med diskurs (Laclau 1990: 100).

Det vidgade diskursbegreppet måste förstås i relation till den marxistiska tanketradition som Laclau och Mouffe verkar inom, då det kan ses som en kommentar till den klassiska marxismens uppdelning mellan "bas" och "överbyggnad". I denna uppdelning hör de materiella förhållandena: ekonomin, äganderätten och produktionsmedlen till basen, medan betydelsebildning, ideologi och politik hör till överbyggnaden. Modellen innebär att politiska och ideologiska fenomen måste ses i ljuset av deras ekonomiska och materiella villkor i basen.

Även om det råder delade meningar om hur marxismens uppdelning mellan bas och överbyggnad ska tolkas, råder relativ enighet om att den klassiska marxismens ideologibegrepp i huvudsak är negativt och reduktionistiskt; negativt i den meningen att ideologi förutsätts förvilla och vilseleda människor så att de inte ser sina verkliga intressen; reduktionistiskt genom att marxismen uppfattar och förklarar ideologi genom att relatera den till viktigare sociala processer, såsom hur den ekonomiska produktionen är organiserad (Howarth 2007: 102).

Den klassiska marxismen privilegierar således de ekonomiska och materiella villkoren i analysen av samhällets organisering. Den ekonomiska produktionens viktigare materiella villkor ställs mot de mindre viktiga ideologiska och politiska processerna. Medan de förra processerna ses som ett legitimt forskningsobjekt, ses de senare antingen som speglingar av bakomliggande ekonomiska logiker eller som tillfälliga fenomen som inte styrs av de mer väsentliga logiker som bestämmer sociala och historisk förändringar (Howarth 2007: 114).

Laclau och Mouffe försöker med sin diskursteori ifrågasätta denna dualistiska relation. De förkastar idén om att politiska och diskursiva processer bestäms av en ekonomisk logik. Istället hävdar de att praktisk-systemen påverkar varandra, vilket gör det omöjligt att definiera en fast

bas som utgör grunden för samhällets organisering (Howarth 2007: 115f). Det betyder dock inte att Laclau och Mouffe vänder upp och ner på marxismens bas- och överbyggandsmodell och hävdar att diskurserna styr ekonomin. Snarare är det ett sätt att försöka övervinna marxismens dualism genom att slå ihop de båda kategorierna bas och överbyggnad till ett enda fält (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 40).

Centrala diskursteoretiska begrepp

I anslutning till diskursbegreppet utvecklar diskursteorin en rad andra därtill hörande begrepp, som kan användas för att förstå och beskriva hur och på vilka villkor den specifika diskursen etableras. Jag kommer här att presentera ett antal diskursteoretiska begrepp med relevans för denna avhandling.⁶

En diskurs är, som beskrivs ovan, en reducering av betydelsemöjligheter; ett specifikt system av meningsskapande relationer konstrueras, samtidigt som andra möjliga relationer utesluts (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 34). Därigenom får diskursen sin logik, den blir internt logisk, och alternativa ingångar blir samtidigt ogiltiga, ologiska eller meningslösa inom diskursens givna system. Men på grund av samhällets grundläggande öppenhet kan fixeringen av betydelse aldrig bli så fullständig att den inte kan utmanas av andra betydelsefixeringar. *Det diskursiva fältet* omfattar de betydelsemöjligheter som den specifika diskursen utesluter. Det diskursiva fältet karaktäriseras av ett överskott av mening, och det är detta överskott av andra betydelsemöjligheter som hindrar diskurserna från att slutgiltigt fixeras. Varje diskurs upprättas som "ett försök att dominera diskursivitetens fält, att hejda differensflödet, att konstruera ett centrum" (Laclau & Mouffe 2008: 168).

Diskurser är således ett försök att skapa ordning och entydighet i en i grunden obestämbar terräng. Men diskursens identitet är beroende av att den skiljer sig från andra diskurser och därigenom är den både beroende av och sårbar för de betydelser som den nödvändigtvis utesluter. Att undersöka hur den specifika diskursen konstitueras innebär

---

6 Jag gör således inte en fullständig genomgång av de diskursteoretiska begreppen, utan fokuserar enbart på de begrepp som har betydelse för avhandlingens analys.

därmed samtidigt att undersöka vad diskursen konstitueras mot, vilka alternativa betydelser som utesluts och vad som utgör motbilder inom diskursen. Det pågår således en *diskursiv kamp* om betydelse, där den specifika diskursen utmanas av andra möjliga betydelsefixeringar. Vissa diskurser kan vid en viss tidpunkt och inom ett visst sammanhang vara så dominerande att de uppfattas som självklara och naturliga. Detta innebär dock inte att de utgör en objektiv sanning om verkligheten. Vad som betraktas som naturligt och självklart är historiskt och kontextuellt beroende och kan utmanas och problematiseras genom nya artikulationer och därmed återigen bli föremål för politisk kamp.

Konstruktionen av stadskärnans rumsliga identitet kan ur detta perspektiv ses som ett utfall i en diskursiv kamp. Detta utfall har i vissa fall blivit så dominerande och naturaliserat att alternativen inte är omedelbart synliga. Men diskursen utmanas också av alternativa betydelsefixeringar, som innebär alternativa konstruktioner av stadskärnans rumsliga identitet. Dessa tillhör det diskursiva fält som visar på vad den specifika diskursen utesluter.

Ett annat begrepp inom diskursteorin är *diskursiv artikulation*. Det diskursiva konstrueras och rekonstrueras genom artikulationer. Artikulationer utgör de sociala processer som hela tiden konstruerar och rekonstruerar de konkreta diskursernas fixering av betydelse. Den artikulatoriska praktiken förhåller sig till rådande diskurser, men den kan aldrig vara "fullständigt underordnad repetitionsprincipen" (Laclau & Mouffe 2008: 169). Varje artikulation innebär således en form av nybildning, som innebär en konstruktion av nya betydelsefixeringar. Liksom det, enligt diskursteorin, inte finns någon utomdiskursiv mening är också alla sociala handlingar i en bemärkelse artikulationer; de är meningsfulla och meningsskapande praktiker, som bidrar till konstruktionen och rekonstruktionen av diskursiva strukturer. Alla objekt, praktiker och språk är därmed i en dimension diskursiva artikulationer och det är denna dimension jag intresserar mig för i undersökningen av det empiriska materialet. Jag undersöker alltså hur och på vilka villkor stadskärnan konstrueras diskursivt och hur diskursen utmanas, omformuleras och befästs av konkreta diskursiva artikulationer.

I avhandlingen används också det diskursteoretiska begreppet *diskursiva noder*.⁷ De diskursiva noderna är de "privilegierade diskursiva punkterna" kring vilken en specifik diskurs organiserar sig (Laclau & Mouffe 2008: 168). Artikulationerna konstruerar och rekonstruerar meningsskapande mönster som organiseras kring dessa diskursiva noder. De diskursiva noderna kan ses som nyckelpunkter i en argumentationskedja, kring vilken de andra tecknen i diskursen ordnas. Diskursen kan då förstås som ett nät som organiserar sig kring dessa begrepp och fixerar deras betydelse. Men de diskursiva noderna är också *flytande signifikanter*, vilket innebär att de har andra betydelser inom andra diskurser. De diskursiva noderna skulle alltså kunna fixeras på alternativa sätt inom andra diskurser, vilket skulle ge dem alternativa betydelser (Torfing 1999).

Vidare används i analysen också begreppet *ekvivalenskedja*. En ekvivalenskedja är ett system som bygger på att identiteter koncentreras kring två poler, där den ena identiteten konstrueras genom att skilja sig från "den andre". Motsatsen till ekvivalenskedja är *olikbetslogik*, som är ett system som bygger på splittring av identiteter, en splittring som gör att krafter och motkrafter inte kan mobiliseras. I en ekvivalenskedja kan disparata fenomen bindas samman genom att konstrueras som "den andres" motsats. Till exempel skapar kolonisatören, som består av en mängd olika grupper, en gemensam identitet genom att inte vara koloniserad. Begreppet ekvivalenskedja, som inom diskursteorin används i samband med identitet och gruppbildning i ett samhälle, överförs i detta arbete till ett rumsligt tänkande, där det används för att undersöka hur rumsliga identiteter i staden konstrueras.

Ytterligare ett begrepp som används i analysen är begreppet *konstitutiv utsida*. Liksom samhället inom diskursteorin ses som en i grunden öppen strukturering, som inte kan förklaras utifrån några objektiva storheter, betraktas identiteter inte som essentiella storheter. Istället ses identiteter som något som uppstår ur identifikationsprocesser. Mouffe menar att "skapandet av en identitet alltid förutsätter etablerandet av en skillnad" (Mouffe 2008: 23). Detta innebär att man utgår från att

---

7 På engelska nodal point (Laclau & Mouffe 1985). I vissa böcker översätts begreppet med nodalpunkter (Winther Jørgensen & Phillips 2000).

identiteten har en relationell karaktär. Skillnaden och utpekandet av något annat, något yttre, är således en förutsättning för varje identitet. Detta yttre kallar Mouffe för den konstitutiva utsidan. Skapandet av identiteter innebär skapandet av ett ”vi”, som inte kan existera utan ett ”de” som utgör dess kontrast. Detta betyder dock inte att relationen måste vara en relation mellan vän och fiende, alltså av antagonistisk karaktär, men det betyder att relationen *kan bli* antagonistisk (Mouffe 2008: 23). Samtidigt som identiteter konstrueras sätts de i en specifik relation av beroende och dominans. Skapandet av en skillnad grundar sig därmed ofta i skapandet av en hierarki. Till exempel konstrueras mäns och kvinnors, läkares och patienters eller lärares och studenters identiteter genom mer eller mindre institutionaliserade maktpraktiker som skapar specifika mönster av dominans; män över kvinnor, läkare över patienter, lärare över studenter (exempel från Torfing 1999: 164).

Maktbegrepp

Diskursteorin synliggör samhällets politiska dimension genom att rikta intresset mot hur inrättandet av varje ordning samtidigt utesluter alternativa möjligheter. Detta inrättande genomsyras av makt, vilket innebär att en diskursteoretisk analys alltid innefattar en form av maktanalys. Det finns här anledning att precisera vad som avses med begreppet makt.

Diskursteorin tar utgångspunkt i Foucaults maktbegrepp, som skiljer sig på avgörande punkter från mer traditionella maktbegrepp.⁸ Traditionellt brukar makt beskrivas som att A lyckas få B att göra något som B annars inte skulle ha gjort, vilket alltså innebär att A har makt över B. Ur Foucaults perspektiv studeras dock inte makt som något som innehas av specifika agenter, som utövar makt över specifika objekt. Istället är makten spridd över olika sociala praktiker (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 20). Foucault riktar fokus mot hur makten utövas, hur den verkar och hur den drabbar. Makt är för Foucault inte vissa individers privilegium, utan en effekt av den strategiska position

---

8 Jag avser här inte att göra en fullständig redovisning av Foucaults maktteorier, som också skiljer sig mellan hans olika verk, utan har enbart som syfte att beskriva avhandlingens ingång till maktbegreppet utifrån ett diskursteoretiskt perspektiv.

dessa individer innehar. Makt är ur detta perspektiv inte enbart när A får B att göra vad B annars inte skulle ha gjort. Makten är det som frambringar både As och Bs identiteter (Sunesson 1987: 14).

Medan mer traditionella maktbegrepp ser makt som en enbart tvingande och begränsande kraft, ser Foucault också makten som produktiv; den producerar diskurser, mening, identiteter, rummet, institutioner och sociala relationer. Men makten är inte enbart en positiv kraft, utan samtidigt också begränsande, eftersom konstruktionen av samhället, identiteter och diskurser samtidigt innebär en exkludering där alternativa möjligheter utesluts. Foucaults maktbegrepp är därmed så allomfattande att det inte går att tänka bort makt. Makt konstituerar det sociala, som inte skulle kunna existera utan de maktförhållanden som skapar dess ordning och ger det form (Mouffe 2008: 25). Makten kan således inte försvinna, men däremot kan den distribueras på olika sätt.

Denna ingång till maktbegreppet kan ställas mot mer strukturella maktbegrepp som intresserar sig för vem, eller vilken klass, som har tillgång till vissa potentiella maktmedel. Foucaults maktbegrepp sätter inte fokus på vilka individer som innehar potentiella maktmedel, utan på vad makt gör, hur de som underordnas faktiskt drabbas av makten. Med detta fokus visar Foucault vad som faktiskt händer, avskalat alla goda avsikter som handlingen är omgiven av (Sunesson 1987: 15f).

Foucaults maktteori innebär också en särskild syn på relationen mellan makt och kunskap. Makt och kunskap förutsätter varandra; det finns ingen kunskap utan makt och ingen makt utan kunskap. Vetenskapen skapar sanning genom att liera sig med andra maktapparater. Till exempel förutsätter framväxten av de moderna fängelserna och framväxten av vetenskapliga discipliner som kriminologi och psykiatri varandra (Foucault 1987).

Rumsbegrepp

Det ovan beskrivna diskursteoretiska perspektivet appliceras i detta arbete på ett rumsligt tänkande. Det finns därför anledning att tydliggöra med vilka utgångspunkter jag tagit mig an begreppet rum. Jag utgår här främst från Doreen Masseys, Edward Sojas och David Harveys arbeten, som sina olikheter till trots också har många beröringspunkter. De

delar också ett flertal grundläggande utgångspunkter med det diskurs-teoretiska angreppssättet, där de alla befinner sig inom den marxistiska tanketraditionen men på olika sätt förhåller sig kritiskt till den klassiska marxismen och dess betoning på de materiella och ekonomiska villkoren som ett fast och fullkomligt determinerande system. Istället betonas samhällets (och rummets) öppna, mångtydiga och ständigt skiftande karaktär, där det materiella och det föreställda påverkar varandra i ett komplext beroendesystem. Detta perspektiv innebär ett antal grundläggande antaganden om rummet.

För det första utgår jag från att rummet är under ständig tillblivelse. Rummet betraktas således inte som fast eller statiskt, utan som dynamiskt och skiftande. Detta är ett perspektiv som vunnit allt större gehör inom de rumsliga disciplinerna (se till exempel Ek & Hultman 2007: 14; Harvey 2009; Lefebvre 1991; Massey 2005: 9; Soja 1996) och som också stämmer väl med diskursteorins socialkonstruktivistiska angreppssätt. Det innebär att man inte utgår från att rummet har en bestämd funktion och mening; stadskärnan är inte en kärna och mittpunkt (och dess periferi inte en periferi) på grund av en yttre existerande verklighet eller ett resultat av en "naturlig" stadsutveckling. Istället upprättas, upprätthålls och omformuleras rummets identitet ständigt genom konkreta handlingar.

Rummet konstrueras och rekonstrueras således ständigt genom konkreta handlingar som *gör* platsen. Men samtidigt sätter rummet också villkoren för mänskligt liv. Ur ett diskursteoretiskt perspektiv kan man säga att rummet konstrueras diskursivt, men att det byggda också kan ses som diskursiva artikulationer som är med och skapar diskurser, mening och identiteter. Flera betydelsefulla tänkare har kritiserat synen på rummet som en tom och fast behållare eller som en passiv produkt av andra krafter såsom historiska och sociala processer. Istället ges rummet en mer aktiv och sammanflätad roll i formandet av samhället, där rummet varken kan betraktas som ett resultat av naturliga processer eller som enbart ett utfall av andra krafter. Därigenom synliggörs också rummets politiska dimensioner, då det inte betraktas som en neutral bakgrund till mänskligt liv, utan som en komponent som är med och formar villkoren för mänskligt liv (Cresswell 2013: 210; Kärrholm 2008; Massey 2005: 9; Soja 2000: 6ff).

Vidare utgår jag från en antiessensialistisk ingång till rummet. Rummet är inte ett resultat av en fast och inneboende essens som har en egen, absolut identitet, utan är ett resultat av ständigt skiftande, dynamiska och mångtydiga relationer. Rummet betraktas således som *relationellt*; det upprättas i relationer, snarare än av dess inneboende egenskaper, där rummets identitet upprättas genom att skilja sig från det som det inte är, dess konstitutiva utsida. Detta perspektiv sätter frågor om makt och exkludering i fokus. Rummets identitet konstrueras och rekonstrueras och i samma process sätts också olika rum i specifika relationer av dominans och beroende till varandra. Skapandet av stadskärnans rumsliga identitet, dess "vi", måste således förstås i relation till de rum identiteten konstrueras mot, rummets "de".

Doreen Massey har i en rad böcker och artiklar argumenterat för att rummet måste förstås relationellt och att det konstitueras lika mycket av sin utsida som av sin insida. Denna förståelse av rummet har, som Massey också påpekat, tydliga paralleller till diskursteorins förståelse av hur identiteter konstrueras, där identiteter och politiska subjekt betraktas som mångskiftande och under ständig tillblivelse. Liksom individers identiteter upprättas i relationer snarare än att de finns inneboende i människan, menar Massey att rummet också måste förstås som ett resultat av relationer, snarare än av fasta, inneboende egenskaper. I förlängningen av denna argumentation måste också rumsliga identiteter, såsom platsen, regionen och nationen, förstås i relationella termer (Cresswell 2013: 221ff; Massey 2004: 1; Massey 2006). Snarare än att tänka på världen som en uppsättning platser med egna essenser tar jag här alltså utgångspunkt i att platser formas genom deras relation till andra platser.⁹

En annan tongivande röst inom diskussionen om en relationell förståelse av rummet är David Harvey, som tar utgångspunkt i en tredelad

---

9 Denna förståelse av hur platsen upprättas och ges mening ska förstås som en fundamentalt annan ingång till platsbegreppet än det inom arkitekturteorin ganska vitt spridda fenomenologiska platsbegrepp, som framförallt förts fram av Christian Norberg-Schultz, där platsens mening ses som en fast essens som finns inneboende i platsen. Platsen har enligt denna platsfenomenologi en själ, där arkitekturens uppgift är att tolka platsen och konkretisera dess väsen i ständigt nya historiska situationer (Norberg-Schultz 1976).

förståelse av rummet bestående av *det absoluta rummet*, *det relativa rummet* och *det relationella rummet* (Harvey 2009: 117ff). Det absoluta rummet är det fysiska, mätbara rummet, som låter sig beskrivas i metriska enheter som kan mätas, beräknas och kvantifieras. Det kan underkastas standardiserade mättekniker och exakta ritningar. Det relativa rummet är det rum som tar hänsyn till att platser som befinner sig på samma absoluta avstånd kan stå i olika relation till varandra om man tar hänsyn till att vår förflyttning i rummet påverkas av olika former av barriärer och friktioner i rummet. Det relativa rummet tar således hänsyn till att avståndet mellan två punkter (mätt i tid, kostnader, energiförbrukning) inte nödvändigtvis sammanfaller med fågelvägen. Därmed går det relativa rummet inte att skilja från tiden. Vi kan, som Harvey beskriver, få helt olika kartor över relativa platser genom att skilja mellan avstånd mätta i kostnader, tid, färdmedelsfördelning och till och med bryta upp rumsliga sammanhang genom att till exempel titta på nätverk eller topologiska relationer.

I det relationella rummet är det, liksom i fallet med det relativa rummet, omöjligt att lösgöra rummet från tiden. Det relationella rumsbegreppet utgår ifrån att en händelse eller sak i rummet inte enbart kan ses vid just den punkten, utan alltid måste förstås i relation till det som sker runtomkring, både i tidsliga och rumsliga termer. En stor mängd skilda influenser i dåtid, nutid och framtid virvlar runt i rummet och definierar därigenom rummet (Harvey 2009: 119ff). Det relationella rummet är enligt Harvey inte mätbart och kvantifierbart på samma sätt som det absoluta och det relativa rummet och är därför inte användbart när rummet behöver beskrivas med exakta mått. Istället tjänar ett relationellt perspektiv på rummet andra syften, där man kan närma sig frågor om rummets *betydelse*.

Det relationella rummet kan således vara ett verktyg för att undersöka rumsligt meningsskapande. Här kan man se paralleller till den diskursteoretiska ingången, där diskursteorin just syftar till att undersöka materiellt och immateriellt meningsskapande. Liksom Laclau och Mouffe poängterar att diskursen är ett uttryck för en politisk kamp om betydelse, där upprättandet av en diskurs samtidigt innebär att alternativa betydelser utesluts, poängterar också Harvey att betydelseproduktionen är ett utslag av en politisk kamp, där det relationella rums-

begreppet innebär en möjlighet att identifiera motstridiga påståenden och alternativa politiska möjligheter (Harvey 2009: 136). För att ta reda på hur stadskärnan konstrueras diskursivt, hur den upprättas som plats och ges rumslig mening och vad detta innebär för hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befästs, måste man således anta ett relationellt perspektiv på rummet.

Harveys rumsliga triad betonar den komplexa relationen mellan det materiella och det meningsbärande rummet. Ur denna aspekt kan Harveys rumsliga triad, liksom diskursteorins vidgade diskursbegrepp, ses som en kommentar till den klassiska marxismens uppdelning mellan bas och överbyggnad, där betydelseproduktion tenderar att betraktas som sekundärt i relation till samhällets materiella och ekonomiska strukturer.¹⁰

En liknande ansats att betona det materiella och det meningsbärande rummets komplexa relation finns i Edward Sojas begrepp *Thirdspace* (Soja 1996), som han ställer mot begreppen *Firstspace* och *Secondspace*.¹¹ Firstspace är den materiella och materialiserade fysiska rumsligheten, som går att kartlägga med exakta metoder och som är empiriskt mätbart. Secondspace är ett tänkt rum, bestående av mentala föreställningar och symboliska representationer av rummet. Kunskapsproduktionen inom Firstspace tenderar att premiera objektivitet och materialitet och fokuserar främst på en formbunden kunskap om rummet, medan kunskapsproduktionen inom Secondspace fokuserar på representationer och mentala föreställningar om rummet.

---

10 Flera kritiker har tolkat Laclau och Mouffes diskursteori som en mer radikal omvändandning av begreppen, där det materiella får underordnad betydelse i relation till betydelsebildningen och vissa kritiker har till och med menat att Laclau och Mouffes resonemang leder till slutsatsen att det inte existerar någon fysisk verklighet utanför tanken. Även om Laclau och Mouffe svarat att denna tolkning är felaktig (Laclau 1990: 97) kan Laclau och Mouffes diskursteori ses som radikalare i sin kritik av marxismen än Harvey, där Harvey brukar benämnas som marxist, medan Laclau och Mouffe benämns postmarxister. Min poäng här är dock inte att diskutera marxismen, utan att både diskursteorin och Harveys rumsbegrepp erbjuder en möjlighet att diskutera meningsskapandets relation till det materiella.

11 Thirdspace bygger i huvudsak på Henri Lefebvres berömda rumsliga triad som presenteras i *The Production of Space* (Lefebvre 1991).

Thirdspace är kombinationen av Firstspace och Secondspace, och samtidigt något mer. Det är det verkliga-och-föreställda rummet, som samtidigt öppnar för ett kritiskt tänkande kring rummet (Soja 1996: 73ff, Soja 2000: 10f). Ett ensidigt fokus på Firstspace tenderar, menar Soja, att se det sociala rummet som ett utfall eller en produkt av rummets materiella förutsättningar i en rak orsak-verkankedja. En för ensidig fokusering på det föreställda rummet ger, å sin sida, en föreställning om att det tänkta rummet bildar en egen geografi, oberoende av det materiella rummets fysiska verklighet. Thirdspace innebär enligt Soja möjligheten till ett kritiskt perspektiv på produktionen av det sociala rummet, som innefattar både det materiella och det föreställda rummet.

Diskursivt och rumsligt meningsskapande

Som visats ovan finns tydliga paralleller mellan diskursteorin och det relationella perspektiv på rummet som jag utgår från i detta arbete. Liksom diskursteorin poängterar samhällets grundläggande öppenhet, dess mångtydighet och ständigt föränderliga karaktär, där identitet och mening snarare går att förstå som något som upprättas i relationer än som inneboende essenser, betonar exempelvis Massey och Soja rummets öppna, mångtydiga och relationella karaktär. Det finns också tydliga paralleller mellan diskursteorins vidgade diskursbegrepp och Harveys, Sojas och Masseys rumsbegrepp, där de alla förhåller sig kritiska till den marxistiska tanketraditionens ensidiga fokusering på materiella och ekonomiska villkor och betonar vikten av att se meningsproduktion som en viktig komponent för att förstå samhället.

Med detta som utgångspunkt ser jag en möjlighet att överföra diskursteorin, som främst är utvecklad för att förstå gruppbildning och skapandet av politiska identiteter, till ett rumsligt tänkande.¹² Detta innebär att jag tagit mig an platsen, och då särskilt stadskärnan, som en politiskt konstruerad rumslig identitet, som liksom politiska subjekt konstrueras diskursivt och relationellt och som ständigt upprättas

---

12 Doreen Massey gör en liknande överföring då hon använder sig av Laclau och Mouffe i sin diskussion om rum. Bland annat drar Massey paralleller mellan hur identiteter och politiska subjekt konstrueras och hur rummets identitet konstrueras (Massey 2005: 9 ff).

och återupprättas genom konkreta handlingar. Detta perspektiv sätter fokus på rummets politiska karaktär och på den komplexa relationen mellan rum och makt.

Intresset riktas med dessa utgångspunkter mot hur makten skapar stadskärnans rumsliga identitet och hur denna process samtidigt sätter stadskärnan i en bestämd relation av dominans och beroende till andra rum i staden. Makten studeras således som en både produktiv och begränsande kraft, som skapar rum och rumsliga hierarkier, samtidigt som alternativa betydelser och relationer i staden utesluts. Vidare riktas intresset mot hur skapandet av stadens rum sker genom mer eller mindre institutionaliserade maktstrategier och i en tät relation mellan makt och kunskap. Därför riktas i denna studie också fokus mot hur stadskärnans diskurs institutionaliseras och hur konstruktionen av stadskärnan står i tät förbindelse med kunskapsproduktionen om stadskärnan, bland annat genom utredningar och forskning om stadens attraktivitet och om stadskärnans betydelse för staden och regionen.

Fokus har således inte riktats mot hur makten innehas och utövas av vissa specifika grupper eller subjekt. Det är inte frågan om en disciplinär eller auktoritär makt, som utövas genom kontroll eller förbud. Inte heller riktas fokus mot grupper eller individers makt *över* rummet. Det är således inte frågan om en makt som har en bestämd utbredning och läge eller som kontrollerar ett specifikt territorium, vad John Allen kallar ett *topografiskt* perspektiv på makt. Istället riktas intresset mot vad Allen kallar ett *topologiskt* perspektiv på makt, som är en makt som inte är placerad i eller breder ut sig över rummet, utan som är med och skapar det rum som det är en del av. Rummet är ur detta perspektiv genomsyrat av makt och hur närhet, avstånd och rumsliga relationer definieras och förstås går inte att skilja från de maktpraktiker som är del i att skapa rummet (Allen 2011: 284, 290). Med denna ingång till begreppen rum och makt kan diskursteorin kombinerat med ett relationellt perspektiv på rum användas för att synliggöra hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befästs.

2.2 Tillvägagångssätt

Fall och avgränsningar

Den empiriska undersökningen i avhandlingen utgår från material som berör omvandlingen av Jönköpings stadskärna.¹³ Exemplet Jönköping tillhandahåller ett intressant material i relation till avhandlingens tema och syfte. I Jönköping pågår ett omfattande, långsiktigt och ambitiöst arbete kring stadens centrala delar, som blivit en förebild för många andra svenska kommuner. I Jönköping finns också en av Sveriges första centrumorganisationer, uppbyggd kring ett partnerskap mellan privata och offentliga aktörer.

Det omfattande och för det aktuella ämnet intressanta material som omvandlingen av centrala delarna av Jönköping erbjuder är den främsta orsaken till att materialet valdes ut för denna studie. Dessutom är Jönköping aktuellt för fler forskningsprojekt inom forskargruppen Trafikala stadslandskap, vilket gör studien relevant för forskargruppens arbete som helhet och har också gett mig möjlighet att sätta mitt arbete i relation till andra projekt inom forskargruppen.

Exemplet Jönköping är alltså valt utifrån fallets och forskningssammanhangets specifika situation. Det är inte valt utifrån sin eventuella representativitet och jag har således inte haft ambitionen att dra generaliserbara slutsatser utifrån det enskilda fallet. Fallet är heller inte målet i sig. Syftet har inte varit att göra en utvärdering av den specifika stadsomvandlingsprocessen och än mindre har min avsikt varit att kritisera enskilda beslut från tjänstemän och politiker som arbetat med den studerade omvandlingsprocessen. Inte heller har avsikten varit att

---

13 Det finns ett antal olika begrepp som kan användas synonymt med begreppet stadskärna såsom centrum, centrala staden, kontors- o affärscity, citybildning, citykärna och innerstad (Bergman 2003). Inom den studerade omvandlingsprocessen i Jönköping använder man främst begreppet stadskärna, men också begreppen regionkärna och innerstad. Begreppet centrum används för att beskriva Östra och Västra centrum, som tillsammans bildar stadskärnan, medan begreppet Kärnan används för att benämna det man ser som en utvidgad stadskärna. Centrumorganisationen Jönköping City AB använder även begreppet city. Jag använder begreppet stadskärna när jag talar om att en kärna konstrueras i staden, utan att syfta till en specifik geografisk avgränsning. I övrigt är avsikten att ligga så nära Jönköpings begreppsanvändning som möjligt.

undersöka eller utvärdera planeringsprocessen och fokus ligger således varken på de demokratiska processerna inom planeringen eller på de involverade aktörernas roller och relationer.

Men jag ser heller inte fallet som enbart en enskildhet. Istället utgår jag från fallet som ett uttryck för ett samhällsfenomen, där analysen av det empiriska materialet ger *en* bild av hur stadens rum produceras. Med detta som utgångspunkt är avsikten att utifrån detaljerade studier av det enskilda fallet söka efter strukturella aspekter. Metoden handlar om att i varje enskild händelse söka efter och identifiera samhälleliga aspekter genom kritisk analys och detaljerad granskning av det enskilda fallet (jämför Harvey 2009: 86).

Material och urvalskriterier

Undersökningen av det empiriska materialet har inneburit en kvalitativ bearbetning av text-, bild- och kartmaterial. Det material som har undersökts är sådant som har anknytning till omvandlingen av centrala delarna av Jönköping som kommunalt planeringsprojekt. Jag har således inte undersökt hur Jönköpings invånare och besökare uppfattar stadskärnan, vilket förmodligen hade pekat på andra diskursiva konstruktioner av stadskärnan. Vidare har inte avsikten varit att söka de specifika händelser och individers beslut som lett fram till materialets utformning. Därför har jag inte gjort intervjuer, arbetat med fokusgrupper eller gjort deltagande observationer. Denna avgränsning innebär självklart att min bild av omvandlingsprocessen som sådan är begränsad, men det finns heller ingen ambition att ge en heltäckande bild av den aktuella omvandlingsprocessen. Istället har fokus legat på att, med Jönköping som exempel, undersöka hur stadskärnan konstrueras diskursivt inom planeringspraktiken. Materialet avgränsas således kring fallet, där diskursteorin fungerar som övergripande teoretiskt och metodologiskt ramverk för undersökningen. Utifrån denna övergripande ingång har material som berör den pågående omvandlingen av Jönköpings stadskärna studerats.

En stor del av det studerade materialet är producerat av Jönköpings kommun. Ambitionen från Jönköpings kommuns sida är att arbeta med omvandlingsprocessen som ett samlat projekt, vilket bland annat innebär att man tagit fram strategiska dokument kring områdets

framtida omvandling. Dessa dokument kan i huvudsak inordnas under två kommunala planeringsprojekt, Stadsbyggnadsvision 1.0 och Stadsbyggnadsvision 2.0, som är de två projekt inom vilka kommunen drivit omvandlingen av Jönköpings stadskärna de senaste årtiondena. Inom dessa två omvandlingsprocesser finns en rad kommunala planeringsdokument. Särskilt ska här nämnas de så kallade visionsdokumenten *Från tanke till handling – En stadsbyggnadsvision* (Jönköpings kommun 2000),¹⁴ inom ramen för Stadsbyggnadsvision 1.0, och *Jönköping – Staden och sjöarna. Stadsbyggnadsvision 2.0. Från tanke till handling* (Jönköpings kommun 2008c), inom ramen för Stadsbyggnadsvision 2.0. Stadsbyggnadsvisionerna har ett relativt brett anslag med avsikt att utgöra en grund för framtida arbete och är snarare fokuserade på övergripande frågor än detaljerade beskrivningar. Visionsdokumenten är centrala inom omvandlingsprocesserna, där de ligger till grund för det fortsatta arbetet och fördjupade utredningar, och har också spelat en viktig roll i min undersökning.

Till de centrala visionsdokumenten finns en rad relaterade dokument; utredningar, parallella uppdrag, samrådsredogörelser, fördjupningar och ramprogram.¹⁵ Även dessa ingår i undersökningen, liksom kommunens nyhetsbrev, där man presenterat den pågående omvandlingsprocessen för kommunens invånare. Det finns dock en tyngdpunkt mot den senare omvandlingsprocessen inom ramen för Stadsbyggnadsvision 2.0, både i mitt arbete med materialet och i redovisningen av analysen. Inom Stadsbyggnadsvision 2.0 har jag studerat bakgrundsmaterial och fördjupningsstudier såsom yttranden, parallella uppdrag, utredningar och samrådsredogörelser i en större omfattning än inom Stadsbyggnadsvision 1.0, där jag gjort en mer noggrann studie endast av vissa centrala dokument.

Materialet består alltså till stor del av dokument tillkomna inom den kommunala planeringsprocessen, men även material från andra

---

14 Detta (och vissa andra) dokument saknar sidnumrering. Jag anger därför i referenser till dessa dokument sidans rubrik istället för sidnummer.

15 Ramprogram för Norra Munksjön har formell status som detaljplaneprogram (Jönköpings kommun 2002: 6), Ramprogram för södra Munksjön har formell status som fördjupad översiktsplan (Jönköpings kommun 2012a: 6).

aktörer med direkt eller indirekt koppling till Jönköpings stadskärna som kommunalt planeringsprojekt har studerats. Här kan främst nämnas projektet Den goda staden, Internationella Handelshögskolan i Jönköping, centrumorganisationen Jönköpings City AB, turism- och marknadsföringsorganisationen Destination Jönköping och föreningen Svenska Stadskärnor.

Internationella Handelshögskolan i Jönköping är intressant för studien ur flera aspekter. Dels har den spelat en viktig roll i den nationella diskursen kring attraktiva stadskärnor. Man bedriver bland annat utbildningen *Förnyelse och ledning av stadskärnor och köpcenter*, som inriktas mot planering för lönsamma stadskärnor och köpcenter med fokus på stadskärnors betydelse för att leda utvecklingen i regionen och på besöksnäring och destinationsutveckling (Internationella Handelshögskolan i Jönköping 2013). Högskolan har också flera ledande forskare inom den svenska forskningen kring stadens roll i den regionala utvecklingen och bedriver ett samarbete med Rotman School of Management i Toronto, där Richard Florida är verksam. Floridas teorier om den kreativa klassen (se till exempel Florida 2006) har haft stort inflytande över diskursen om hur städer kan skapa sig utvecklingsfördelar i den interurbana konkurrensen, såväl i Sverige som internationellt.

Internationella Handelshögskolan i Jönköping har också på uppdrag av Jönköpings kommun gjort ett antal utredningar och underlagsrapporter inom Stadsbyggnadsvision 1.0 och Stadsbyggnadsvision 2.0, som alla är inriktade mot att belysa Jönköpings förutsättningar för en framgångsrik utveckling och hur stadsbyggandet kan fungera som drivkraft för ekonomisk utveckling. Detta samarbete har sedan spelat en betydande roll för utformningen av kommunens planerings- och visionsdokument. Inför Stadsbyggnadsvision 1.0 skrev handelshögskolan underlagsrapporten *Stadskärnans roll i en attraktiv Stadsregion* (Johansson 1999) och inför Stadsbyggnadsvision 2.0 skrev man underlagsrapporten *Stadsutvecklingens betydelse för staden och regionen: En omvärlds- och framtidsanalys för Jönköpingsregionen* (Andersson et al. 2006). Senare i processen inom Stadsbyggnadsvision 2.0 har samarbetet med Internationella Handelshögskolan i Jönköping fortsatt, bland annat med rapporten *Kulturens betydelse för den lokala utvecklingen* (Petersson 2010).

Jönköping har också varit en av tre kommuner som ingått i ett samarbetsprojekt tillsammans med Vägverket, Banverket¹⁶, Boverket och Sveriges Kommuner och Landsting, kallat *Den goda staden*. Inom projektet har man producerat ett antal rapporter som berör den aktuella stadsomvandlingsprocessen i Jönköping, ett flertal av dem i samarbete med Internationella Handelshögskolan i Jönköping. Även dessa dokument har ingått i undersökningen. Vidare är Banverket (senare Trafikverket) också aktuellt i sammanhanget genom arbetet med Götalandsbanan, där verkets arbete med järnvägens dragning genom Jönköping och placeringen av den nya stationen har haft avgörande betydelse för den studerade omvandlingsprocessen (Banverket 2009).

Två andra viktiga aktörer i den studerade omvandlingsprocessen är centrumorganisationen *Jönköping City AB* och turism- och marknadsföringsorganisationen *Destination Jönköping*, som båda är organisationer som är uppbyggda kring ett nära samarbete mellan kommunen och privata aktörer. Från dessa organisationer har bland annat utredningsmaterial, hemsidor och broschyrer undersökts.

Även organisationen *Svenska Stads kärnor* har ingått i undersökningen. Svenska Stads kärnor är en nationell samarbetsorganisation för centrumutveckling där kommuner, citysamverkansorganisationer, myndigheter, branschorganisationer och företag ingår. Organisationen ger bland annat ut broschyrer och skrifter, bedriver utbildning i centrumutveckling och anordnar seminarier. Svenska Stads kärnor sitter också i programrådet för den utbildning i centrumutveckling som bedrivs vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping. Svenska Stads kärnor har inte explicit arbetat med omvandlingen av Jönköpings stadskärna, men spelar dels en viktig roll genom att de bedriver en form av lobbyverksamhet för planering av attraktiva stadskärnor, dels har Jönköpings kommun flera gånger ansökt om, och också fått, organisationens utmärkelse Årets stadskärna.¹⁷ Från Svenska Stads kärnor har både organisationens egna publikationer och Jönköpings ansökan till att bli Årets stadskärna studerats.

---

16 Vägverket och Banverket ingår sedan 1 april 2010 i Trafikverket.

17 Jönköping var första kommun att få utmärkelsen år 1995 och tilldelades bronsplatsen 2010.

Material från ett antal olika aktörer som på olika sätt berör omvandlingen av Jönköpings stadskärna har således ingått i undersökningen. Av det material som varit aktuellt för analys har jag inledningsvis gjort en bedömning av materialets relevans i relation till avhandlingens syfte. Detta har inneburit att visst material, efter en första genomläsning, har lagts åt sidan. Framförallt gäller det detaljerade analyser utifrån specifika faktorer, som inte i någon högre grad är utmärkande för arbetet med stadskärnan. Som exempel kan nämnas *Cykelstråk och cykelparkering i stadskärnan – Bristanalys och åtgärdsförslag* (Jönköpings kommun 2009b), som innehåller en detaljerad kartläggning av befintliga cykelstråk i stadskärnan, förslag på förändringar och kostnadsberäkningar. Det material som bedömts ha högre relevans i relation till avhandlingens syfte har däremot, i delar eller i sin helhet, bearbetats i mer detaljerade analyser.

Materialet som studerats har olika längd och karaktär. Dels finns långa texter, utredningar och i vissa fall hela böcker. Det gäller framförallt material från Internationella Handelshögskolan i Jönköping och utredningar inom projektet Den goda staden, men också vissa fördjupningsstudier inom den kommunala planeringsprocessen. Dels finns planerings- och visionsdokument, främst inom den kommunala planeringsprocessen men också från exempelvis Banverket. Slutligen finns också material bestående av korta och mer lösryckta texter och bilder såsom broschyrer och hemsidor.

Vidare har det material som studerats olika typer av upphovsmän. Dels finns material producerat av en eller ett fåtal författare som själva står som ansvariga för materialets utformning. Det gäller exempelvis utredningar och parallella uppdrag med syfte att fungera som bakgrund till kommunala beslut, liksom utredningar producerade inom projektet Den goda staden och material från Internationella Handelshögskolan i Jönköping. Dels finns material som inte har enskilda personer som avsändare, utan en organisation. Det gäller till exempel mycket av materialet från Jönköping City AB, Destination Jönköping och Svenska Stadskärnor, liksom yttranden från exempelvis intresseorganisationer. Slutligen finns material producerat inom den kommunala planeringsprocessen. Dessa dokument är visserligen främst författade av ett antal personer med ansvar för frågan, men är också ett resultat

av demokratiska processer inom kommunen. Det är därför en form av konsensusmaterial, där politiska partier, tjänstemän och organisationer med olika viljor har enats om ett gemensamt resultat.

Skillnaderna i materialens bakgrund har dock ingen avgörande betydelse för hur de har behandlats i analysen. Detta har flera orsaker. Dels är det inte rösterna bakom materialet eller materialet som resultat av enskilda individers agerande och specifika händelser som står i fokus för undersökningen. Inte heller ligger fokus på planeringsprocessen, utan på hur stadskärnan konstrueras diskursivt inom planeringen. Dels är skillnaderna i materialens tillkomstprocesser inte lika tydliga som det först kan verka. Utredningar genomförda av Internationella Handelshögskolan i Jönköping är visserligen en produkt av enskilda forskare, men samtidigt är det kommunen som beställt arbetet och därmed bestämt att just denna expert är relevant för omvandlingen av Jönköpings stadskärna. Kommunen beställer således, mer eller mindre medvetet, utredningar utifrån vissa perspektiv genom att vända sig till vissa specifika experter, samtidigt som alternativa perspektiv utesluts. Samtidigt är material producerat inom den kommunala planeringsprocessen visserligen en kollektiv produkt, men å andra sidan också ett resultat av enskilda anställdas personliga preferenser och kontakter.

Här tydliggörs det samband mellan makt och kunskap som Foucault och diskursteorin tar utgångspunkt i. Utredningar genomförda av enskilda författare kan därmed inte enbart ses som representanter för dessa specifika författares perspektiv, utan representerar, ur ett diskursteoretiskt perspektiv, det som är sägbart, vilka sanningar och perspektiv som äger giltighet inom diskursen. Vidare kan beslut tagna inom de politiska instanserna inte enbart ses som ett uttryck för den politiska viljan, då den politiska dagordningen ofta utgår från de frågor som enskilda experter, utredningar eller tjänstemän inom kommunen har lagt fram som legitima frågor att behandla.

Analytiska strategier

Det diskursiva meningsskapandet betraktas i detta arbete inte som något skilt från verkligheten, utan som en produktion av "verklighet". Avsikten är således inte att tränga bakom diskursen och ta reda på "verkligheten" bortom utsagorna. Det innebär att jag till exempel inte

har för avsikt att jämföra planeringens föreställningar om rummet eller avsikter med planeringen med en verklighet "där ute". Istället är det diskursen i sig som är föremål för undersökningen.

David Howarth beskriver, i en genomgång av hur diskursteorin kan användas som forskningsmetod, hur man utifrån ett diskursteoretiskt perspektiv kan betrakta analysobjektet som en politiskt konstruerad diskursiv formation. Diskursteorin fungerar här som en ingång till det empiriska materialet där man, genom att studera analysobjektet som diskurs, får möjlighet att undersöka dess föränderliga innerbörder, konventioner och praktiker (Howarth 2007: 154). Med detta som utgångspunkt har jag tagit mig an stadskärnan som diskurs. Det är således inte olika diskurser *om* stadskärnan som står i fokus för undersökningen och avsikten är inte att kartlägga och ställa olika diskurser om stadskärnan mot varandra. Jag har därmed inte, som Winther Jørgensen och Phillips föreslår i sin metodbok i diskursanalys, gjort någon analytisk avgränsning av olika (språkliga) diskurser som jag sedan kartlägger och analyserar (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 36f). Istället har materialet avgränsats kring fallet, där diskursteorin fungerar som en övergripande teoretiskt-metodologisk ingång.

Att synliggöra, förstå och tolka den diskursiva konstruktionen av stadskärnan står således i fokus för undersökningen av det empiriska materialet. Hur kan man gå tillväga för att närma sig materialet utifrån dessa utgångspunkter? Det diskursteoretiska angreppssättet erbjuder här inget färdigt paket med analysverktyg. Istället poängteras att det är viktigt att anpassa begrepp och logiker till det aktuella analysobjektet (Howarth 2007: 157).

Analysen av det empiriska materialet har skett i ett växelspel där problemställningar preciserats successivt efter arbetets gång. Arbetet har därmed inte genomförts utifrån ett antal forskningsfrågor, som sedan används som mall i undersökningen av det empiriska materialet och som slutligen besvaras i avhandlingens resultat. Därför finns heller inga forskningsfrågor redovisade i samband med beskrivningen av avhandlingens syfte. Det innebär dock inte att arbetet bestått i ett planlöst sökande. Istället har jag arbetat med materialet i ett antal analytiska steg, som nedan kommer att beskrivas närmare.

Avhandlingens syfte kan sägas bestå av två delar. För det första att kritiskt analysera hur stadskärnan konstrueras diskursivt i nutida svenskt stadsbyggande. Med detta som utgångspunkt har analysen av det empiriska materialet i första hand varit inriktad på att förstå hur stadskärnan konstrueras diskursivt och hur och under vilka villkor som just denna diskursiva konstruktion av stadskärnan blivit dominerande (jämför Howarth 2007: 154). För att undersöka detta har jag inledningsvis närmast mig materialet med hjälp av ett antal frågeställningar, som tar utgångspunkt i avhandlingens syfte och problemformulering. För det första har jag intresserat mig för de *mål* som finns formulerade för omvandlingen av stadskärnan och utifrån vilka premisser dessa mål har formulerats. För det andra har jag intresserat mig för vilken *betydelse* och *roll* stadskärnan ges för staden och dess utveckling och utifrån vilka premisser denna roll konstrueras. Vidare har jag också varit uppmärksam på vilka *metoder* och *strategier* som används för att uppnå de mål man har för stadskärnan. Här ingår bland annat att studera hur stadens byggda form, funktioner och rumsliga gränsdragningar förändras och hur rumsliga samband (eller brist på samband) konstrueras inom omvandlingsprocessen.

Med dessa frågeställningar som utgångspunkt har jag gjort en första bearbetning av materialet, där bilder, citat och kartor tagits ur sitt ursprungliga sammanhang, för att sedan sorteras in i nya sammanhang. Analysen kan liknas vid ett slags dekonstruktiv läsning, där avsikten har varit att bryta upp och synliggöra de argumentationskedjor som till stor del naturaliserats inom diskursen.

Efter denna första sortering av materialet har jag analyserat det med utgångspunkt i ett antal olika ingångar, som tar utgångspunkt i arbetets teoretiska och metodologiska ramverk. För det första har jag i materialet sökt efter centrala teman, kring vilken diskursen organiseras. Dessa kan ses som diskursiva noder, som utgör nyckelpunkter i diskursen. De diskursiva noderna går däremot inte att likställa med begrepp som är vanligt förekommande i materialet eller vad man i materialet räknar upp som de viktigaste utgångspunkterna, utan är min tolkning av vad jag menar utgör centrala begrepp kring vilken den specifika diskursen organiseras.

Jag har också med utgångspunkt i begreppet ekvivalenskedja undersökt hur de diskursiva noderna binds samman och konstruerar rumsliga identiteter genom att polariseras som "den andres" motsats. I denna analys har jag sökt efter diskursens konstitutiva utsida, som är det andra, det yttre, som diskursen konstrueras gentemot. Den konstitutiva utsidan går inte alltid att finna som en uttalad motbild inom den givna diskursen, utan måste också förstås i ett bredare samhälleligt och stadsbyggnadsteoretiskt sammanhang. Detta angreppssätt innebär ett slags relationellt rumsligt tänkande, där jag undersöker hur den diskursiva konstruktionen av rummet förhåller sig till andra tidrum; hur den förhåller sig till historiens rum, framtidens rum och nutida andra rum, såväl i staden och regionen som i övriga delar av världen.

Vidare har jag intresserat mig för hur just denna diskurs lyckats hegemonisera det diskursiva fältet. För att göra detta har jag dels sökt efter tecken på diskursiv kamp, där alternativa diskursiva konstruktioner kommer till uttryck i materialet. Dels har jag undersökt hur diskursen befästs och stabiliseras, bland annat genom skapandet av institutioner och organisationer som reproducerar och legitimerar den givna diskursen.

Denna analys av det empiriska materialet ligger sedan till grund för redovisningen av materialet i kapitel tre, *Stadskärnans diskursiva konstruktion*, där kapitlets analysavsnitt kan ses som tre tematiska ingångar till materialet. I redovisningen av den empiriska analysen har också materialet satts i relation till relevant teoribildning. Detta kan ses som en form av kontextualisering av diskursen, som syftar till att sätta in diskursen i ett större samhälleligt och stadsbyggnadsteoretiskt sammanhang.

Förutom att, som berörts ovan, kritiskt analysera hur stadskärnan konstrueras diskursivt i nutida svenskt stadsbyggande, är avhandlingens syfte också att fördjupa förståelsen för vad detta innebär för hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befästs. Denna del av arbetet, som främst belyses i kapitel fyra, *Stadens rumsliga maktrelationer*, är ett sätt att undersöka alternativa betydelsesystem genom att studera den givna diskursen utifrån andra logiker, från vilka den diskursiva konstruktionen av stadskärnan *också* kan förstås. För att belysa dessa aspekter diskuteras den analyserade diskursen utifrån ett antal olika aspekter.

Dels har intresset riktats mot det diskursiva fält som den specifika diskursen utesluter. Jag har här försökt lyfta fram tecken på diskursiv kamp inom den svenska planeringsdiskursen, som annars domineras av relativt stor konsensus i synen på stadskärnan. Jag tar i denna diskussion utgångspunkt både i svensk forskning och i texter som publicerats i populärvetenskapliga sammanhang. Denna svenska planeringsdiskurs diskuteras sedan med utgångspunkt i arbetets teoretiska och metodologiska utgångspunkter, där jag bland annat diskuterar hur stadskärnan som meningsbärande rum kan förstås i relation till staden som materiell och social struktur. Dels riktas intresset mot hur och varför just den undersökta diskursen lyckats bli dominerande och vad denna diskursiva konstruktion innebär för hur stadens rumsliga maktrelationer skapas och befasts. Här diskuteras stadens rum i relation till makt med utgångspunkt i bland annat postkolonial teoribildning, Michel Foucaults begrepp biopolitik och Chantal Mouffes diskussion om det postpolitiska.

Genom att analysera det empiriska materialet med utgångspunkt i ovan redovisade teoretiska och metodologiska verktyg är avsikten att synliggöra hur stadskärnan konstrueras diskursivt, hur den genom materiella och immateriella artikulationer ges mening, och hur denna mening upprättas i relation till andra tidrum. Därigenom är avsikten att utifrån ett kritiskt maktperspektiv belysa stadskärneutvecklingen och dess konsekvenser för staden.

3. Stadskärnans diskursiva konstruktion

I detta kapitel riktas intresset mot den empiriska undersökningen av Jönköpings stadskärna. I det inledande avsnittet ges en övergripande presentation av Jönköping och den stadsomvandlingsprocess som är aktuell för den empiriska studien. I de därpå följande avsnitten presenteras analysen av det empiriska materialet. Mot bakgrund av tanken om övergången till ett postindustriellt samhälle diskuteras synen på den interurbana konkurrensen och hur staden ses som ett verktyg för att stärka stadens konkurrenskraft, liksom hur synen på stadens funktion och mening påverkas av tanken om övergången till ett postindustriellt samhälle. Därefter riktas intresset mot hur stadskärnan ges mening i relation till denna postindustriella omvandling. I det sista avsnittet analyseras tanken om att skapa en utvidgad stadskärna, där delar av staden som tidigare befunnit sig utanför stadskärnan ska inkluderas i stadskärnan och därigenom ges en ny mening och roll i staden.

3.1 Exemplet Jönköping

Att göra en neutral beskrivning av staden och dess förutsättningar är inte möjligt. Vilka tidsliga och rumsliga samband som man väljer att framhäva och vilka som får stå tillbaka är oundvikligen ett val som påverkar vilken sanning som framstår som giltig och relevant. Med detta som utgångspunkt ger jag i denna presentation exempel på några olika perspektiv utifrån vilka staden Jönköping kan beskrivas, där avsikten inte är att redovisa en heltäckande fallbeskrivning, utan att ge en orienterande introduktion till analysen.

När Jönköpings kommun ger en allmän presentation av staden för nyinflyttade betonas bland annat stadens natursköna läge vid Vätterns sydspets, som man menar gör Jönköping till "Sveriges vackrast belägna kommun" (Jönköpings kommun 2013: 2). Man betonar också stadens historiska arv, med en tradition som handelsstad som sträcker sig till-

baka till 1200-talet. Vidare lyfter man fram kommunens strategiska läge mellan Göteborg och Stockholm, som bidragit till att Jönköping blivit ett ledande centrum inom logistikbranschen. Man betonar också att Jönköping utgör en regional knutpunkt, både i kraft av sin storlek och genom sin roll som residensstad och administrativt centrum (Jönköpings kommun 2013: 11).¹⁸

Att Jönköping spelar en viktig roll i regionen är förvisso inte en alltför kontroversiell tolkning. Kommunen är med sina 127 000 invånare en av Sveriges tio största kommuner och invånarantalet ökar med ungefär tusen invånare per år. Kommunen består av de tre före detta självständiga städerna Jönköping, Huskvarna och Gränna, ett antal mindre tätorter och landsbygdsbebyggelse, där tätorten Jönköping utgör den överlägset största staden i både kommunen och närregionen. I Jönköping finns sedan flera hundra år också ett omfattande rättsväsende och de statliga myndigheterna Jordbruksverket, Skogsstyrelsen och Domstolsverket har sina säten här.

Jönköping kan således beskrivas som en dominerande nod i regionen, där stadskärnan utgör stadens historiska centrum. Det finns dock en mängd olika sätt att beskriva och förstå staden, som inte nödvändigtvis tar utgångspunkt i Jönköping och dess historiska stadskärna som regionens självklara mittpunkt. Liksom flertalet städer karaktäriseras Jönköping av en mångfald av attraktionspunkter och bebyggelsekoncentrationer som bildar en komplex stadsstruktur.

Bosse Bergman menar i en studie av Jönköping att staden översiktligt kan beskrivas utifrån tre olika rumsliga konfigurationer (Bergman 2010). Den första är den långsträckt bebyggelsen längs med Vätterns södra spets, där Jönköpings centrala delar tillsammans med Huskvarna, verksamhetsområden och stora villaområden bildar en sammanhängande bebyggelsestruktur längs med strandkanten. Den andra är motorvägen E4, som går genom och mellan de bebyggda stadsområdena i östra delen av Jönköping. Motorvägen är, förutom att vara omgiven av stora bostadsområden, kantad av flera betydelsefulla verksamhetsområden:

---

18 Däremot är stadens religiösa prägel, som är det många människor förknippar med Jönköping, påtagligt nedtonad i kommunens presentationsmaterial och i material inom den studerade omvandlingsprocessen.

handelsområdet A6, evenemangsområdet Elmia och logistikcentret Torsvik samt en rad mindre handels- och verksamhetsområden. Den tredje konfigurationen är den alltmer kringbyggda Munksjön i stadskärnans södra kant.

Det är denna bebyggelsekonfiguration kring Munksjön som den studerade omvandlingsprocessen tar utgångspunkt i. Arbetet med förnyelse av Jönköpings stadskärna kan sägas ta sin början i och med öppnandet av ett så kallat externt köpcentrum i Jönköping. År 1983 hade regementet A6 blivit nedlagt, vilket gjorde att regementetsområdet och dess byggnader, beläget vid sidan av E4:an, stod tomma. Det strategiska läget vid sidan av motorvägen lockade privata investerare och år 1987 öppnades köpcentret A6 med IKEA som dess starkaste attraktion.

Konkurrensen från det nya handelsområdet ledde till en kraftig nedgång för handeln i stadskärnan, vilket föranledde en rad insatser för att utveckla och stärka stadskärnan. Östra centrum, där merparten av stadskärnans handel finns, rustades upp och fick gågata och järnvägsstationen, som är belägen längs med Vätterns södra strand, kompletterades med ett nytt resecentrum. När högskolan etablerades år 1997 skapades nya förutsättningar för Västra centrum, som idag till stor del domineras av högskolans verksamhet och av restaurang- och nöjesliv. Man utvecklade också ett nära samarbete mellan olika intressenter i stadskärnan och 1992 bildades På Stan AB (nuvarande Jönköping City AB), som en av Sveriges första centrumorganisationer. Avsikten var att skapa en ny organisation som hade som särskilt uppdrag att arbeta för stadskärnan i samarbete mellan privata och offentliga aktörer.

Ett antal större projekt i stadskärnan genomfördes alltså under 1980- och 90-talet. Under slutet av 1990-talet samlade man pågående och planerade projekt inom ramen för Stadsbyggnadsvision 1.0. Avsikten med projektet var att "ta ett helhetsgrepp" kring stadskärnans utveckling i syfte att möta konkurrensen från externa handelsetableringar och skapa en stark kärna som skulle kunna fungera som drivkraft både för stadens och regionens utveckling. Att samla omvandlingen av stadskärnan inom ett projekt innebar såväl organisatoriska förändringar inom kommunen som en långsiktig ekonomisk satsning (Törnberg 2009: 60). Inom ramen

för Stadsbyggnadsvision 1.0 har därefter ett antal stadsbyggnadsprojekt genomförts, bland annat byggandet av en bro över den norra delen av Munksjön, kallad Munksjöbron.

Under genomförandet av Stadsbyggnadsvision 1.0 påbörjades samtidigt arbetet med Stadsbyggnadsvision 2.0. Omvandlingen inom ramen för Stadsbyggnadsvision 2.0 är till stor del en fortsättning på Stadsbyggnadsvision 1.0, även om det också finns skillnader (se Tornberg 2009: 56ff). Även inom Stadsbyggnadsvision 2.0 finns ambitionen att ta ett helhetsgrepp kring omvandlingen av stadskärnan i syfte att skapa en stark och attraktiv kärna som kan fungera som drivkraft i stadens och regionens utveckling och möta konkurrensen från externa handelsetableringar. Stadsbyggnadsvision 2.0 berör dock ett större geografiskt område än Stadsbyggnadsvision 1.0. Avsikten är att stadskärnan, som befinner sig i omvandlingsområdets norra del, ska växa söderut kring Munksjön och bilda en ny och utvidgad stadskärna, kallad Kärnan.

Området sträcker sig från Vätterns strand i norr till E4:an i söder. Detta område inrymmer idag, förutom Östra och Västra centrum, en mängd olika typer av områden såsom bostadsområden, storskalig handel, logistikcentra samt industri- och naturområden. Centralt i området ligger Munksjön, vars stränder historiskt har dominerats av industrimark. Dessa verksamhetsområden står idag till viss del tomma, vilket öppnar för nya användningar av Munksjöns stränder. Men det finns också stora delar av industri- och verksamhetsområdet kring Munksjön som fortfarande är i bruk, där kommunens ambition är att flytta dessa verksamheter till mer perifera lägen för att möjliggöra för ny bebyggelse kring Munksjön. Dessutom berörs området också av eventuellt kommande statliga infrastruktursatsningar, såsom byggandet av framtida höghastighetsbanor för tågtrafiken, Götalandsbanan och Europabanan, med en tänkt station i Jönköping, som skapar nya förutsättningar för det aktuella området.

Stadsbyggnadsvision 2.0 har underrubriken Staden och sjöarna, vilket indikerar att relationen till vattnet framhävs som en viktig komponent i omvandlingsprocessen. Dels riktas intresset mot Munksjön, som man profilerar som stadssjö, där omvandlingen av Munksjöns stränder skapar möjligheter för en ny relation mellan staden och vattnet och

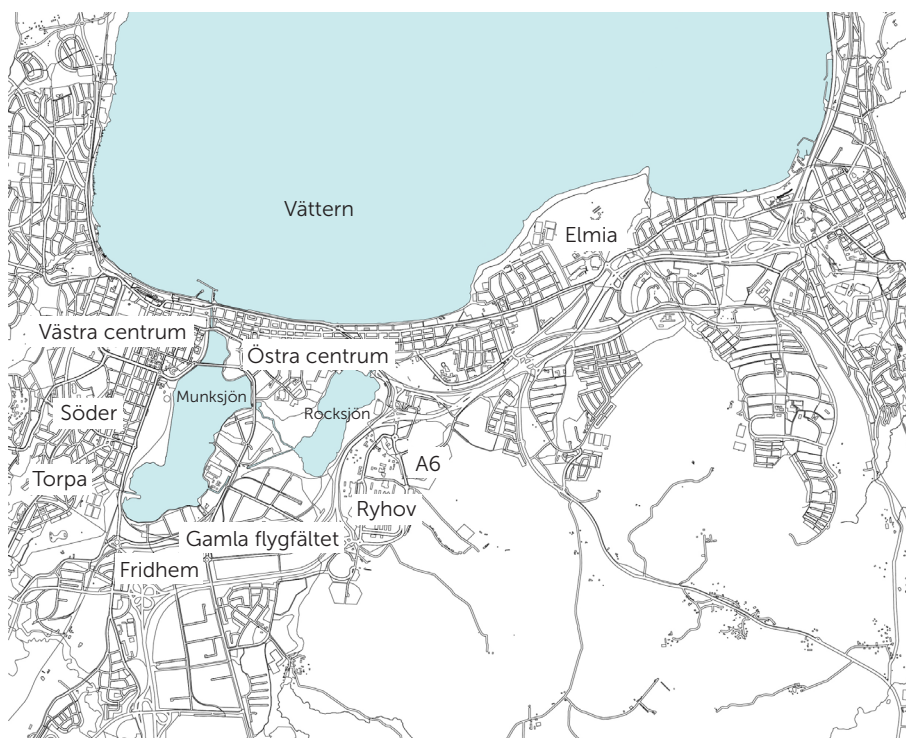
byggandet av attraktiva bostäder i vattennära läge. Dels berörs naturreservatet Rocksjön, som ligger i omvandlingsområdets östra kant och som presenteras som ett område med inriktning på rekreation och fritid. Därutöver berörs även Vättern, då stadskärnan gränsar till sjöns södra spets, även om järnvägen idag skär av mycket av den direkta kopplingen mellan stadskärnan och Vätterns strand.

I kommande tre avsnitt analyseras omvandlingen av Jönköpings stadskärna med utgångspunkt i arbetets teoretiska och metodologiska ramverk.

KONSTRUKTIONER AV EN STADSKÄRNA

Karta över Jönköpings kommun ur Jönköpings översiktsplan (Jönköpings kommun 2003: 68)

Tätortskarta Jönköping

KONSTRUKTIONER AV EN STADSKÄRNA

Karta över aktuellt omvandlingsområde ur Stadsbyggnadsvision 2.0
(Jönköpings kommun 2008c: 2)

3.2 Konstruktioner av den postindustriella staden

Centralt för att förstå hur stads kärnan konstrueras diskursivt i det studerade materialet är att förstå tanken om att befinna sig i ett slags brytpunkt i samhällsutvecklingen, där vi (i västvärlden) har lämnat industrisamhället bakom oss och är på väg att forma en ny typ av samhälle. Denna samhällsomvandling har lanserats i en rad olika varianter under namn som det postindustriella samhället, kunskapssamhället och informationssamhället. Gemensamt för många av dessa tolkningar är att peka på att det traditionella fabriksarbetet med ofta livslånga anställningar har ersatts av tjänsteproduktion och kortare, mer flyktiga anställningsformer. På denna nya arbetsmarknad efterfrågas i högre utsträckning utbildning, kommunikationsförmåga och kreativitet, snarare än till exempel livslång lojalitet och plikt känsla. Man pekar också på att det nya samhället innebär förändringar i människors livsstil, där strävan efter materiellt välstånd delvis ersatts av en längtan efter upplevelser och där kollektiva lösningar ersatts av individualism (Sernhede & Johansson 2006: 9ff).

En av de mer tongivande rösterna i diskussionen om denna samhällsomvandling är den amerikanska forskaren Richard Florida, som har fått ett enormt genomslag, både inom forskning och inom den kommunala planeringen.¹⁹ Florida tar utgångspunkt i att drivkraften bakom regional utveckling idag har ändrat karaktär. Istället för att poängtera företagsetableringar och naturresurser som avgörande faktorer för regional utveckling, som man gör inom mer traditionella ekonomiska förklaringsmodellar, menar Florida att regionen idag är beroende av att locka till sig och bibehålla attraktiv arbetskraft (Florida 2006).

Den grupp som Florida menar är drivkraften för den ekonomiska utvecklingen kallar han för den kreativa klassen. Denna klass utgörs av människor vars främsta redskap på arbetsmarknaden är deras kreativitet. De arbetar i första hand inom vetenskap och ingenjörskonst, arkitektur och design, utbildning, konst, musik och underhållning.

---

19 Utöver forskning bedriver Florida också konsultverksamhet som hjälper "kommuner, organisationer och människor att utnyttja sin inneboende kreativitet för att uppnå framgång och välbefinnande" (Creative Class Group 2013, *min översättning*.)

Runt denna superkreativa kärna finns enligt Florida en bredare grupp av människor som till exempel arbetar inom affärs- och finansvärlden och inom juridik och sjukvård (Florida 2006: 35).

Den kreativa klassen karaktäriseras enligt Florida också av en uppsättning gemensamma värderingar och förhållningssätt. Han beskriver den kreativa klassen som en ny form av samhällskategori som löser upp den klassiska motsättningen mellan borgaren och bohemen. Den borgerliga etiken har traditionellt betonat plikt och hårt arbete. Den bohemiska etiken å sin sida betonar njutning och glädje och befinner sig därigenom i opposition till arbetsmoral, flit och ekonomisk produktivitet. Dessa två värdesystem befinner sig dock enligt Florida inte längre i opposition. Istället representeras den kreativa klassen av ett slags borgarbohem, som med glädje arbetar hårt på sin kreativa arbetsplats, har en kreativ och aktiv fritid och ser både arbetet och fritiden som en del av sin kreativa identitet (Florida 2006: 233ff).

Den kreativa klassen söker sig enligt Florida till en viss typ av platser, som de uppfattar som attraktiva att bo och leva på. Florida poängterar med detta som utgångspunkt att platsen idag har fått en särskild betydelse, då platsens egenskaper är avgörande för att locka attraktiv arbetskraft till regionen. De platser som anses attraktiva för den kreativa klassen präglas enligt Florida av öppenhet, mångfald och tolerans. Han menar att den kreativa klassen söker sig till platser som är kända för att vara vidsynta och att de aktivt letar efter tecken på mångfald såsom människor med olika etniska ursprung, olika åldrar, olika sexuell läggning och alternativa yttre attribut (Florida 2006: 271). Vidare attraheras den kreativa klassen enligt Florida av platser som kan erbjuda unika aktiviteter och autentiska upplevelser.

Dessa egenskaper hittar man enligt Florida framförallt i "staden", som han menar länge varit en smältdegel för innovationer och kreativitet. Med detta som utgångspunkt ser Florida nu en utveckling "tillbaka till staden" och ansluter sig därmed till berättelsen om stadens återkomst, som fått stort genomslag inom diskussionen om staden. Från att staden under 1900-talet har varit på tillbakagång till förmån för växande periferier ser Florida nu ett ökat intresse för storstadens puls, vilket han menar beror på att staden nu har blivit huvudarena för den kreativa livsstilen (Florida 2006: 338ff).

Denna typ av förklaringsmodeller, som betonar kreativitet som drivkraft för regional utveckling, har även lyfts fram av en rad andra inflytelserika forskare. I en svensk kontext fick liknande idéer ett stort genomslag på 1980-talet, då Åke E Andersson skrev flera uppmärksammade böcker om vad han kallar K-samhället (Andersson 1985; Andersson & Strömquist 1988). Andersson har senare varit verksam vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping och gjort en rad utredningsuppdrag åt Jönköpings kommun, vilket innebär att han också har en direkt koppling till de studerade omvandlingsprocesserna i Jönköping.

Teorin om K-samhället bygger, liksom teorin om den kreativa klassen, på tanken att industrisamhället avvecklats och ersatts av ett nytt ekonomiskt system, där fokus inte är på regionalt givna naturresurser och en oflyttbar arbetskraft, utan där den ekonomiska utvecklingen beror på tillgängligheten till kunskap, moderna kommunikationer, kreativ kapacitet och kulturella resurser. Därför, menar Andersson, ska kommuner och regioner framförallt sträva efter att skapa sig konkurrensfördelar genom att underlätta omvandlingen till en K-region. Utvecklingen till K-samhället, som varit på gång sedan 1980-talet, har enligt Andersson senare accelererat i och med globaliseringen av det finansiella systemet och handeln, den snabbare integrationen mot Europa och avvecklingen av planekonomier i Sveriges närområde (Andersson 2007).

Det finns således en rad inflytelserika forskare som pekat på att samhället genomgått omfattande strukturella förändringar, som sätter nya villkor för den kommunala planeringen. Dessa förändringar har bland annat förknippats med den så kallade globaliseringen och har i nyliberalt bottnade globaliseringsdiskurser beskrivits som något som "beror på globalisering" (Ek 2003, Skuggavhandling, kap. 2: 17). Men det finns också forskning som ställer sig mer kritisk till denna form av förklaringsmodeller och dels ifrågasätter konkurrenssituationen som en naturaliserad kraft som staden nu har att förhålla sig till, dels pekar på riskerna med denna inriktning i planeringen (se till exempel Ek & Hultman 2007; Harvey 1989; Jessop 1998; Peck & Tickell 2002).

Till denna typ av forskning hör David Harveys berömda artikel från 1989, som beskrev uppkomsten av urbana entreprenörsstrategier.

Från att den kommunala planeringen tidigare i första hand varit inriktad mot att förvalta och fördela stadens resurser, ser Harvey att fokus alltmer har flyttats mot entreprenörsinriktade utvecklingsstrategier, som syftar till att skapa förutsättningar för ökad ekonomisk tillväxt i regionen (Harvey 1989). Harvey räknar upp ett antal entreprenörs-mässiga utvecklingsstrategier, bland annat fysisk uppgradering av territoriet och användningen av områdets konst, kultur och historia. En annan strategi är platsmarknadsföring, som kommit att spela en viktig roll i den kommunala utvecklingsplaneringen. Platsmarknadsföring syftar till att skapa en positiv, tydlig och enhetlig bild av staden som kan lanseras till specifikt definierade målgrupper. Dessa grupper består i första hand av människor som befinner sig utanför den aktuella platsen: näringslivet, turisterna och framtida potentiella invånare. Men platsmarknadsföringen har också en inåtriktad funktion som vänder sig till stadens invånare i syfte att skapa stolthet och känsla av framtidstro hos den egna befolkningen (Ek & Hultman 2007: 28).

De urbana entreprenörsstrategierna bygger på tanken att kommunala intäkter ökar när nya invånare och företag investerar och konsumerar. Därigenom är avsikten att uppnå positiva spridningseffekter för andra invånare och områden i kommunen, vilket då skulle innebära att investeringarna gynnar alla i staden och regionen (Harvey 1989; Mukhtar-Landgren 2012: 106). Harvey ställer sig dock kritisk till denna form av förklaringsmodeller och menar istället att de urbana entreprenörsstrategierna leder till att sociala frågor först behandlas *efter* att ekonomisk utveckling säkrats. Välfärd för stadens invånare ses därigenom snarare som ett utfall av god tillväxt, än som det primära målet. Det huvudsakliga syftet med planeringen blir utifrån denna modell att skapa ekonomisk utveckling, som i andra hand avses ge sociala spridningseffekter. Detta, menar Harvey, flyttar fokus från en generell välfärdssträvan till enskilda punktinsatser och tenderar att avleda uppmärksamheten från andra problem som berör ett större geografiskt område (Harvey 1989: 7f).

Richard Florida positionerar sig mot de mer traditionella utvecklingsstrategierna inom entreprenörsplaneringen genom att betona vikten av att locka kreativa individer, snarare än företagsetableringar. Emellertid finns ett antal gemensamma drag hos Floridas stadsutveck-

lingsstrategier och det Harvey kallar entreprenörsplanering, där båda bygger på en bakgrundsberättelse om urban tillväxt och interurban konkurrens, som städerna måste anpassa sig till för att följa med utvecklingen (Peck 2007: 190).

Jamie Peck menar i en kritisk diskussion om Floridas idéer att teorin om den kreativa klassen leder till att ansträngningarna riktas mot att främja de som ses som drivande för ekonomin istället för att kompensera de som saknar den kreativa potential som beskrivs som en framgångsfaktor i den kreativa ekonomin. Service- och kroppsarbetare beskriver Peck som det nya trasproletariatet, som inte ses som drivande för den ekonomiska utvecklingen och som får sin roll i den nya samhällsordningen på grund av sin avsaknad av kreativitet. De saknar en positiv roll i den nya ekonomin och får en sidoordnad betydelse, där de får nöja sig med de eventuella positiva effekter som sipprar ned uppi- från (Peck 2005: 762ff).

Denna kritik uppmärksammar att Florida pekar ut vad han ser som samhällets styrande klass, för att sedan rikta ansträngningarna mot att tillgodose den styrande klassens önskningar och behov. Därigenom görs den styrande klassens intressen och preferenser till norm för hur staden ska utvecklas. Peck menar också att teorin om den kreativa klassen, snarare än att "civilisera" ekonomiska stadsutvecklingsstrategier genom att föra in ett kulturperspektiv, gör det omvända; den kommersialiserar konst, kultur och även social tolerans genom att se dem som förmodade tillgångar för att stärka staden i den interurbana konkurrensen. Öppenhet och tolerans ska i detta sammanhang snarare förstås som ett livsstilsval än som ett politiskt drag, vilket enligt Peck skulle kunna förklara varför denna typ av urbana strategier kan samexistera med sociala orättvisor och också vara en drivande faktor bakom exempelvis gentrifieringsprocesser (Peck 2005: 758, 762ff).

Även i en svensk kontext har forskning pekat på att de tillväxtorienterade urbana strategierna tenderar att öka klyftorna i staden, där det sker en allt tydligare delning mellan de som passar in och anses drivande för den ekonomiska utvecklingen och de som inte passar in. Till exempel pekar Ove Sernhede och Thomas Johansson på att informations- och kunskapsindustrins framväxt tillsammans med en ny fas i kapitalets globalisering har bidragit till att skapa en ny stadsgeografi

som har förstärkt uppdelningen mellan rika och fattiga. De menar att den nya postindustriella ekonomin, globaliseringen och migrationen inte bara har skapat nya klassfraktioner, spänningar och konfliktytor, utan också producerat nya strategier för hur de dominerande skikten upprätthåller och befäster den nya sociala ordningen. Industristadens skillnader mellan inkluderade och exkluderade har ur detta perspektiv inte försvunnit, men de socioekonomiska och rumsliga skillnaderna har omvandlats och förskjutits utifrån nya klasskonstellationer och konfliktytor (Sernhede & Johansson 2006: 22).

Berättelser om den postindustriella konkurrensutsatta staden, såsom Floridas teori om den kreativa klassen, har sedan Harvey skrev sin inflytelserika artikel blivit helt normaliserade (Peck 2005: 761). Dessa berättelser kan inte enbart förstås som beskrivningar av pågående systemskiften, utan har också kommit att fungera som manualer för hur kommuner ska arbeta, där kommunerna i stor uträkning ändrat inriktning i planeringen från en generell välfärdssträvan till att fokusera på att positionera staden i den interurbana konkurrensen. Detta är tydligt i den studerade omvandlingsprocessen i Jönköping, där Richard Floridas arbeten, genom kommunens samarbete med Internationella Handelshögskolan i Jönköping, har haft ett stort inflytande på planeringen. Nedan visas hur denna diskurs är organiserad i det analyserade materialet.

Den oundvikliga konkurrensen

Ett centralt tema, eller en diskursiv nod, kring vilken diskursen organiseras i materialet är *konkurrens*. Tanken om den konkurrensutsatta staden präglar såväl kommunala planeringsdokument som utredningar och underlagsrapporter. I de kommunala planeringsdokumenten skriver man:

I takt med att större städer får allt snabbare tillväxt så kommer de oundvikligen att börja konkurrera med varandra.
(Jönköpings kommun 2010a: 8)

Jönköping är ett regioncentrum och dess utveckling påverkar hela regionen. Städer av vår storlek konkurrerar om

boende och verksamma, studenter och turister m fl. Vi konkurrerar också om att näringsliv, förvaltningar och utbildningar ska välja att förlägga nya verksamheter hit eller att expandera redan existerande verksamheter. Denna konkurrens kommer att öka. (Jönköpings kommun 2008c: 4)

Den interurbana konkurrensen framstår här som en självklar förutsättning som staden har att förhålla sig till; städerna kommer "oundvikligen att börja konkurrera med varandra" och denna konkurrens "kommer att öka".

Med den interurbana konkurrensen i fokus får platsmarknadsföringen en viktig roll för att skapa en positiv bild av staden. Marknadsföringen syftar till att locka attraktiva invånare och besökare till regionen:

Varumärket Jönköping ägs av alla och ingen. Destination Jönköping ska ge en så bred information och finnas med på så många ställen att de värden som beslutats om i organisationen kan komma att omfattas av en majoritet i kommunen och bli den image som omvärlden förknippar med Jönköpings kommun. (Jönköping City AB et al. 2010: 8)

I Destination Jönköping samordnas all verksamhet för att turister, affärsresenärer, studenter, företag och medborgare ska få en enhetlig bild av Jönköping. Organisationen ansvarar för analys, produktutveckling, marknadsföring och försäljning av Jönköping. (Jönköping City AB et al. 2010: 8)

Genom att hjälpas åt att sprida den positiva bilden av Jönköping skapar vi gemensamt en ännu bättre plats med fler invånare, besökare, företag och evenemang. (Destination Jönköping 2010)

I citaten blir det tydligt hur platsmarknadsföringen skriver in staden i en kommersiell logik. Staden framstår här som en vara, som likt andra varor konkurrerar på en marknad; den har ett "varumärke" och Destination

Jönköping ansvarar för ”produktutveckling, marknadsföring och försäljning” av staden, där bilden av staden ska vara ”enhetlig” och ”positiv” och ”de värden som beslutas om i organisationen” ska ”bli den image” man förknippar med staden.

Synen på staden som verktyg i den interurbana konkurrensen framstår i materialet inte som ett val bland andra. Istället framställs det som den enda möjliga vägen att möta framtida utmaningar. Detta syns bland annat i följande citat från utredningar inom omvandlingsprocessen, gjorda av Internationella Handelshögskolan i Jönköping:

Kommunens fysiska planering har alltmer kommit att utgå från grundläggande marknadsvillkor som också omfattar geografiska dimensioner, vilket också är betydelsefullt och stöder utvecklingen. (Andersson et al. 2006: 3)

Idén bakom Stadsbyggnadsvisionen kan vi spåra tillbaka till omkring 1996–97. Motiven till insatserna var flera, bland annat framhölls den alltmer tilltagande graden av konkurrens som återfinns på marknader och att det även finns en konkurrens mellan stadsregioner. [...]

Betydelsen av denna form av förklaringar till regional utveckling fick också utrymme i den vision som författades och som syftade till att förbättra och underhålla Jönköping som stad. En del inspiration hämtades från den forskning som finns vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping och Högskolan fanns också representerad i olika delar av utvecklingsarbetet. Politikerna hade därmed en tillräcklig informativ grund för att kunna fatta beslut vilket gjorde att de vågade satsa och avsätta pengar till projektet i konkurrens med krav på satsningar på vård, skola och omsorg. (Pettersson & Nilsson 2007: 20f)

Att den fysiska planeringen utgår från ”grundläggande marknadsvillkor” beskrivs i citaten inte som ett aktivt val utan som något som ”stöder utvecklingen” och politiska prioriteringar om hur skattemedel ska användas och fördelas beskrivs dels som en fråga om att besitta till-

räcklig med kunskap; politikerna hade ”tillräcklig informativ grund”, dels som en fråga om att ha mod; de ”vågade satsa” på att ”förbättra och underhålla Jönköping som stad” i konkurrens med krav på satsningar inom vård, skola och omsorg.

Med utgångspunkt i forskning och regional utveckling riktas således planeringen från en generell välfärdsträvan i riktning mot en mer tillväxtorienterad regional planering. I likhet med Richard Florida betonar man att drivkrafterna bakom regional utveckling nu har ändrat karaktär, där staden idag är beroende av att locka attraktiv arbetskraft till regionen. I remissutgåvan till Stadsbyggnadsvision 2.0 skriver man:

Tillgången på talanger: smarta, kunniga och kreativa människor är idag en viktig faktor för lokalisering av den kreativa sektorns företag – ”jobs follow people” (Jönköpings kommun 2008a: 5)

Att attrahera kreativa individer till sin region blir därmed allt viktigare.

Kreativa människor väljer platser med stor diversitet – variation. (Jönköpings kommun 2008a: 6)

Här betonas vikten av att ha tillgång till ”talanger: smarta, kunniga och kreativa människor” och att skapa platser som kan locka ”kreativa individer” till regionen.

Denna grundläggande utgångspunkt i Richard Floridas teorier blev emellertid föremål för diskursiv kamp inom omvandlingsprocessen. Diskussionen som följde efter remissutgåvan kom bland annat att gälla huruvida formuleringarna om att locka till sig ”kreativa individer” valde ut en elit av människor som ansågs önskvärda till kommunen och om detta i så fall uteslöt andra människor som mindre önskvärda (se Jönköpings kommun 2008b, bilaga nr 25:1; Lindström 2008; Pilkvist 2008). Denna kritik ligger i linje med den som förts fram inom forskningen av exempelvis Jamie Peck, där han menar att teorin om den kreativa klassen pekar ut samhällets styrande klass som önskvärda invånare i regionen, medan de som inte är en del av den kreativa klassen inte ges någon positiv roll i den nya samhällsordningen.

Den diskussion som uppstod i samband med att stadsbyggnadsvisionen skulle antas ledde till att resonemanget om kreativa individers betydelse för regionen blev nedtonat i Stadsbyggnadsvision 2.0s slutgiltiga version, där formuleringarna ovan har ändrats till:

Att attrahera många olika människor till staden och regionen är viktigt för näringslivet (Jönköpings kommun 2008c: 5)

Att attrahera olika individer till regionen blir därmed allt viktigare.

Människor väljer platser med stor diversitet - variation. (Jönköpings kommun 2008c: 6)

Istället för att beskriva behovet av att locka "kreativa individer" till staden och regionen, beskriver man nu ett behov av att locka "olika individer" och platser med stor diversitet beskrivs i den slutgiltiga versionen inte bara som attraktivt för "kreativa människor" utan som något mer allmänmänskligt, som "människor" uppskattar. Därmed har man, för att lösa den politiska kamp som uppstod, ändrat fokus för de resonemang som bygger på Richard Floridas teorier, där man istället för att framhäva vikten av att locka "de kreativa" till staden och regionen genom att skapa platser som är attraktiva för den kreativa klassen, framställer samma strategier som riktade till *hela* befolkningen.

Staden som konkurrensmedel

Några andra större ändringar till följd av den uppkomna diskussionen gjordes dock inte i materialet, som även efter denna ändring till stora del är präglad av Floridas teori om den kreativa klassen. Kommunen betonar, med inspiration från Internationella Handelshögskolan i Jönköping, att stadens karaktär är en avgörande faktor för att skapa utvecklingsfördelar:

Ett viktigt konkurrensmedel är stadsmiljön och stadens innehåll och liv. (Jönköpings kommun 2000: Visionen)

Hur staden fungerar, vilket innehåll och karaktär den förmedlar kommer att bli allt viktigare i konkurrensen mellan städer. (Jönköpings kommun 2008c: 6)

Stadsmiljön och stadens innehåll, liv och karaktär beskrivs här som avgörande konkurrensmedel. För att staden ska vara konkurrenskraftig ska den enligt materialet präglas av vissa egenskaper såsom öppenhet, kreativitet, mångfald och tolerans:

Ett öppet, tolerant och kreativt samhälle blir ett samhälle i tillväxt. (Jönköpings kommun 2010d: 11)

Tolerans gör att människors kreativa sida kommer fram och vi får fler idéer, innovationer och entreprenörskap. (Jönköpings kommun 2008c: 8)

Toleransen och öppenheten gör att fler vågar säga vad de tycker och tänker. Sammantaget skapas betydligt många fler tillfällen för innovationer och stadsutveckling. (Jönköpings kommun 2008c: 6)

Välkomna mångfald

Det föder kreativitet, innovationer och har en positiv påverkan på ekonomin. Människor med olika bakgrund och erfarenheter bidrar till en variation av idéer, uttryck, talanger och perspektiv som berikar samhället. Det är så nya idéer kommer till stånd och hjälper till att skapa ett levande samhälle. (Jönköpings kommun 2008c: 7)

På liknande sätt beskrivs kultur som en avgörande faktor för att stärka stadens konkurrenskraft:

Kultur är en mycket stark konkurrenskraft och Jönköpings tillgångar för att stå sig i den konkurrensen är en fråga för hela regionen. (Jönköpings kommun 2010a: 8)

Kulturen attraherar såväl kommuninvånaren som den tillfällige besökaren och är en viktig faktor för både familjer och företag inför valet av etableringsort. (Jönköpings kommun 2000: Stadens innehåll)

För att stärka dessa egenskaper i staden anordnas bland annat det årliga arrangemanget Jönköping Open, som genomförs inom ramen för Stadsbyggnadsvision 2.0. Jönköping Open beskrivs som ett sätt att tillsammans sträva mot öppenhet och tolerans:

Arrangemanget är en del av Stadsbyggnadsvisionen och arbetet med att få stadens liv och innehåll att präglas av kreativitet, öppenhet och tolerans. Syftet med Jönköping Open är att öppna upp för tankar och samtal om hur vi kan nå dit. Tillsammans. (Jönköpings kommun 2010c: Jönköping Open)

Begreppen *kreativitet, öppenhet, tolerans, mångfald* och *kultur*, som kan betraktas som diskursiva noder i materialet, beskrivs i citaten som verktyg för att skapa en positiv ekonomisk utveckling; tolerans ses som ett medel för att skapa tillväxt, innovationer, entreprenörskap och stadsutveckling; mångfald menar man har ”en positiv påverkan på ekonomin”. På liknande sätt framställs kultur som ett medel för att skapa stark konkurrenskraft och attrahera ”såväl kommuninvånaren som den tillfällige besökaren”.

Organiseringen av diskursen, där kreativitet, öppenhet, tolerans, mångfald och kultur ses som verktyg för att stärka stadens konkurrenskraft, ger begreppen en instrumentell karaktär, där de inte beskrivs som eftersträvarsvärda i sig, utan motiveras utifrån deras förmodade positiva påverkan på ekonomin. Denna utgångspunkt ställer sig socialnämnden i ett yttrande inom omvandlingsprocessen kritisk till:

I visionen framhålls vikten av en ökad tolerans i samhället som ska uppnås genom ökad mångfald i staden. Begreppet mångfald tycks i den här skrivningen innefatta kreativa människor och innovationer som har en positiv

inverkan på ekonomin. Den mångfald som en stad borde eftersträva innefattar människor av olika kön, sexuell läggning, ålder, etnisk och kulturell bakgrund, utbildning och funktionsförmåga. För att uppnå en ökad mångfald i Kärnan måste det skapas förutsättningar för människor av olika åldrar, hushållssammansättning och med olika inkomstnivåer att bosätta sig i området. (Jönköpings kommun 2008b bilaga nr 7: 2)

Socialnämndens kritik kan ses som ett uttryck för en diskursiv kamp om hur den diskursiva noden mångfald ska ges mening inom diskursen. Mot stadsbyggnadsvisionens inriktning på att skapa en mångfald av ”kreativa människor och innovationer som har en positiv inverkan på ekonomin” ställer socialnämnden behovet av att eftersträva mångfald av människor med olika ”kön, sexuell läggning, ålder, etnisk och kulturell bakgrund, utbildning och funktionsförmåga”.

Därmed ifrågasätter socialnämnden stadsbyggnadsvisionens ekonomiska perspektiv på mångfald och sätter istället in begreppet i ett diskursivt sammanhang som betonar mångfald utifrån rättviseaspekter. Kritiken har likheter med den som funnits mot Richard Floridas teorier inom forskningen, där till exempel Jamie Peck, liksom socialnämnden i citatet ovan, pekat på att Florida reducerar välfärdsfrågor till ett medel för att öka attraktivitet och ekonomisk utveckling (Peck 2005: 762 ff).

Kritiken som förs fram av socialnämnden utgör i materialet ett undantag från en i övrigt relativt samstämmig diskurs, som till stor del tar utgångspunkt i Richard Floridas teori om den kreativa klassen. Liksom Florida betonar man i materialet att platsen, förutom att präglas av öppenhet, mångfald, tolerans och kreativitet, också ska kunna erbjuda en mängd aktiviteter och upplevelser för att vara konkurrenskraftig. Kommunen citerar Floridas tio ”principer för kreativitet i staden”:

Investera i ett kreativt ekosystem

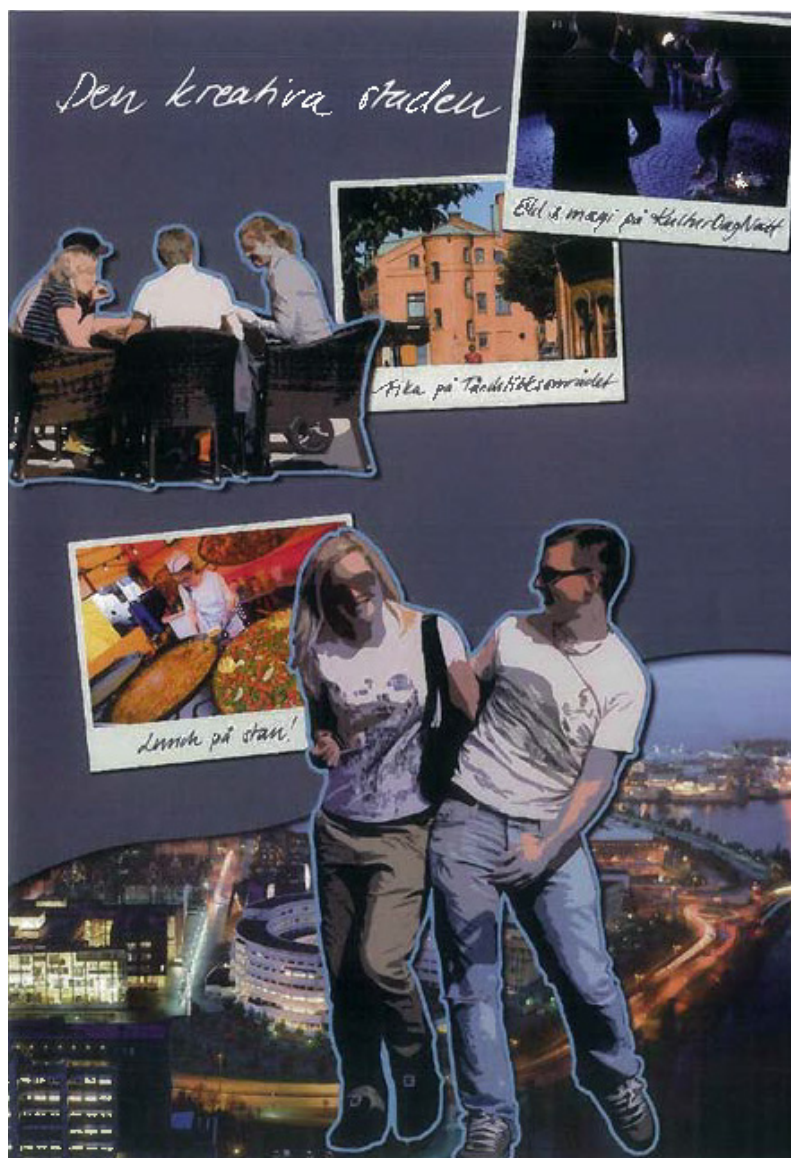
Det kreativa ekosystemet inkluderar artistiska och kulturella aktiviteter, nattliv, musik, restauranger, artister och designers, innovatörer, entreprenörer, möjlighet till boende som man har råd med, levande kvarter, autentiska platser,

utbildning, densitet, offentliga ytor och tredje rum. (Jönköpings kommun 2008 c: 7)

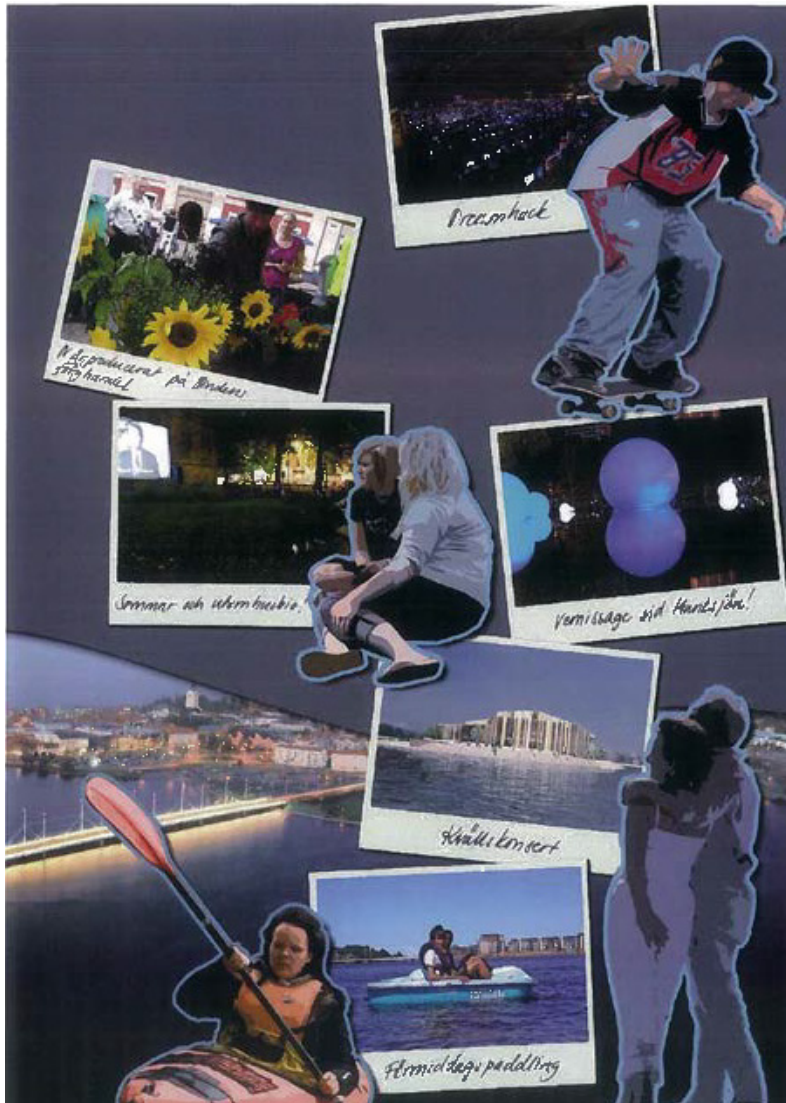
Här betonas vikten av att skapa en stadsmiljö som domineras av upplevelsebaserade nöjesaktiviteter, ”artistiska och kulturella aktiviteter, nattliv, musik, restauranger” och befolkas av ”artister och designers, innovatörer, entreprenörer”, alltså de Richard Florida betecknar som den kreativa klassen. Kommunen betonar med dessa utgångspunkter vikten av ett rikt utbud av upplevelser och kulturaktiviteter:

En mångfald av aktiviteter och evenemang med hög kvalitet gör Jönköping till en internationell upplevelsedestination. För att stärka vitaliseringen av staden behövs fler kulturella aktiviteter, exempelvis fler utomhusevenemang av olika karaktär och med en mångfald av aktörer (Jönköpings kommun 2010d: 7)

Det är i detta diskursiva sammanhang som följande collage, publicerat inom Stadsbyggnadsvision 2.0, måste förstås:

(Jönköpings kommun 2010a: 12)

(Jönköpings kommun 2010a: 13)

Diskursen konstrueras här bland annat kring begreppen *upplevelser* och *nöjesliv*, som kan ses som diskursiva noder i materialet, där staden framstår som en fritids- och nöjebetonad plats, helt befriad från vardag, arbete och plikter. I citatet betonas vikten av att staden har en "mångfald av aktiviteter och evenemang" och "Den kreativa staden"

framstår i collaget som en plats där unga människor ägnar sig åt aktiva och kreativa upplevelser: de paddlar kajak, går på utomhusbio, deltar i datorfestival, går på vernissage, äter ”lunch på stan” och går på café.

Den postindustriella stadens konstitutiva utsida

Detta avsnitt har kretsat kring tanken om övergången till det postindustriella samhället och hur det sätter villkoren för planeringen. Centralt i denna berättelse är tanken om en tilltagande interurban konkurrens, då man menar att städerna idag konkurrerar om attraktiva invånare som kan säkra regionens ekonomiska utveckling. För att nå framgång måste därför staden, enligt detta resonemang, skapa en urban miljö som kan locka till sig attraktiva invånare (framförallt den så kallade kreativa klassen).

Centralt för hur diskursen organiseras är begreppet konkurrens. Konkurrenskraften kopplas samman med de begrepp som anses avgörande för att nå framgång i den nya samhällsordningen såsom kreativitet, tolerans, mångfald, öppenhet, kultur, upplevelser och nöjesliv, som kan ses som noder i diskursen. Denna organisering av diskursen fixerar modernas mening, där de begrepp som knyts till konkurrenskraft ges en instrumentell karaktär och skriver in dem i en ekonomisk diskurs. Därmed utesluts samtidigt andra möjliga innebörder av begreppen, där till exempel mångfald och tolerans förstås utifrån ett rättviseperspektiv eller där man utgår från andra övergripande mål med planeringen än att stärka stadens konkurrenskraft. Dessa möjliga alternativa betydelsefixeringar tillhör det diskursiva fält som inte ryms inom den rådande diskursen.

För att förstå konstruktionen av den postindustriella staden måste man också förstå dess konstitutiva utsida, som den postindustriella staden konstrueras gentemot. I teorin om den kreativa klassen befolkas den konstitutiva utsidan dels av gamla arbetare, som tillhör det gamla industrisamhället, dels av en nutida service- och arbetarklass, som inte ses som en del av den kreativa eran och som på grund av sin brist på kreativt liv inte ges någon drivande och positiv roll i den nya samhällsordningen (jämför Peck 2007: 176). De är det osynliga ”andra”, som de kreativa ständigt konstrueras gentemot. Medan den kreativa klassen söker unika och autentiska upplevelser, ägnar sig service- och arbe-

tarklassen åt passiva och otrendiga fritidsaktiviteter, som till exempel att se på tv och samla frimärken, och intresserar sig för kommersiell masskultur (Florida 2006: 216).

Likaså utgör industristaden och den modernistiska staden en del av den postindustriella stadens konstitutiva utsida. Medan den postindustriella staden framstår som en kreativ plats för rekreation, fritids- och nöjesaktiviteter, befriad från vardag, arbete och plikter, har industristaden kommit att förknippas med arbete och produktion och den modernistiska staden med det alltför rationella, som inte ger utrymme för mångfald och individualitet. I kommande avsnitt riktas intresset mot hur stadskärnan ges mening i relation till denna konstruktion av den postindustriella staden och vad det innebär för hur stadskärnans rumsliga identitet konstrueras.

3.3 Konstruktioner av den postindustriella stadskärnan

Den studerade omvandlingsprocessen i Jönköping tar sin utgångspunkt i idén om att stadskärnan behöver stärkas, dels för att förbättra stadens konkurrenskraft gentemot andra regioner, dels för att stärka stadskärnans handel i den inomregionala konkurrensen. Detta är en av de grundläggande idéerna med arbetet med stadskärnan:

Vi har försökt sammanfatta stadsbyggnadsvisionen i ett antal bärande idéer och handlingsinriktade punkter. Om vi tillsammans lyckas utveckla Jönköpings centrala delar i denna riktning har vi stora möjligheter att bibehålla och stärka Jönköpings centrum som en kraftfull stadskärna i en livskraftig region. (Jönköpings kommun 2000: Visionen)

Arbetet sker i många små steg parallellt med stora strategiska steg i syfte att stärka stadskärnan och regionkärnan och höja dess attraktivitet. (Jönköpings kommun 2008c: 27)

Diskursen organiseras här kring begreppen *stark* och *attraktiv*, som kan ses som diskursiva noder i materialet. Denna diskursiva konstruktion

befästs och stabiliseras också genom ett antal organisationer och institutioner, som ger diskursen organisatorisk tröghet och legitimitet. Till exempel kan centrumorganisationen Jönköping City AB tolkas på detta sätt, då organisationens övergripande syfte är att stärka stadskärnan och motverka konkurrensen från externa handelsetableringar (Jönköping City AB et al. 2010: 6). Även den rikstäckande organisationen Svenska Stadskärnor kan tolkas på liknande sätt, då idén om att stärka stadskärnan är grundläggande för organisationens arbete (Svenska Stadskärnor 2010), liksom Internationella Handelshögskolan i Jönköping, som förser kommunen med en omfattande kunskapsproduktion om stadskärnans betydelse för regional utveckling.

Organiseringen av diskursen, där stadskärnan knyts till begreppen stark och attraktiv, måste förstås mot bakgrund av den konstruktion av den postindustriella staden som framträder i materialet. Som beskrivs i föregående avsnitt bygger den analyserade diskursen på tanken att den interurbana konkurrensen i den postindustriella eran har ändrat karaktär, där det snarare handlar om att skapa attraktiva platser som kan attrahera (de kreativa) människorna än att attrahera företag att etablera sig i regionen. Med detta som utgångspunkt får "platskvaliteten" en central roll, då man menar att (de kreativa) individerna söker sig till platser som präglas av vissa egenskaper, såsom öppenhet, mångfald och tolerans, och som har ett rikt utbud av kaféer, restauranger, nöjesliv, shopping och fritidsaktiviteter.

Denna konstruktion av den postindustriella staden är central för att förstå hur stadskärnans rumsliga identitet konstrueras, då stadskärnan i materialet konstrueras som ett slags bärare av den postindustriella urbaniteten och som den plats som bäst kan svara mot det postindustriella samhällets utmaningar. I stadskärnan ges stadens postindustriella transformation således en plats, den får en bestämd lokalitet och tillhörighet. Nedan analyseras detta rumsgörande av stadens postindustriella transformation.

Stadskärnan som konkurrensmedel

Ur ett diskursivt perspektiv sker rumsgörandet av det postindustriella genom att begrepp som fungerar som noder i diskursen om det postindustriella samhället också knyts till stadskärnan. Detta gäller bland

annat begreppet *konkurrens*. För att staden ska bli konkurrenskraftig menar kommunen att det är av avgörande betydelse att staden har en attraktiv stadskärna:

En levande stad med en vital stadskärna är en betydelsefull attraktivitetsfaktor. (Jönköpings kommun 2008c: 6)

Erfarenhet och forskning pekar på att attraktiva stadskärnor är en viktig egenskap med stor betydelse för stadens och regionens framgång. (Jönköpings kommun 2002: 3)

I en hållbar stadsregion som växer stimuleras en växande och attraktiv kärna. En tillväxtstrategi för Jönköpingsregionen måste grundas på kärnans roll och dess samspel med hela regionen. (Jönköpings kommun 2008c: 12)

Att ha en "vital stadskärna" beskrivs här som en "betydelsefull attraktivitetsfaktor" och en attraktiv stadskärna ses som en viktig egenskap för "stadens och regionens framgång". Med detta som utgångspunkt formuleras den studerade stadsomvandlingsprocessens övergripande målsättning. Målet är formulerat i termer av tävling:

Välkommen att delta i utvecklingen av vår stadsbyggnadsvision! Målsättningen är att Jönköpings stadskärna ska bli Skandinaviens mest attraktiva i sin storlek och för vår del är vi övertygade om att detta mål är möjligt att nå! (Jönköpings kommun 2008c: 3)

Med målet att stadskärnan ska bli "Skandinaviens mest attraktiva i sin storlek" blir stadens förmåga att mäta sig i den interregionala konkurrensen den övergripande måttstocken för omvandlingen av stadskärnan, mot vilken den kommunala planeringen ska bedömas.

Stadskärnans postindustriella urbanitet

Förutom att stadskärnan kopplas till begreppet konkurrens, knyts stadskärnan också samman med begreppen mångfald, öppenhet och

tolerans, som också utgör noder i konstruktionen av den postindustriella urbaniteten:

Stadskärnan är stadens själ och naturliga mötesplats och måste därför erbjuda en miljö som inbjuder människor att träffas och utvecklas i öppenhet och tolerans. (Den goda staden 2008: Hur bygger man den goda staden?)

Stadskärnan skall vara den självklara mötesplatsen och "vardagsrummet" för alla människor oavsett kön, ålder eller ursprung. (Jönköpings kommun 2000: Visionen)

"I stadskärnan ska det finnas rum för alla"

Torg, gator och parker utvecklas för att skapa nya mötesplatser, starkare handel och ett spännande vardagsrum för alla. (Jönköpings kommun 2011)

Stadskärnan beskrivs här som en tolerant plats, som kan fungera som mötesplats för alla "oavsett kön, ålder och ursprung", den beskrivs som "stadens själ och naturliga mötesplats", "den självklara mötesplatsen" och som ett "vardagsrum" för alla, där det ska finnas "rum för alla". Stadskärnan ses således som en gemensam resurs för hela regionen:

I dag är Jönköping en betydande handelsplats som lockar besökare från ett stort geografiskt område. Den självklara rollen som regioncentrum blir allt tydligare och stadskärnans betydelse som social och kulturell tillväxtmotor ökar. (Jönköping City AB 2010)

När täthet kombineras med infrastruktur uppstår ömsesidig tillgänglighet för många aktörer – hushåll, företag och offentlig verksamhet. Det betyder också att staden är en kollektiv resurs som är gemensam för många. Denna resurs kan utvecklas fullt ut endast när stadskärnan är en gemensam tillgång för alla kommuner i en stadsregion. (Johansson 1999: 1)

Kärnan är den främsta bäraren av kollektiva – gemensamma – värden för hushåll och företag i hela regionen. (Jönköpings kommun 2008c: 12)

Förnyelsen av regionens centrala del har lika stor betydelse för Vaggeryd eller Habo som för den del av Jönköping som ligger utanför stadskärnan. När stadskärnans attraktivitet växer blir landskapet av möjligheter större och rikare för hela regionen. (Jönköpings kommun 2002: 8)

Stadskärnan konstrueras här som ett generellt rum, som fungerar som bärare av allmängiltiga ideal och som är en angelägenhet för alla. Den framställs som en "social och kulturell tillväxtmotor", en "gemensam tillgång" och den främsta bäraren av "kollektiva – gemensamma – värden" för hela regionen och omvandlingen av stadskärnan beskrivs inte bara som angeläget för de som bor och verkar i stadskärnan utan har lika stor betydelse för "Vaggeryd eller Habo".

Förutom att kopplas samman med konkurrenskraft, öppenhet, tolerans och mångfald knyts stadskärnan också samman med det postindustriella stadslivet. Stadskärnan framställs i materialet som en plats för urban fritid präglad av folkliv, kulturaktiviteter, shopping och nöjesliv:

Stadskärnans funktion har ändrats de senaste tio åren. Från att främst ha varit en plats för yrkesliv och tjänstesektor är stadskärnans användning i dag multifunktionell och en plats där upplevelser och rekreation har kommit att ha allt större betydelse. (Jönköpings kommun 2010a: 4)

I Jönköping City hittar du allt du kan önska dig av en riktig stadskärna. Spännande butiker, myllrande folkliv, restauranger och caféer, mångfald och upplevelser. (Jönköpings city AB 2009)

Jönköping City har 200 butiker i det fria, med 45 olika restauranger och caféer insprängda i de centrala affärs-

STADSKÄRNANS DISKURSIVA KONSTRUKTION

stråken. Det gör Jönköping City till ett av Sydsveriges största köpcentrum – med 5.000 parkeringsplatser dessutom! (Jönköping City AB 2009)

Livet i stads kärnan framställs bland annat i följande bilder:

(Jönköping City AB et al. 2010: 13)

(Jönköpings kommun 2008c: 24)

KONSTRUKTIONER AV EN STADSKÄRNA

Utomhusbio på Jönköping filmfestival, Hovrättstorget
(Jönköping City AB et al. 2010: 22)

Folkliv längs kanalen i Jönköpings stadskärna. Foto: Smålandsbilder
(Jönköping City AB et al. 2010: 12)

STADSKÄRNANS DISKURSIVA KONSTRUKTION

(Jönköpings kommun 2008c: 9; Jönköpings kommun 2012a: 12)

(Jönköpings kommun 2012a: 12)

Stadskärnan kopplas här samman med den form av platskvalitet som ska attrahera (de kreativa) människorna. I citaten beskrivs stadskärnan som ett shopping- och nöjesområde, eller "Sydsveriges största köpcentrum", präglad av "upplevelser och rekreation", "spännande butiker, myllrande folkliv, restauranger och caféer, mångfald och upplevelser". Även i bilderna framställs stadskärnan som en plats präglad av nöjesliv, shopping och evenemang, en plats där man kan se dansföreställningar och musikarrangemang i det offentliga rummet, gå på utomhusbio på torget, gå på konsert, sitta på caféer och ta del av "folkliv".

Diskursens stabilisering

Stadskärnan konstrueras således i materialet som en plats präglad av upplevelser, shopping och nöjesliv. Denna diskursiva konstruktion be-fästs och stabiliseras också genom ett antal organisationer såsom Jönköping City AB och Svenska Stadskärnor.

Jönköping City AB arbetar med att stärka stadskärnan genom till exempel marknadsföring och samordning av stadskärnans handel och evenemang, där grunden för organisationens arbete är ett nära samarbete mellan offentliga och privata aktörer. Detta arbetssätt presenteras som ett arbete präglad av samstämmiga mål, där alla parter har att vinna på en gemensam syn på stadskärnan:

Vi bygger vidare på en lång tradition av samarbete där alla har mycket att vinna.

En attraktiv stadskärna lägger grunden för lönsam handel och god fastighetsekonomi. Samtidigt ökar stoltheten och samhörigheten hos kommunens invånare och kommunen får en tydlig identitet. Ett framgångsrikt arbete kan bara ske genom samverkan. (Jönköping City AB 2010)

Det är av stor betydelse för utvecklingen av stadskärnan att ha ett samordnande organ. Konstellationen kan se olika ut. Det är viktigt att kommunen, fastighetsägarna och köpmännen är engagerade i en sådan organisation. Sedan kan man ha ytterligare inblandade aktörer och parter.

Mycket viktigt för sammanhanget att [sic] alla strävar åt samma håll och att man för en dialog. (Pettersson & Nilsson 2007: 14)

Samarbetet beskrivs här inte som en plattform för möte mellan aktörer som potentiellt kan företräda *olika* intressen och ha *olika* mål, utan syftar till att alla inblandade aktörer ”strävar åt samma håll” och där ”alla har mycket att vinna”.

Stadskärnan beskrivs således som ett gemensamt intresseområde för kommunen och stadskärnans privata aktörer, där alla aktörer tillsammans ska arbeta för att stärka stadskärnan som handels- och evenemangsplats. Ett sådant perspektiv präglar också utmärkelsen Årets Stadskärna, som delas ut av föreningen Svenska Stadskärnor till kommuner man anser ha bedrivit ett särskilt framgångsrikt arbete med stadskärnan. Utmärkelsen beskrivs av Svenska Stadskärnor som en positiv drivkraft för stadskärnans utveckling, som kan visa på bästa praktikfall, fungera som inspiration för arbetet med stadskärnan och som en möjlighet till positiv marknadsföring för den vinnande kommunen (Svenska Stadskärnor 2014). Denna syn på priset som en drivkraft för arbetet med stadskärnan delas också av Jönköpings kommun, som beskriver utmärkelsen som en del i målsättningen med kommunens arbete med stadskärnan (Jönköpings kommun 2009a: 5).

De inskickade tävlingsförslagen bedöms enligt två typer av bedömningskriterier; dels bedöms stadskärnans utveckling i form av utbud, händelser och arrangemang, besöksutveckling, fastighetsutveckling och attitydundersökningar, dels bedöms *hur* arbetet med stadskärnan genomförts. Det är här ett krav att arbetet sker i nära samarbete mellan offentliga och privata aktörer. För att få ansöka till Årets Stadskärna krävs att kommunen har ett så kallat QM-erkännande,²⁰ som är ett intyg på att kommunen har ett långsiktigt och väl etablerat samarbete mellan offentliga och privata aktörer. QM-erkännandet delas ut av föreningen Svenska Stadskärnor till städer vars samarbetsformer uppfyller de uppställda kriterierna:

---

20 QM står för Quality Mark

För den organisation som har ett eget medlemskap i Svenska Stadskärnor finns möjligheten att söka ett QM, kvalitetsmärkningen för samverkansorganisationer i city, centrum och stadskärnan (Svenska Stadskärnor 2014)

QM-märkningen beskrivs här som en form av certifiering, en formell ”kvalitetsmärkning”, och graden av offentlig-privat samverkan framställs därigenom som ett mått på kvalitet, snarare än som ett val av inriktning i planeringen. Därigenom stabiliseras och naturaliseras diskursen genom att denna form av inriktning i planeringen inte framstår som ett val bland andra, utan som ett självklart mål som alla bör sträva mot.

Den postindustriella stadskärnans konstitutiva utsida

Detta avsnitt har kretsat kring hur stadskärnan i materialet görs till bärare av stadens postindustriella transformation. Stadskärnan konstrueras som framtidens postindustriella stad, den framstår som svaret på stadens postindustriella utmaning och som nyckeln till framgång i den postindustriella eran.

Konstruktionen av stadskärnans rumsliga identitet sker genom att begrepp binds samman i ett slags ekvivalenskedja, där stadskärnans rum knyts till de begrepp som utgör noder i konstruktionen av den postindustriella staden. Stadskärnan konstrueras som bärare av stadens konkurrenskraft och som den plats som främst representerar det postindustriella stadslivet. Vidare konstrueras stadskärnan som en tillgång vars inverkan sträcker sig långt utanför de egna geografiska ramarna. Den ses som ett allmängiltigt rum, som är större än sig själv och som kan representera hela staden; satsningar på stadskärnan beskrivs därför som något som berör alla och är för allas bästa.

Denna konstruktion av stadskärnans rumsliga identitet måste förstås relationellt; den upprättas inte enbart utifrån platsens inneboende egenskaper, utan i relation till något annat, något yttre. Samtidigt som stadskärnans rumsliga identitet konstrueras, konstrueras således också dess konstitutiva utsida. I den postindustriella stadskärnans konstitutiva utsida binds rummet utanför stadskärnan samman med det samhälle och den stad som inte är del av den postindustriella eran, eller som

tillhör den postindustriella erans förlorare. Staden utanför stadskärnan blir rummet som inte är drivande för stadens postindustriella transformation och som befolkas av de människor som inte har en positiv och drivande roll i den nya samhällsordningen.

Denna diskursiva konstruktion stämmer väl överens med hur stadens periferier har kommit att bli beskrivna. Medan stadskärnan framställs som den postindustriella erans epicentrum, tenderar periferin att framställas som en rest av modernismen och industrisamhället eller som något som ligger utanför den postindustriella staden. Periferin tycks inte, likt innerstadens kvartersstruktur, kunna transformeras in i det postindustriella samhället, utan förblir en rest av det gamla eller en plats för den nya samhällsordningens förlorare. Och medan stadskärnan karaktäriseras som en plats för öppenhet och toleranta möten i det offentliga rummet, har stadens periferier kommit att framställas som en plats för likriktning och konformism, en plats med alltför svag offentlighet där människor inte lyckas mötas utan lever ensamma och isolerade liv utan kontakter med grannar och omgivning (Ristilampi 2006; Tunström 2009: 120; Wirtén 2010). Här lever de människor som inte ingår i den kreativa klass som Richard Florida pekat ut som drivande för samhällsutvecklingen. De är inte del av den postindustriella kreativa staden, utan lever sina vardagliga liv i homogena villaområden i periferin, som är alltför "prydliga och trista" för att attrahera medlemmar ur den kreativa klassen (Florida 2006: 344), eller i den modernistiska staden, förknippad med det alltför rationella. I nästa avsnitt analyseras hur denna konstruktion av den postindustriella stadskärnan utvidgas rumsligt genom skapandet av en ny och större regionkärna.

3.4 Stadskärnans rumsliga (re)konstruktion

Den senare delen av den studerade omvandlingsprocessen, inom det som kallas Stadsbyggnadsvision 2.0, bygger på tanken att skapa en ny regionkärna genom att stadskärnan utvidgas söderut. Därigenom ska hela området kring Munksjön bilda en ny sammanhängande rumskonfiguration i staden. Denna rumskonfiguration ska inte förstås som ett naturligt rum, som finns inneboende i platsen eller som uppkommer automatiskt till följd av stadens omvandling. Snarare handlar det om

en rumsgörande process, där man genom konkreta handlingar omformulerar rumsliga samband, gränser, hierarkier och meningar i staden. Denna process kan, ur ett diskursteoretiskt perspektiv, förstås som ett diskursivt meningsskapande, som innebär en fixering av rummets betydelse, samtidigt som alternativa möjligheter utesluts.

Processen har likheter med bildandet av Öresundsregionen som Richard Ek undersöker i sin avhandling (Ek 2003). Ek kallar Öresundsregionen för en geografisk vision. En geografisk vision är ett rumskonfigurationsinstrument, som inte bara visar på önskade bilder av hur rummet i framtiden ska vara organiserat, utan samtidigt i viss mån även förverkligar denna framtidsbild (Ek 2003: 103ff). Ek skriver i sin definition av begreppet geografiska visioner att de är en "kognitiv uppsättning imaginära och materiella bilder av framtiden strukturerad som en rumslig helhet". Vidare skriver Ek att de geografiska visionerna är ett "rumskonfigurations-, makt- och disciplineringsredskap, samt ett utfall i en diskursiv kamp om hur ett specifikt territoriellt tidrum ska gestalta sig." (Ek 2003: 104) Det innebär att de geografiska visionerna också är en form av maktinstrument, som konstruerar rummet på ett bestämt sätt, samtidigt som alternativa möjligheter utesluts.

Den geografiska visionen kan således ses som ett redskap för att kontrollera och disciplinera hur rummet i framtiden ska vara organiserat och hur det ska förstås. Arbetet med att formulera geografiska visioner beskriver Ek som en form av "ramverkande" eller "världsskapande", en process som syftar till att genom olika former av sammansättningar, isärtagningar, struktureringar och förenklingar (re)konstruera rummet. Exempelvis är den geografiska visionen Öresundsregionen samtidigt en isärtagning av den nationella gränsen mellan Danmark och Sverige och en sammansättning av Själland, Skåne och Bornholm (Ek 2003 Skuggavhandling kapitel 3: 41).

Liknande världsskapande, där rummet (om)skapas, inramas och avgränsas går att finna också i konstruktionen av den utvidgade stadskärnan i Jönköping, om än i en annan skala. Den rumsliga (re)konstruktionen av stadskärnan inom omvandlingsprocessen sätter således villkoren för hur man förstår, konstruerar och rekonstruerar stadens tidrumsliga samband, samtidigt som andra potentiella rumsliga konfigurationer i staden utesluts.

I vilket sammanhang kan denna rumsgörande diskursiva process förstås? Som analysen i föregående avsnitt visat skapas det i materialet ett samhälleligt och rumsligt innanför, som står i kontrast till ett delvis uttalat yttre, en konstitutiv utsida. Detta inre beskrivs som något som kan betecknas som det nya postindustriella samhället, medan det yttre konstrueras som det gamla vi har (eller borde ha) lämnat bakom oss. Rumsligt knyts stadskärnan till det postindustriella inre, det blir det postindustriella rummet som är del av den nya ordningen och som kan attrahera det nya samhällets postindustriella invånare, medan det yttre rummet är det rum som fortfarande finns kvar i den gamla ordningen eller som inte har en drivande roll i den nya samhällsordningen.

Det är mot bakgrund av denna polarisering mellan det inre och det yttre, det nya och det gamla, det postindustriella och det industriella, mellan stadskärnan och staden utanför, som utvidgningen av stadskärnan kan förstås. Området kring Munksjön, som är aktuellt för byggnation inom Stadsbyggnadsvision 2.0, kan på många sätt beskrivas som en symbol för den postindustriella stadens konstitutiva utsida. Munksjön är förorenad av utsläpp från de fabriker som omgett den, längs Munksjöns västra strand finns Munksjöns fabriksområde, ett gammalt bruksområde med anor från 1800-talet och Munksjöns södra och östra strand är till stor del omgivna av industri- och logistikverksamhet och av motorvägsorienterad volymhandel. Detta område, som kan sägas stå som representant för industrisamhället, vill kommunen nu omvandla till något nytt, något som är del av det nya samhället och som kan ses som en drivkraft för samhällsutvecklingen. I detta avsnitt analyseras denna rumsgörande process.

Det diskursiva fältets rum

I programmet för de parallella uppdrag som genomfördes i inledningen av arbetet med Stadsbyggnadsvision 2.0 är ett område mellan södra Munksjön och Rocksjön ned mot E4:an markerat som aktuellt för de parallella uppdragen:

(Jönköpings kommun 2006: 1)

I detta program finns tanken om den utvidgade stadskärnan inte formulerad och frågan om hur omvandlingsområdets relation till den omkringliggande staden ska tolkas stod därför öppen.

I uppdragstagarnas förslag framkommer ett antal olika sätt att tolka stadens rumsliga strukturer, relationer och hierarkier, vilket också får konsekvenser för hur förslagställarna ser på områdets framtida omvandling. Ett av förslagen tolkar staden som en monocentrisk struktur, med en stark kärna som staden organiseras kring. Detta får konsekvenser för hur man ser på framtida utbyggnad kring södra Munksjön:

Det är inte möjligt att inom en överskådlig tid skapa innerstad med blandning av funktioner och mångfald i det offentliga livet vid Munksjöns södra strand. Avståndet till stadskärnan är för stort. Vi ser därför ingen möjlighet att föreslå stad runt Munksjön. Istället för staden runt Munksjön vill vi se staden vid och mellan sjöarna. (White et al. 2006: Mer stad i Jönköping)

Då förslagställarna inte ser att det går att "skapa innerstad" ser man heller inte någon möjlighet att föreslå "stad runt Munksjön". Ett annat lag för fram samma tolkning av södra Munksjöns möjligheter att kopplas samman med stadskärnan:

Möjligheterna att koppla området Södra Munksjön till nuvarande stadskärna – oavsett utvecklingsalternativ – är begränsade. (SWEKO FFNS 2006: 9)

Även detta förslag menar således att södra Munksjöns möjligheter att kopplas samman med stadskärnan "är begränsade". Men medan det förra förslaget menar att det stora avståndet till stadskärnan innebär att området vid södra Munksjön inte bör bebyggas, drar det senare förslaget slutsatsen att en utbyggnad vid södra Munksjöns strand ändå är möjlig (SWEKO FFNS 2006). Denna slutsats måste förstås mot bakgrund av hur förslagställarna tolkar stadens byggda strukturer, där man i det senare förslaget inte enbart förhåller omvandlingsområdet till stadskärnan, utan ställer det i relation till fler och andra noder och attraktionspunkter i regionen. I en jämförelse mellan olika tänkbara stationslägen för Götalandsbanan, där en placering i stadskärnan ställs mot en placering vid södra Munksjön,²¹ skriver man:

Ett stationsläge vid Södra Munksjöområdet skulle innebära ett större geografiskt upptagningsområde jämfört med Jönköping central. Läget intill E4 innebär att en nod bildas där tillgängligheten är hög både med fordonstrafik och med tågtrafik.

De södra stadsdelarna har möjlighet att bli bättre integrerade i stadsväven i alternativ söder. Avståndet till Elmia och A6-området är jämförbart i de två lokaliseringsalternativen medan avståndet till Ryhov blir kortare från det södra alternativet. (SWEKO FFNS 2006: 11)

---

21 Placeringen av en station vid södra Munksjön blir senare i processen det huvudalternativ man arbetar vidare med. Utöver de två placeringar som här diskuteras har också en placering söder om tätorten Jönköping utretts (Banverket 2009).

Här ses området vid södra Munksjön som ett område som visserligen inte står i direkt relation till stadskärnan, men som besitter en egen potential att utvecklas till en ny nod, som förhåller sig till andra noder och attraktionspunkter såsom sjukhuset Ryhov, mässområdet Elmia, handelsområdet A6 och de bostadsområden som finns söder om det aktuella omvandlingsområdet.

Rummets immateriella (re)konstruktion

Förslagen från de parallella uppdragen visar således på ett antal olika sätt att förstå omvandlingsområdet vid södra Munksjön och dess rumsliga samband med andra delar av staden och regionen. Dessa tolkningar av stadens nutida och framtida rumsliga relationer kan ses som exempel på det diskursiva fältets alternativa konstruktioner av stadens rum. Dessa alternativa rumsgöranden utesluts dock i och med att ambitionen om den utvidgade stadskärnan formuleras. Istället utgår idén om den utvidgade Kärnan från att södra Munksjön hör samman med stadskärnan och att hela området kring Munksjön tillsammans bildar *en* sammanhängande rumslig helhet, som utgör regionens kärna.

Denna rumsgörande process går att förstå utifrån ett antal olika perspektiv. För det första formulerar man den utvidgade stadskärnan som ett tänkt rum, en föreställd geografisk enhet. Det sker bland annat genom att den utvidgade stadskärnan presenteras som ett sammanhängande rum:

Stadsbyggnadsvision 2.0 innebär att Jönköpings nuvarande stadskärna – med Västra och Östra centrum – ingår i ett större urbant sammanhang – Staden och Sjöarna – som bildar kärna i Jönköpingsregionen. (Jönköpings kommun 2008c: 12)

Stadsomvandlingsprocessen innebär enligt citatet att nuvarande stadskärnan skrivs in i ett nytt och större urbant sammanhang, som ”bildar kärna i Jönköpingsregionen”. Denna nya rumskonfiguration ges också ett namn:

Visionen omfattar hela området runt Munksjön mellan Vättern och E4 – kallat Kärnan och formar utvecklingen under kommande årtionden. (Jönköpings kommun 2008c: 3)

Namnet "Kärnan" används efter denna inledande presentation på en mängd olika ställen i materialet inom Stadsbyggnadsvision 2.0. Kärnans geografiska utbredning redovisas på ett flygfoto:

(Jönköpings kommun 2008c: 2)

Jämfört med det tidigare markerade området i programmet för de parallella uppdragen har ringen på kartan här vuxit norrut och omfattar både stadskärnan och Munksjöns västra strand. Kärnans utbredning sammanfaller dock inte med det område som är aktuellt för omvandlingsprojekt

KONSTRUKTIONER AV EN STADSKÄRNA

inom Stadsbyggnadsvision 2.0 och som senare behandlas inom ramen för en fördjupad översiktplan. Detta område är på nedanstående karta markerat med en streckprickad linje:

(Jönköpings kommun 2012a: 11)

På denna karta är området åter koncentrerat kring södra Munksjön och sammanfaller snarare med det område som tidigare i processen var aktuellt för parallella uppdrag än med Kärnans rumsliga utbredning.

Att Kärnans utbredning inte sammanfaller med det område som faktiskt är aktuellt för omvandlingsprojekt inom Stadsbyggnadsvision 2.0 tydliggör att Kärnan inte kan förstås som en praktisk eller administrativ avgränsning av vilket område stadsbyggnadsvisionen behandlar, utan måste förstås som en geografisk vision, som avser att omformulera hur rummet ska vara organiserat och hur det ska förstås. I denna rumsgörande process utgör namngivningen och ringen på kartan diskursiva

artikulationer, som syftar till att upprätta ett kollektivt medvetande om Kärnan som ny rumskonfiguration i staden (se Ek skuggavhandling kapitel 3: 40).²²

Rummets materiella (re)konstruktion

Kärnan konstrueras således som en föreställd rumslig helhet, som fungerar som en bild av en önskad framtid, samtidigt som den utgör en aktiv del i rummets (re)konstruktion. Men Kärnan upprättas inte enbart som tänkt rum, utan materialiseras också i stadens byggda strukturer, där tanken om Kärnan som en sammanhängande rumslig helhet sätter villkoren för planeringen. Planeringen syftar bland annat till att skapa en sammanhängande rumskonfiguration inom Kärnan:

En övergripande och sammanhållen vision av hur staden kring Munksjön ska struktureras och gestaltas är utomordentligt viktig, särskilt då omvandlingen troligen kommer att ske successivt under lång tid. (Jönköpings kommun: 2008c: 14)

Tillsammans bildar olika delar i Kärnan en ny stadsväv som ger tydlig identitet inom Kärnan och som annonserar en stark regiongemensam resurs. (Jönköpings kommun: 2008c: 15)

Man poängterar här vikten av att ha en "sammanhållen vision" för hur området ska gestalta sig och att stadsväven inom Kärnan ska ges en "tydlig identitet".

Dessa strategier för att koppla samman staden inom den utvidgade

---

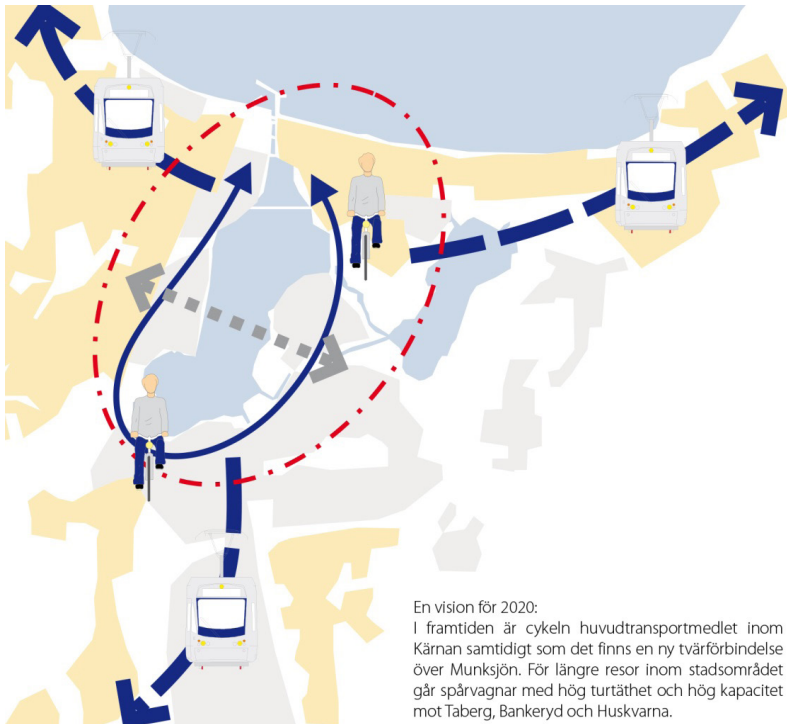
22 Huruvida denna rumsgörande process kommer att lyckas, i bemärkelsen att man som besökare eller invånare i staden kommer att uppleva Kärnan som ett sammanhängande rum, är en delvis annan diskussion. Att det relativt stora och mångskiftande område som Kärnan utgör skulle fungera som ett sammanhängande rum så som kommunen avser ter sig ytterst tveksamt, vilket förslagen från de parallella uppdragen också pekat på. Det jag här fokuserar på är emellertid hur denna rumsgörande process fungerar som meningsskapande inom omvandlingsprocessen och hur den sätter villkor för hur rummet konstrueras inom planeringsprocessen.

KONSTRUKTIONER AV EN STADSKÄRNA

stadskärnan kan ses som ett sätt att upprätta ett gemensamt inre, där Kärnan konstrueras som en sammanhängande rumskonfiguration. Kärnan konstrueras dock inte enbart genom skapandet av en sammanhållen insida, utan också genom konstruktionen av en utsida:

Kärnans möte med omgivande stadsområden studeras särskilt. Entréer till Kärnan ska utvecklas. (Jönköpings kommun 2008c: 12)

Relationen till övriga staden konstrueras här som en gräns, där rummet genom "entréer" kan möta den omgivande staden, snarare än vara en del av den. Den utvidgade stadskärnan skapas således inte enbart genom rumslig sammankoppling, där områdena inom Kärnan knyts till varandra, utan också genom isärtagning, där Kärnan skiljs från och behandlas som något annat än den omkringliggande staden. Detta syns också i en illustration av Kärnans framtida transportsystem:

(Jönköpings kommun 2008c: 19)

I bilden framkommer två olika typer av rörelsemönster och hastigheter.²³ Dels visar den transport inom Kärnan. Dessa resor utgörs enligt bilden av förflyttningar inom närområdet med relativt korta avstånd, där man transporterar sig med cykel i en cirkelformad rörelse kring Munksjön. Dels visar bilden transport till och från Kärnan. Dessa resor ska enligt bilden ske med spårvagn, radiellt ut ur Kärnan i tre riktningar, och framställs som längre resor till platser utanför de centrala stadsområdena.

Bilden kan ses som ett exempel på hur konstruktionen av Kärnan styr planeringens tolkning av stadens rum. Kärnan framstår här som en fast och avgränsad rumslig konfiguration i staden, som man antingen rör sig *till*, *från* eller *inom*. Kärnan fungerar således som ett övergripande ramverk för hur transportsystemets behov tolkas och beskrivs, där stadens rörelsemönster reduceras till två typer av transporter som kan underordnas Kärnans rumsliga logik. Samtidigt utesluts en mängd andra potentiella rörelsemönster i området, där rörelsens hastighet, avstånd och riktning inte underordnar sig eller förhåller sig till Kärnans rumskonfiguration såsom transporter över Kärnans ”gränser” till intilliggande bostadsområden, handel och industrier eller rörelser tvärs genom Kärnan.

Rummets typologiska (re)konstruktion

Stadskärnans rumsliga (re)konstruktion sker inte enbart genom den materiella och immateriella sammankoppling och isärtagning av gränser och samband som studerats ovan, utan förutsätter också att staden inom Kärnan genomgår ett slags typologisk transformation, från en typ av stad till en annan:

Man ska få innerstadskänsla som är kontinuerlig i hela utvecklingsområdet. (Jönköpings kommun 2009c: 14)

---

²³ Det finns även en tredje transportmöjlighet markerad i bilden, som sker tvärs Munksjön, över en framtida bro. Bilden visar dock inte något om vad denna transport innebär för stadens rörelsemönster, då den endast markerar bron eventuella placering och varken avslöjar något om hur bron ansluter till övriga transportsystem eller vilken typ av transport det är frågan om.

Öster, med Munksjön och Rocksjön, får möjlighet att utvecklas som innerstad. (Jönköpings kommun 2008c: 15)

Den gamla industristaden kring Munksjön ska här ersättas av *innerstad*, som kan ses som en diskursiv nod i materialet. För att åstadkomma denna omvandling måste en del av den stad som idag finns i området bytas ut:

Brytning med funktionsseparering, bilberoende och hårda ytor Ramprogrammet bryter medvetet med den tidigare utvecklingen på några viktiga punkter. Omvandlingsområdet ska som en del av *Kärnan* bli en blandstad där människor bor och verkar. Det avslutar därmed den funktionsseparering som varit en förutsättning för industrin. Det avslutar också den bilanpassade infrastrukturen. Det innebär att dagens verksamheter, byggnader och gator kommer att kompletteras, förändras och till stor del ersättas. Det innebär också att en stor del av dagens hårda markytor kommer att ersättas med grönska – gröna parker, gårdar och takterrasser. (Jönköpings kommun 2012a: 20)

Ramprogrammet utgår ifrån att *Kärnan* ska utvecklas med en blandad stadsbebyggelse. Befintliga verksamheter måste i stor utsträckning evakueras/flyttas eftersom de har negativ inverkan på en stadsbebyggelse. (Jönköpings kommun 2009c: 4)

Citaten visar hur man, för att omvandla *Kärnan* till innerstad, vill ersätta industristadens ”funktionsseparering, bilberoende och hårda ytor” och flytta befintliga verksamheter som anses ha en ”negativ inverkan på en stadsbebyggelse”.

Hur ska då denna nya innerstad inom *Kärnan* gestalta sig? I materialet beskrivs den traditionella stadens rumskategorier som eftersträvasvärda:

Eftersträva mindre, väl avgränsade stadsrum som följer på varandra i en varierad sekvens. Den traditionella stadens huvudsakliga rumskategorier var gata, gård, torg och park. De kan användas även i framtidens Jönköping. (Jönköpings kommun 2008c: 14)

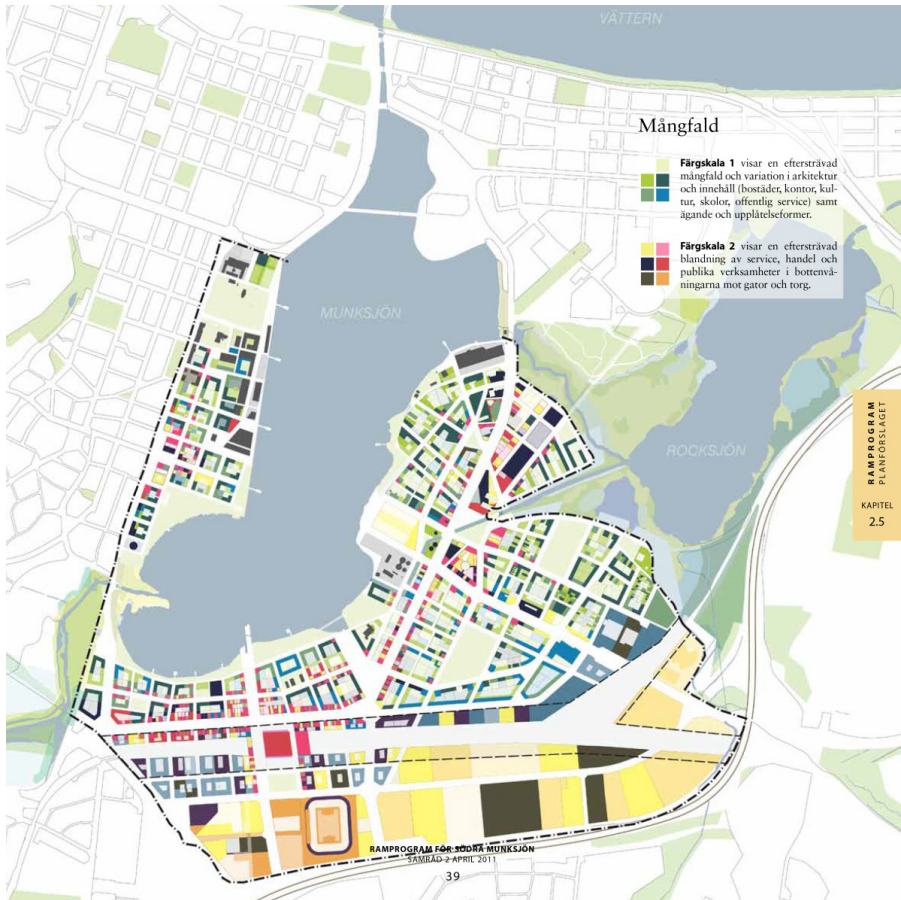
Med detta som utgångspunkt formuleras ambitionerna för de byggda strukturerna inom omvandlingsprocessen:

Blandstadens olika innehåll ska ges utrymme i stadsdelarna. Genom att vägleda för en variation i innehållet i byggnaderna mot gator och torg skapar Ramprogrammet förutsättningar för *ett aktivt och levande stadsliv*. (Jönköpings kommun 2012a: 41)

I varje exploateringssamverkan kommer fastighetsägarna ta fram ett *blandstadsprogram* tillsammans med kommunen. Initiativ som ökar mångfalden i stadsdelarna, i kvarteren och inom byggnaderna uppmuntras. (Jönköpings kommun 2012a: 41)

KONSTRUKTIONER AV EN STADSKÄRNA

(Jönköpings kommun 2012a: 39)

Begreppet mångfald, som utgör en diskursiv nod i diskursen om den postindustriella staden, knyts här samman med begreppet *blandstad*, som också kan ses som en diskursiv nod i materialet; mångfalden ska synas i "en variation av arkitektur och innehåll" samt "ägarande och upplåtelseformer"; "blandstadens olika innehåll" ska skapa ett "aktivt och levande stadsliv" och man poängterar vikten av en blandning av funktioner i bottenvåningar mot "gator och torg".

Munksjöns postindustriella (re)konstruktion

I arbetet med att omvandla Kärnan till innerstad spelar Munksjön, som på många sätt kan sägas ha stått symbol för industristaden, en nyckelroll. Munksjön ges inom omvandlingsprocessen en helt ny mening och roll i staden:

Stadsbyggnadsvision 2.0 fortsätter arbetet från Stadsbyggnadsvision 1.0 med att omvandla Munksjön från baksida och recipient till framsida och stadssjö. (Jönköpings kommun 2008c: 13)

Omvandlingen från ”baksida och recipient” till ”framsida och stadssjö” kan ses som en beskrivning av Munksjöns rumsliga (re)konstruktion från utsida till insida, från plats för industrier till postindustriell innerstad.

Arbetet med att (re)konstruera Munksjön tar sin början inom Stadsbyggnadsvision 1.0, som bland annat syftade till att utvidga stadskärnan till att omfatta Munksjöns norra strand och på så sätt skapa kontakt mellan stadskärnan och vattnet (se Jönköpings kommun 2002: 5). Projektet kan ses som ett sätt att försöka omformulera ett område som rumsligt och samhälleligt befinner sig utanför stadskärnan till att bli en del av den. För att åstadkomma denna transformation måste rummets strukturer och innehåll förändras och nuvarande funktioner måste till stor del flyttas.

Ett avgörande steg i detta arbete var byggandet av en ny bro över norra delen av Munksjön. Bron byggdes inte i första hand för att lösa en trafiksituation, utan för att få bort trafiken från stadskärnan, öka stadskärnans kontakt med vattnet och därigenom förändra relationen mellan stadskärnan och Munksjön:

Att 25 000 fordon dagligen färdas utefter Munksjöns norra strand – det avsnitt av stadskärnan där de bästa förutsättningarna för kontakt mellan bebyggelse och vatten faktiskt finns – är på sikt ingen hållbar lösning om man vill uppnå den goda stadens kvaliteter. (Jönköpings kommun 2000: Tillgängligheten)

I citatet framhålls vikten av kontakt mellan stadskärnan och vattnet för att uppnå "den goda stadens kvaliteter". Munksjöns norra strand, som tidigare dominerats av tung trafik och varit omgiven av industriverksamheter, ska därmed få en ny funktion, mening och roll i staden:

Ett stråk med mötesplatser, "promenoir", caféer, restauranger och andra av stadens mer utåtriktade verksamheter som t ex gallerier, "showrooms" för företag, kanske ett "city-skyltfönster" för Elmia m.m. (Jönköpings kommun 2002: 38)

Platsen laddas här med en rad begrepp som utgör noder i diskursen om den postindustriella staden; den ska bli ett stråk med mötesplatser, upplevelser, kulturverksamheter, caféer och restauranger.

Denna omvandling av Munksjöns roll i staden, som påbörjades inom Stadsbyggnadsvision 1.0, utvidgas inom Stadsbyggnadsvision 2.0 till att omfatta *hela* Munksjön. Sjön beskrivs i materialet både som en tillgång, i kraft av att den erbjuder möjlighet till attraktiva vattennära stadsrum och boendemiljöer, men också som ett problem, i form av att den utgör ett hinder för att skapa kontakt mellan Kärnans olika delar. Detta hinder ska dock övervinnas:

Munksjön blir en samlande faktor i Kärnan istället för en barriär. (Jönköpings kommun 2008c: 13)

För att Munksjön ska gå från att vara "barriär" till att bli en "samlande faktor" vidtas en rad åtgärder, som syftar till att stärka och upprätta rumsliga samband på och kring Munksjön:

Kärnan runt Munksjön består i framtiden av en mångfald av urbana miljöer som är sammanlänkade runt och tvärsjön. (Jönköpings kommun 2008c: 12)

Med olika vattenaktiviteter och eventuell framtida persontrafik på Munksjön binds Kärnans olika delar samman på ett attraktivt och miljövänligt sätt. (Jönköpings kommun 2008c: 13)

Munksjön beskrivs i citaten som ett sammankopplande rum, som med hjälp av vattenaktiviteter och persontrafik på sjön binder samman områden inom Kärnan.

För att påbörja Munksjöns omvandling driver kommunen bland annat projektet "Kulturvitalisering av Kärnan", där man tagit fram strategier för att skapa ett kultur- och fritidsliv på och vid Munksjön:

Munksjön ska bli vår stadssjö och vara en spännande arena för en mängd olika aktiviteter som båtliv, tävlingar för bl.a rodd, festivaler och kulturarrangemang. (Jönköpings kommun 2010a: 7)

Konst- och övriga kulturarrangemang i stadskärnan och runt Munksjön utvecklas för att göra Munksjön till en levande stadssjö och bli en naturlig destination i staden samt för att föreningar och konstnärligt utövande människor ska få en bättre tillgång till det offentliga rummet. (Jönköpings kommun 2010a: 9)

Munksjön ska utvecklas till en levande stadssjö och en naturlig destination i staden. Därför behövs stråket förstärkas med aktiviteter och arrangemang som lyfter fram den urbana kopplingen. (Jönköpings kommun 2010a: 20)

Munksjön kopplas i citaten samman med en rad begrepp som utgör noder i diskursen om den postindustriella staden; sjön ska präglas av upplevelser och rekreation och bli en arena för aktiviteter, festivaler, konst- och kulturarrangemang som "lyfter fram den urbana kopplingen". Från att Munksjöns stränder har varit en miljö präglad av industrier, lager och otillgängliga vassområden, en miljö som kommunen beskriver som ovårdad, nedklottrad och otrygg (se Jönköpings kommun 2010b), framställs det framtida livet utmed Munksjöns stränder som präglad av upplevelser, aktiviteter och stadsnära rekreation, exempelvis genom nedanstående bilder:

KONSTRUKTIONER AV EN STADSKÄRNA

(Jönköpings kommun 2012a: 54)

Inspiration av soldäck från Uppsala (Jönköpings kommun 2010b: 20)

Även här laddas Kärnan med symboler för den postindustriella staden, där den framstår som en plats präglad av upplevelser och fritidsaktiviteter. På liknande sätt omformuleras de gamla fabriksbyggnaderna längs Munksjön:

I bevarade fabriksbyggnader och i nya byggnader ges på sikt plats för forskning och utveckling kopplat till en väx-

ande högskola och det smäländska näringslivet. De kulturhistoriskt intressanta byggnaderna är också intressanta för konstnärligt och annan kreativt skapande verksamhet som kan bli välfrekventerade besöksmål. På så sätt blir stadsdelen av stort värde för staden och regionen. (Jönköpings kommun 2012a: 48)

Liksom Munksjön och dess stränder framstår de gamla fabriksbyggnaderna här som bärare av den postindustriella urbaniteten; de ska vara centrum för kunskapsproduktion, turism, kreativitet och kultur, medan industristaden finns med som ett historiskt minne, en rest från forna tider som ska transformeras och därigenom åter bli ”av stort värde för staden och regionen”.

Kärnans (re)konstruktion från utsida till insida

I detta avsnitt har analysen riktats mot idén om att stadskärnan inom den studerade omvandlingsprocessen ska genomgå en rumslig (re)konstruktion, där stadskärnan ska utvidgas och dess innehåll transformeras. Genom denna rumsliga (re)konstruktion tänker man sig att södra Munksjön tillsammans med stadskärnan ska bilda ett sammanhängande rum, som utgör regionens kärna. Därigenom ska området kring södra Munksjön få en ny mening och roll i staden. Området omformuleras i processen från att vara en del av ett samhälleligt och rumsligt yttre, som representant för industristaden och placerad utanför stadskärnan, till att bli en del av ett samhälleligt och rumsligt inre, som representant för den postindustriella staden och som en del av en utvidgad stadskärna.

Skapandet av den utvidgade stadskärnan kan således ses som ett sätt att omformulera omvandlingsområdets mening från att vara en del av den postindustriella stadens yttre, dess konstitutiva utsida, till att bli en del av dess inre. För att åstadkomma denna rumsliga (re)konstruktion måste staden kring Munksjön till stor del byggas om, verksamheter måste flyttas och rummets mening måste omformuleras. Detta sker genom en rad konkreta handlingar, eller diskursiva artikulationer, som på olika sätt bidrar till att (re)konstruera rummet och skapa den utvidgade stadskärnan. Strategierna kan sägas bygga på ett antal olika principer. Dels artikulationer som syftar till att materiellt och immateriellt binda

samman området kring Munksjön med stadskärnan och skapa ett sammanhängande rum *inom* Kärnan; här ingår bland annat att ge den utvidgade stadskärnan ett namn och att stärka de infrastrukturella kopplingarna inom Kärnan. Dels artikulationer som upprättar relationen till den omkringliggande staden som en gräns, där Kärnan snarare relateras till andra delar av regionen eller till andra konkurrerande stadskärnor än till den omedelbart omkringliggande staden. Vidare konstrueras den utvidgade stadskärnan genom artikulationer som syftar till att omvandla området kring Munksjön från en typ av stad, präglad av industrier och trafik, till en annan typ av stad, som man kallar innerstad. I denna process laddas Kärnan med en rad begrepp som utgör noder i diskursen om den postindustriella staden, såsom mångfald, kultur, nöjesliv och upplevelser, samtidigt som industristaden placeras i ett samhälleligt och rumsligt utanför.

Den postindustriella staden kring Munksjön placeras huvudsakligen i den traditionella europeiska innerstadens form och bebyggelsemönster. I beskrivningen och utformningen av stadens byggda strukturer kopplas begreppet mångfald, som är en nod i diskursen om den postindustriella staden, till begreppet blandstad och till kvartersstadens morfologiska struktur.

Denna konstruktion är inget unikt för Jönköping, utan kan ses som karaktäristiskt för den diskurs om stadens renässans som kommit att dominera svenskt stadsbyggande. Moa Tunström visar i sin avhandling hur den täta och blandade staden konstrueras som idealbild i den samtida planeringsdiskursen. I denna diskurs har det enligt Tunström skett en polarisering, där den traditionella staden konstrueras i kontrast till den modernistiska staden och till vägorienterade utspridda bebyggelsemiljöer (Tunström 2009). Begreppet blandstad måste således, liksom de rumsliga kategorier som räknas upp som eftersträfvansvärda i materialet: gata gård, torg och park, ses i relation till dess motpoler som kommit att förknippas med modernismen: väg, hus-i-park och grönytor. På motsvarande sätt kan den rumsliga struktur som utformas kring Munksjön förstås som ett uttryck för att vilja markera en brytning, dels med den industristad som tidigare fanns på platsen, dels med den modernistiska staden, för att istället upprätta och stärka södra Munksjöns relationer till stadskärnan och till den klassiska europeiska

innerstadens bebyggelsemönster. Den kvartersstruktur som ska ersätta den gamla industristaden kring Munksjön måste således förstås i relation till dess konstitutiva utsida, där kvarterstadens rutnätsstruktur fungerar som bild av brottet med industristaden och med den modernistiska stadens morfologiska struktur, medan den kopplas samman med innerstaden och dess form och bebyggelsemönster.

4. Stadens rumsliga maktrelationer

I föregående kapitel har den diskursiva konstruktionen av stadskärnan kritiskt analyserats med utgångspunkt i ett empiriskt material som berör omvandlingen av Jönköpings stadskärna. Som beskrivs i detta arbetes teori- och metodkapitel är en diskurs, enligt diskursteorin, ett system av meningsskapande relationer, som skapar en intern logik. I analysen av det empiriska materialet har denna interna logik brutits upp och synliggjorts.

Men samtidigt som ett system av meningsskapande relationer skapas, utesluts andra möjliga betydelsesystem, som inom den givna diskursen framstår som ogiltiga, ologiska eller meningslösa. Dessa alternativa betydelser ryms inom det diskursteorin kallar det diskursiva fältet. Det diskursiva fältet är det som hindrar diskursen från att slutligen fixeras, genom dess möjlighet att utmana den givna diskursen och etablera alternativa betydelsesystem. Detta kapitel syftar till att undersöka sådana alternativa betydelsesystem, där den givna diskursen sätts in i andra sammanhang, utifrån andra logiker. Men först ska den givna diskursens interna logik återberättas.

4.1 Stadskärnans relationella tidrum

Diskursens interna logik

Diskursen i det analyserade materialet konstrueras kring tanken om att befinna sig i ett slags brytpunkt i samhällsutvecklingen, där vi lämnat det gamla industrisamhället bakom oss och träder in i ett nytt, postindustriellt samhälle. Denna postindustriella framtid bjuder, enligt det analyserade materialet, på nya utmaningar, som kräver nya inriktningar i den kommunala planeringen. Man ser att det uppstått en ökande konkurrens mellan stadsregioner, där kommunerna konkurrerar om att locka attraktiva invånare och besökare till regionen, snarare än att som tidigare konkurrera om företagsetableringar och investeringar. Diskursen

konstrueras kring tanken om att företagsetableringar snarare flyttar till eller startas på platser där det finns rätt individer. Jobben följer således människorna, snarare än tvärt om. Planeringens uppgift blir utifrån dessa förutsättningar att skapa en attraktiv stad för de rätta individerna. De individer som anses särskilt betydelsefulla för att skapa en positiv utveckling i staden och regionen är de som Richard Florida kallar den kreativa klassen.

Platsen får utifrån detta resonemang en särskild betydelse då man menar att människorna, eller åtminstone de människor som anses gå i frontlinjen för den ekonomiska utvecklingen, flyttar till platser som de upplever som attraktiva att bo och leva på. För att locka till sig (rätt sorts) invånare och besökare och därigenom skapa ekonomisk utveckling ska staden därför erbjuda platser som anses attraktiva av den kreativa klassen. Dessa platser ska präglas av vissa egenskaper, såsom öppenhet, tolerans och kreativitet, de ska ha en intressant kulturscen och kunna erbjuda unika och intressanta upplevelser.

Samtidigt formuleras också ett behov av att utveckla marknadsföringen av staden för att ha möjlighet att positionera staden i den interurbana konkurrensen. Man ser också att den nya inriktningen i planeringen kräver en närmare samverkan mellan privata och offentliga aktörer. Med detta som utgångspunkt har kommunen ingått samarbeten med privata intressenter, där man ser en möjlighet att skapa en gemensam plattform och formulera gemensamma mål.

Utifrån dessa utgångspunkter ges stadskärnan en särskilt viktig roll. Stadskärnan beskrivs som drivkraft för en positiv ekonomisk utveckling för både staden och regionen, där en attraktiv stadskärna ses som nyckeln till att locka såväl besökare som attraktiva invånare till staden. Man pekar också i det analyserade materialet på att stadskärnan är utsatt för en tilltagande konkurrens *inom* regionen, framförallt från det externa handelsområdet A6, varför man menar att det är av stor vikt att rikta insatser mot att stärka stadskärnan och därigenom balansera denna utveckling. Dessutom ses stadskärnan som ett gemensamt rum, som har en möjlighet att fungera som en mötesplats för "alla". Att arbeta med att skapa en attraktiv stadskärna blir utifrån dessa förutsättningar inte bara en angelägenhet för de som bor och arbetar där, utan något som har stor betydelse för alla regionens invånare.

Utifrån detta diskursiva sammanhang formuleras målet att Jönköpings stadskärna ska bli "Skandinaviens mest attraktiva i sin storlek". Med detta som utgångspunkt vidtas en rad åtgärder för att stärka stadskärnan och på så sätt ge hela staden utvecklingsfördelar gentemot andra städer och regioner. Att arbetet ses som framgångsrikt bekräftas också av att Jönköping uppmärksammas för sitt framsynta arbete med stadskärneförnyelse, bland annat genom att tilldelas Svenska Stadskärnors utmärkelse Årets stadskärna.

När området kring södra Munksjön står inför en rad förändringar, dels till följd av en förmodad framtida station för höghastighetståg i området, dels till följd av att många av områdets industrier idag är nedlagda, ser kommunen möjligheten att utvidga den befintliga stadskärnan. Genom att omvandla området kring Munksjön till "innerstad" och "blandstad" vill man koppla samman hela området kring Munksjön till en sammanhängande stadsstruktur och skapa en ny och utvidgad stadskärna, som kan tjäna som en stark kärna för hela regionen.

Detta är, i grova drag, den analyserade diskursens argumentation. Den ter sig, inom det givna systemet, tämligen logisk och förnuftig. Genom att bryta upp diskursen har denna argumentationskedja synliggjorts och blivit möjlig att utsätta för kritisk analys. I denna analys har jag undersökt hur stadskärnan ges mening i det studerade materialet och med utgångspunkt i ett relationellt rumsligt tänkande har fokus riktats mot hur denna mening konstrueras genom att vissa tidsliga och rumsliga relationer upprättas, upprätthålls och förstärks, medan andra tidrum konstrueras som något väsenskielt annat, något som stadskärnans rumsliga identitet konstrueras gentemot.

Analysen har bland annat kretsat kring hur stadskärnan görs till bärare av stadens postindustriella transformation, den blir platsen där stadens postindustriella omvandling äger rum och nyckeln till framtiden i den nya postindustriella eran. Detta sker genom att stadskärnan kopplas samman med begrepp som utgör noder i konstruktionen av den postindustriella staden såsom konkurrenskraft, attraktivitet, mångfald, tolerans, kreativitet, upplevelser och nöjesliv.

Stadskärnan görs således till ett slags bärare av stadens postindustriella nutid och framtid. Men konstruktionen av stadskärnans mening kan, mot bakgrund av den starka diskurs om den traditionella stadens

återupprättande som dominerat den svenska planeringen, också tolkas som en vilja till en återgång i historien. Som Moa Tunström visat i sin avhandling spelar historieskrivningen en viktig roll för hur staden förstås och ges mening, där stadskärnan har kommit att representera både stadens ursprung och totalitet (Tunström 2009:51ff, 89ff). Historien spelar också en viktig roll i synen på stadens handelsutveckling, där stadskärnan tenderar att representera den ursprungliga handelsplatsen, medan externa handelsetableringar ses som en avvikelse från den ursprungliga ordningen. Detta syns i det analyserade materialet i kommunens inställning till det externa handelsområdet A6, där öppnandet av handelsområdet och den därpå följande nedgången för stadskärnans handel blev startskottet för en rad utvecklingsprojekt i syfte att stärka stadskärnans handel.

Stadskärnans relationella rumsliga förbindelser rör sig således både i dåtid, nutid och i framtid. Dessutom stannar det relationella rummet inte vid det socialt och geografiskt avgränsade territoriet, utan rör sig också långt utanför stadens lokala sammanhang. Stadskärnan sätts i relation till andra stadskärnor i Skandinavien genom målet att bli "Skandinaviens mest attraktiva i sin storlek". Att stadskärnan sätts in i detta relationella sammanhang grundar sig i sin tur på antaganden om den globala ekonomins inverkan på regionen, där stadskärnan ses som regionens främsta konkurrensmedel för att svara mot en tilltagande interregional konkurrens. Vidare skriver den interurbana konkurrensen in stadskärnan i relationella rumsliga förbindelser med resten av staden och regionen genom att stadskärnan konstrueras som bärare av stadens och regionens attraktivitet och konkurrenskraft. Dessutom ses stadskärnan som bärare av generella värden för hela regionen, vilket ger stadskärnan rollen att representera sitt omland.

Stadskärnans diskursiva fält

Stadskärnan konstrueras således som det allmängiltiga rummet, som kan representera generella värden och som är en angelägenhet för alla. Stadskärnan blir den symboliska platsen för brottet med modernismen och industristaden, en symbol för lösningen på stadens postindustriella utmaningar, samtidigt som den står som symbol för historisk kontinuitet.

Stadskärnan kan dock även ges mening med utgångspunkt i andra relationella tidrum. Om man går utanför den givna diskursen och studerar det diskursiva fält som det specifika sammanhanget utesluter finns en rad andra möjliga alternativa utgångspunkter utifrån vilka stadskärnan också kan ges mening. Till exempel skulle innerstadens rutnätsstruktur kunna ses som en symbol för det ojämlika samhällssystem under vilket många rutnätsstäder byggdes. Ett sådant perspektiv påverkar inte enbart stadskärnans betydelse, utan också andra delar av staden. Förorten och det externa köpcentret skulle då inte behöva ses som en avvikelse från ordningen eller som beroende av en attraktiv kärna, utan skulle istället kunna ses som en befrielse från innerstadens förtryck.

Ett sådant perspektiv lyfts fram av Per Wirtén, som i en kritisk diskussion kring förortens roll i staden tar utgångspunkt i en historisk och nutida hierarkisering mellan kärna och omland. Han kallar innerstaden för gammlestaden, och menar att den representerar en ny ung borgerlighet som upprättar och upprätthåller stadens hierarkisering genom att distansera sig mot livet i förorten (Wirtén 2010: 315). Innerstadens urbanitet står utifrån detta perspektiv inte för kreativitet och tolerans, utan snarare för en maktstrategi, där innerstadens invånare avgränsar sig mot "de andra" och "de andras rum".

Ett liknande perspektiv lyfts fram av Lars Mikael Raattamaa, som i ett flertal texter har fört en kritisk diskussion kring vad han kallar Metronormativiteten; synen på den monocentriska staden som ideal, där förorten och stadsutglesning ses som problem som behöver bekämpas (Raattamaa 2005). Hävdandet av centralstaden är enligt Raattamaa ett uttryck för en vilja att kontrollera och centralisera makten, där upprätthållandet av metropolens suveränitet är ett upprätthållande av ett vi-och-dom-tänkande, som utesluter stora delar av staden och dess invånare. Istället sätter Raattamaa sin tilltro till den utspridda staden, staden utan centrum eller snarare där "centrum är överallt" (Raattamaa 2005: 209). Han menar att sprawl står för hopp om upplösning av de stadsmurar, sociala hierarkier och förtryckarmekanismer som karaktäriserar den traditionella europeiska staden, då den utspridda och mångkärniga stadsstrukturen innebär en nedbrytning av metropolen som maktcentrum och en spridning av makten. Utifrån detta perspektiv ser

han nedbrytningen av metropolen och centrums försvagning som en nödvändig demokratiseringsprocess, snarare än som en utveckling som måste bekämpas.

Rummet, diskursen och verkligheten

Wirtén och Raattamaa tar utgångspunkt i andra relationella tidrum, som ger stadskärnan alternativa meningar och roller i staden. Därigenom visar de på det diskursiva fältets alternativa betydelsefixeringar, utifrån vilka stadskärnans rumsliga identitet *också* kan förstås. Vad innebär då konstruktionen av rumsliga identiteter och hur kan stadskärnan som meningsbärande rum förstås i relation till staden som materiell och social struktur?

Lars Marcus kritiserar i en artikel Raattamaa och menar att han, när han ser sprawl som ett uttryck för frihet, drar slutsatser om stadens performativa dimensioner genom att studera dess representativa dimensioner (Marcus 2012). Den kritiska frågan är, skriver Marcus, inte om sprawl ska tolkas som ett tecken på frihet. Den kritiska frågan är om sprawl stödjer flöden, sätter människor i relation till varandra och underlättar möten på ett sätt som verkligen bidrar till frihet. Han menar att det inte handlar om våra mentala föreställningar om staden, utan om hur våra mentala föreställningar genom våra vardagliga erfarenheter förstärks och konsolideras.

Marcus uppmanar oss här att skilja på betydelseproduktionen och dess materiella villkor. Han delar upp staden i å ena sidan en performativ nivå, å andra sidan en representativ nivå. Den performativa och funktionella dimensionen gör staden användbar, öppnar den för bruk, medan den representativa och symboliska dimensionen väcker associationer, stämningar och ger mening åt formen. Den byggda formens performativa dimension *gör* något, medan den representativa *säger* något. Den performativa dimensionen har tekniska drag och är möjlig att mäta och testa, medan den representativa bär drag av konst, är flyktig, mångtydig och svår att testa och mäta. Marcus betonar att det är viktigt att hålla isär dessa två rumsliga dimensioner, annars finns det risk att våra tolkningar av staden blir till beskrivningar av hur staden används och vad den gör. För, skriver Marcus, även om stadsbyggandet rymmer en djupt politisk dimension är det den performativa nivån som är

ytterst avgörande. Det är här som samhället med sina gränsdragningar, hierarkier och orättvisor tar fysisk form. I förlängningen av detta resonemang skulle man kunna hävda att stadskärnans representativa nivå som bärare av bland annat kreativitet, tolerans och postindustriell urbanitet inte har någon avgörande betydelse för upprättandet av rumsliga hierarkier. Det avgörande för hur gränsdragningar, hierarkier och orättvisor i staden upprättas och upprätthålls är, enligt Marcus resonemang, inte vad rummet representerar utan vad det *gör*.

Resonemanget kan sägas bygga på samma uppdelning mellan betydelsebildning och dess materiella villkor som finns inom den klassiska marxismen, där den ekonomiska produktionens viktigare materiella villkor ställs mot de mindre viktiga ideologiska och politiska processerna. Marcus förespråkar här att betydelsebildningen antingen betraktas som determinerad av de materiella förhållandena, eller som tillfälliga och alltför flyktiga fenomen för att ha någon avgörande betydelse för hur samhället formerar sig.

Det finns emellertid flera betydelsefulla tänkare inom de rumsliga disciplinerna, såsom Edward Soja och David Harvey, som har problematiserat särskiljandet mellan å ena sidan det materiella, upplevda rummet och å andra sidan det tänkta, föreställda och symboliska rummet. Liksom Laclau och Mouffes diskursteori avser de att övervinna dualismen mellan betydelseproduktion å ena sidan och dess materiella villkor å andra sidan och därmed komma bortom den ensidiga fokuseringen på materiella och ekonomiska villkor som dominerat den marxistiska tanketraditionen och de rumsliga disciplinerna. Istället poängterar Soja och Harvey att det materiella och det föreställda rummet måste förstås som mer komplext sammanhängande aspekter, som påverkar varandra och därmed inte går att förstå som fullständigt separata fenomen. Medan Marcus betonar vikten av att hålla de olika rumsliga aspekterna åtskilda, betonar Soja och Harvey alltså vikten av att förstå hur de rumsliga aspekterna samverkar och påverkar varandra.

Det finns med detta som utgångspunkt anledning att anta att symboliska framställningar av rummet inte enbart kan förstås som representationer, skilda från hur rummet materialiseras och hur människor lever i rummet. Det betyder dock inte att rummets materiella verklighet är irrelevant eller att föreställningar om rummet skapar sin egen

geografi, som kan förstås skild från det byggda rummet. Ett sådant perspektiv vore, för att tala med Soja, att fullständigt låta Firstspace kollapsa in i Secondspace (Soja 1996: 80). Men våra föreställningar om rummet påverkar hur vi handlar i rummet, liksom våra handlingar i rummet påverkar våra föreställningar om rummet. Eller, om man ska använda Lars Marcus terminologi; rummets representativa dimension påverkar dess performativa dimension, och vice versa.

Meningsproduktionen *om* stadskärnan kan således inte skiljas från stadskärnans "verkliga" rum. Det innebär att konstruktionen av stadskärnan som nyckeln till en postindustriell framtid, som bärare av den postindustriella urbaniteten och som representant för allmängiltiga ideal, liksom den stigmatiserande bild som konstrueras av förorten, inte kan avfärdas som "bara diskurs", som inte behöver tas i beaktande då den inte stämmer med " verkligheten". Ur denna synvinkel kan man således inte, som Lars Marcus gör, avfärda Raattamaas syn på sprawl som tecken på frihet för att argumenten enbart rör sig på en representativ rumslig nivå. Det är heller inte, om man följer Soja och Harveys resonemang, relevant att hävda att starka symboliska framställningar av stadskärna och förort inte är problematiska då dessa framställningar är "sanna" och stämmer med " verkligheten". Om man vill förstå villkoren för hur stadens rum produceras kan stadens "verkliga" och "föreställda" rum inte förstås som två fullständigt separata kategorier, utan tvärt om som sammanflätade i komplexa beroendesystem, som är överlagrade med rumsliga maktdimensioner.

Detta är konstruktionen av innerstadens och förortens rumsliga identitet tydliga exempel på. Per Wirtén beskriver hur innerstadsbon, som ser sig själv som mer kreativ och tolerant än andra, konstruerar sin urbana livsstil med hjälp av smakpreferenser och konsumtionsmönster för att därigenom upprätthålla en distans till "den stora grå massan" i förorten (Wirtén 2010: 265). Upplevelsen av skillnad mellan den egna innerstaden och förorten påverkar inte enbart det tänkta, föreställda rummet, utan också användningen av rummet. Wirtén citerar en innerstadsförfattare som sagt att "jag får jetlag om jag lämnar Södermalm" (Wirtén 2010: 315), vilket tydliggör hur föreställningen om den egna innerstadsmiljön som något väsensskilt annat än förorten påverkar hur man använder, rör sig i och lever i rummet. Det visar också hur rum-

mets och människans identitet binds samman och bekräftar varandra, där innerstaden och innerstadsbors identitet konstrueras som förortens och förortsbors motsats.

På motsvarande sätt beskriver Ove Sernhede, i en studie av ungdomars syn på plats och identitet i göteborgsförorten Angered, hur ungdomarna i första hand identifierar sig dels med den egna stadsdelen, dels som världsmedborgare och del av en global förortskultur, medan identifikationen med staden och nationen får en underordnad betydelse (Sernhede 2006). Upplevelsen av att känna sig diskriminerad i resten av staden och av en social stigmatisering av den egna stadsdelen skapar här grunden för hur relationen mellan platsen och individens identitet konstrueras. Den egna stadsdelen beskrivs som något väsentligt annat än resten av staden, en del av tredje världen mitt i den första, och spärarna vid stadsdelens spårvagnshållplats kallas för "passkontroll" (Sernhede 2006: 281).

Produktionen av staden och dess rumsliga hierarkier rör sig i dessa exempel mellan föreställda och materiella dimensioner, som påverkar hur man använder och lever i rummet. Rummets identitet skapas genom handlingar i rummet, samtidigt som rummet sätter villkoren för mänskligt liv. Rummets och individers identiteter konstrueras således i en ömsesidigt bekräftande relation, där rummet formar individers identiteter, samtidigt som individers identiteter formar rummet.

4.2 Diskursens koloniala drag

Konstruktionen av rummets och individers identiteter ska inte förstås som ett slumpmässigt eller villkorslöst spel. Istället är meningsproduktionen överlagrad med maktdimensioner och kan ses som strategier för att stärka och upprätthålla maktrelationer. Vilka betydelser som blir gällande är således en fråga om makt. För även om det finns flera olika sätt på vilka stadens rum kan ges mening: sprawl som tecken på frihet eller förfall; stadskärnan som symbol för framsteg eller för ojämlika samhällssystem, är det inte tillfälligheter som avgör vilken rumslig identitet som blir gällande. Istället genomsyras konstruktionen av rummets identitet av maktdimensioner, som gör att vissa betydelser blir gällande, medan andra framstår som irrelevanta eller meningss lösa. Detta

blir tydligt om man studerar konstruktionen av stadskärnans rumsliga identitet ur ett postkolonialt perspektiv.

Inom det postkoloniala fältet har man visat hur "den andre" skapas som ett negativ till det rationella västerländska jaget (Lundahl 2002). Identiteterna konstrueras här i ett maktförhållande, där "väst" ges tolkningsföreträde till att beskriva "den andre". Den andres identitet skapas genom en blandning av skräck och fascination för det annorlunda och representeras av koloniernas djungel, storstädernas slumkvarter och i hemmet av kvinnan, som också beskrivits i koloniala termer (Ericsson et al. 2002: 27; Ristilammi 2006: 221 ff). "Den andre" tenderar att beskrivas som känslostyrd, kulturbunden och primitiv, medan den vite mannen konstruerar sin självbild som rationell, allmängiltig och upplyst. Vidare förväntas personer från andra delar av världen än "väst" representera sin kultur på något sätt, medan personer från "väst", i synnerhet män, kan ta sig an frågor utan att förväntas tala från en specifik plats, en specifik kultur. Till exempel förväntas en afrikansk kvinnlig konstnär spegla och vara representativ för sin kultur och sitt kön, medan en manlig västerländsk konstnär enbart betraktas som konstnär (Lundahl 2002: 11). De som befinner sig i maktens centrum har därmed företräde att representera det allmängiltiga, medan de som befinner sig utanför maktcentrum får representera det särskilda och det specifika.

Vidare har man inom det postkoloniala fältet pekat på att skillnader mellan länder tenderar att förklaras i temporala termer snarare än rumsliga, då mänskligheten placeras längs en gemensam utvecklingslinje, där vissa länder anses leda utvecklingen medan andra följer efter eller förblir permanent underutvecklade. Denna utvecklingstanke rymmer maktaspekter, då någon bestämmer vilken utvecklingslinje som ska vara giltig och har rätten att skriva såväl sin egen som andras historia (Mukhtar-Landgren 2012: 84; Ristilammi 2002: 213).

Det koloniala och förorten

Flera kritiker har pekat på hur det koloniala tankegodset präglar bilden av den svenska förorten, syftande främst på förorter byggda under miljonprogrammet, där förorten har kommit att representera en icke-normalitet, en avvikelse från resten av samhället (se till exempel Ericsson et al. 2002; Ristilammi 2003; Wirtén 2010). Samma koloniala mönster

som präglade européns möte med kolonierna präglar också mötet med förorterna. Förorten representerade till en början det mest moderna, det stod för det nya samhället och människor som flyttade dit skulle bli framtidens demokratiska och produktiva medborgare. Men samtidigt som förorten var det mest moderna, var den något avskilt och annat än resten av samhället (Ristilammi 2006: 215). Idag finns synen på förorten som något annat än resten av staden kvar, men förortens modernitet har mist sin positiva laddning. Snarare betraktas förorten idag som otidsenlig, eller modern på fel sätt. Platser som miljonprogramsförorter placeras därmed oundvikligt *efter* övriga staden på den gemensamma utvecklingslinjen och måste därför utvecklas och bli något annat (Ericsson et al. 2002: 28).

”Invandraren”, idag snarast ersatt av ”muslimen”, har länge ingått i konstruktionen av förortens avvikelse och problembild. Först framställdes ”invandraren” som ett hot om ökad närvaro och risken för ”getto-bildning”, men sedan 1980-talet har ”invandraren” fått en central roll i representationen av förorten och har kommit att framställas som det huvudsakliga problemet (Ericsson et al. 2002: 18f). Förorten upphör här närmast att vara en del av det svenska landskapet och betraktas istället som något väsensskilt annat än resten av staden och samhället. Likt koloniala upptäcktsresanden har den vite mannen rest ut till förorten för att kartlägga, fascineras och skrämmas av det annorlunda (Ristilammi 2003: 11). Förorter har kommit att skildras som kriminellt belastade och farliga, men också som exotiska och livliga och förorten fylls därigenom med en rad negativa, men också positiva, egenskaper och meningar som tenderar att stigmatisera platsen (Ericsson et al. 2002: 104).

Det koloniala och stadskärnan

I ljuset av detta kan konstruktionen av stadskärnan i det studerade materialet ses som präglad av ett kolonialt tankemönster. Liksom kolonisatören skapar den koloniserades identitet som en negation till sin egen självbild, kan också förortens rumsliga identitet ses som en negation av innerstadens självbild. Konstruktionen av innerstaden kan därför inte skiljas från det som utgör dess yttre, dess konstitutiva utsida. Förorten konstrueras som stadens yttre, dess andra, medan stadskärnan konstrueras som dess absoluta centrum, dess inre.

Inom den studerade omvandlingen i Jönköping kommer stadskärnan att representera någonting större än sig själv. Stadskärnan har i materialet beskrivits som ett allmängiltigt rum, som är bärare av "kollektiva värden" för hela regionen och som "den självklara mötesplatsen" och "vardagsrummet" för "alla" människor oavsett kön, ålder eller ursprung. Stadskärnan beskrivs vidare som det rum där människor, trots sina olikheter, har möjlighet att mötas i öppenhet och tolerans. Dessutom ses stadskärnan som drivkraft för hela stadens utveckling genom att vara bärare av attraktivitet och konkurrenskraft för hela regionen, där utvecklingen av omlandet är beroende av en stark och attraktiv stadskärna. Stadskärnan förväntas också växa och omfamna sitt omland genom att stadskärnan utvidgas och omkringliggande industri- och verksamhetsområden omvandlas till "innerstad".

Därmed konstrueras stadskärnan som en angelägenhet för hela regionen och större satsningar på stadskärnan motiveras utifrån att det är något som är för allas bästa och som har lika stor betydelse för omlandet som för det faktiska omvandlingsområdet. Stadskärnan ses också som den del av staden som är drivande för stadens och regionens utveckling och placeras därigenom längst fram på stadens utvecklingslinje. Denna diskursiva konstruktion institutionaliseras också genom stadskärnans organisationer såsom centrumutvecklingsbolaget Jönköping City AB och den rikstäckande organisationen Svenska Stadskärnor.

Dalia Mukhtar-Landgren beskriver i en undersökning av Malmö hur planeringen av staden har blivit uppdelad i två olika målsättningar, som är samtidiga och sker inom samma urbana rum, men som ses som två separata fenomen; å ena sidan ska planeringen skapa framsteg och generera tillväxt, å andra sidan ska den skapa gemenskap och minska "utanförskapet". Detta genererar två olika städer inom samma rumsliga kontext; å ena sidan en framtids- och framstegsstad präglad av kunskap, information och upplevelser, å andra sidan en stad med ökande arbetslöshet, sociala klyftor och otrygghet. Samtidigt innebär uppdelningen i två parallella städer en uppdelning mellan stadens invånare, där vissa invånare bidrar till framstegen, medan andra hotar dem (Mukhtar-Landgren 2012).

Omvandlingen av stadskärnan i Jönköping är en planeringsstrategi för att generera framsteg och tillväxt med målsättningen att Jönköpings

stadskärna ska bli "Skandinaviens mest attraktiva i sin storlek". Utifrån dessa utgångspunkter är strategierna inriktade på att skapa en stadskärna som kan locka attraktiva invånare och besökare till staden och därigenom stärka staden i den interurbana konkurrensen. I ljuset av Mukhtar-Landgrens resonemang kan detta ses som en del av skapandet av en framstegs- och framtidsstad, befolkad av de invånare som anses bidra till stadens utveckling, medan stadens problem placeras i en annan del av staden.

Parallellerna till kolonisatörens självbild och hans konstruktion av den koloniserades identitet är här uppenbara. Kolonisatörens självbild som den moderna människan med en förmåga att representera det allmängiltiga ställs mot konstruktionen av den koloniserade som primitiv och kulturbunden. Stadskärnan konstrueras både som något som alla kan relatera till och som något som alla är beroende av. Stadskärnan ses också som det mest moderna, då den utgör det rum som bäst svarar mot stadens postindustriella utmaningar och utvecklingen mot en ökad interurban konkurrens. Genom att stadskärnan växer ska den också, likt kolonisatören som civiliserar vilden, sprida sina goda egenskaper till sitt omland. Denna identitet är stadskärnans självbild, mot vilken förorten konstrueras som stadskärnans andra, dess konstitutiva utsida. Medan förorten konstrueras som avvikelser, det specifika och annorlunda, konstrueras stadskärnan som det generella rummet; ett rum som är en angelägenhet för alla och som kan representera allmängiltiga ideal.

Detta sätter centrum och periferi i ett bestämt maktförhållande till varandra. Per Wirtén skriver att den utomeuropiska världen under den koloniala eran betraktades som historielösa periferier, bestående av människor som saknar vilja och som är helt beroende av maktcirk-larnas centrum. Samma mönster menar Wirtén upprepar sig idag på europeisk hemmaplan, där förorterna fått rollen som det hotfulla och främmande, zoner utan egna röster som saknar egen vilja och är helt beroende av stadens maktcentrum (Wirtén 2010: 299 f). Kritiker har också pekat på att förorten tenderar att fungera som projektyta för stadens negativa effekter. Masskonsumtionens utbredning, kvinnors inlåsning i hemmet, växande sociala klyftor och etnisk diskriminering har lokaliserats till förorten och blir ett platsspecifikt problem som går att hantera "där ute" (Meijling 2010; Tunström 2009: 78; Wirtén 2010).

På motsvarande sätt kan man se hur stadens positiva effekter kommit att projiceras på stads kärnan.

Om "invandraren" kommit att representera "den andre", har den modernistiska staden, men även villaförorter och motorvägsorienterade köpcenter, kommit att representera den andres rum. Kritiker har pekat på den sammanblandning av människa och miljö som sker i kolonisationsmöte med "den andra". Den koloniserade konstrueras, liksom djungeln, som farlig och mörk, men också autentisk och äkta (Ericsson et al. 2002: 30). På samma sätt knyts "invandraren" eller "muslimen" samman med den modernistiska stadens rumsliga struktur så att sambandet mellan "den andre" och "den andres rum" naturaliseras. Samtidigt konstrueras innerstadens självbild genom att människa och miljö kopplas samman i en gemensam identitet, som konstrueras som "den andras" motsats. Innerstadsbon binds samman med specifika egenskaper, såsom tolerans och kreativitet, men också med innerstadens rumsliga struktur och med en planering inriktad på att skapa tillväxt och konkurrenskraft. På så vis konstrueras identiteterna kring två poler i ett system som kan liknas vid en ekvivalenskedja, där innerstaden och innerstadsbon kopplas samman med en rad egenskaper och samhällsliga fenomen som binds samman genom att inte vara "den andre".

Konstruktionen av stads kärnans rum konstruerar således samtidigt dess dominans över periferin. Stads kärneutveckling kan ur detta perspektiv inte förstås som skild från den koloniala struktur som präglar konstruktionen av stadens rum. Istället kan stads kärneutveckling, alla goda intentioner till trots, ses som en del i upprättandet och upprätthållandet av stadens rumsliga hierarkier. Utifrån detta perspektiv kan den studerade omvandlingsprocessen betraktas som en planeringsstrategi som skapar och befäster skillnader i staden, där stads kärnans redan starka position i stadens rumsliga hierarkier stärks.

4.3 Makt och mänskligt rum

Stadsbyggnad och biomakt

Den form av stads kärneutveckling som undersökts i detta arbete kan, som visats ovan, ses som en strategi som driver fram en rumslig ojämlikhet i staden genom att skapa och befästa skillnader och hierarkier.

Detta kan ses som en maktstrategi som fråntar andra delar av staden makt, resurser, tolkningsförmåga och handlingsförmåga. Samtidigt präglas inte planeringen av stadskärnan av en tvingande och begränsande hållning gentemot stadens periferier.

Hur kan man då förstå hur makt verkar i detta sammanhang? Snarare än att se makt som disciplinär ska man här se makt som skapande. Vi måste således, för att återvända till Foucault, förstå makten som produktiv. Det är en form av makt som snarare verkar *genom* människorna än över dem. Denna form av makt, som Foucault kallar biopolitik eller biomakt, blev enligt Foucault dominerande i samhället i och med liberalismens framväxt. Från att makten tidigare i första hand varit disciplinär, intar nu makten en ny skepnad. Det innebär dock inte att den disciplinära makten har försvunnit, men tyngdpunkten i hur makten verkar har förskjutits. Snarare än lag och tvång riktas intresset mot hur makten leder beteendet, hur makten styr och skapar normalitet och avvikelser.²⁴

Johanna Oksala menar, i en tolkning av nyliberalismen utifrån Foucaults biopolitik, att nyliberalismen skapar en specifik form av verklighet, med en specifik relation till makt, sanning och subjektivitet. I detta system är marknaden det rådande sanningssystemet. Nyliberalismen har vunnit kampen om sanningen, där målet att maximera ekonomiskt välstånd har blivit en sanning som inte går att ifrågasätta. Ekonomisk tillväxt ses därmed som det enda sättet att ge invånarna en bra levnadsstandard. Marknaden verifierar det politiska handlandet, där ett bra styre är ett styre som fungerar utifrån en ekonomisk sanning. Oksala poängterar att denna nyliberala modell har vunnit kampen om sanningen även i länder som traditionellt har haft en stark välfärd såsom i många europeiska länder (Oksala 2013: 61).

Detta system har dragit om gränsen mellan ekonomi och politik. Systemet skapar en relation mellan politisk makt och ekonomisk kunskap, där vad som är god politisk styrning blir en fråga för ekonomiskt vetenskapliga sanningar. Dessa vetenskapliga sanningar betraktas som

---

24 Jag utgår här från Sven-Olov Wallensteins tolkning av Foucault. Wallensteins tolkning bygger till stor del på Foucaults föreläsningar, som han menar ger en annan bild av Foucaults biopolitik än om man enbart läser Foucaults tryckta skrifter (Wallenstein 2013).

objektiva, universella och politiskt neutrala och att argumentera emot dessa ekonomiska sanningar blir betraktat som irrationellt. Politiska beslut måste, utifrån dessa premisser, grunda sig på ekonomisk kunskap. Oksala menar att detta system reducerar politikens handlingsutrymme. Systemet skapar en modell för att förstå den sociala verkligheten, där allt politiskt handlande ses genom ekonomiska analyser. Politik blir, utifrån dessa premisser, att utifrån tillgängliga ekonomiska analyser bestämma vilken inriktning på politiken som säkrar ett så stort ekonomiskt välbefinnande som möjligt (Oksala 2013: 59ff).

Vidare menar Oksala att systemet producerar en specifik form av subjektivitet; det ekonomiska subjektet. Detta ekonomiska subjekt utgår från människan som vinstmaximerande individ med en naturlig vilja att se till sina egna intressen. Att konkurrera blir här den dominerande principen för att leda människans beteende och att vara konkurrenskraftig blir den främsta målsättningen (Oksala 2013: 66ff). Systemet anropar således människan, på alla nivåer och i alla skalor, att tävla. Att vara konkurrenskraftig blir i detta system den överordnade principen för att nå framgång.

Planeringen av staden kan ur detta perspektiv inte i första hand ses som en maktutövning som förtrycker och förbjuder stadens invånare. Snarare är det planeringen som inrättar sig i systemet, som anpassar sig efter den givna logiken, samtidigt som planeringen också formar villkoren för stadens invånare och besökare. Systemet vilar således på konkurrens och kommunerna upprätthåller systemet genom att svara med att rikta planeringen mot att bli konkurrenskraftig.

Att, som i Jönköpings fall, ha som målsättning att stadskärnan ska bli "Skandinaviens mest attraktiva i sin storlek" blir ur detta perspektiv ett sätt att svara mot den givna logiken, där förmågan att tävla och mäta sig mot andra är den egenskap som anropas. Med detta som utgångspunkt utformar kommunen planeringen med inriktning mot att stärka stadskärnans attraktivitet och höja dess konkurrenskraft genom att till exempel rikta fokus mot att skapa fler events i stadskärnan, att uppgradera stadskärnans offentliga rum och att samordna handlingarna i stadskärnan med gemensamma öppettider och ökade bekvämligheter för kunderna. Detsamma gäller utmärkelsen Årets stadskärna, där kommunerna anpassar sig till tävlingslogiken och inriktar planeringen

mot att stadskärnan ska uppfylla Svenska Stadskärnors krav, bland annat genom att stärka samverkan mellan stadskärnans privata och offentliga aktörer.

Vidare kan man, i ljuset av Foucaults biopolitik, se de inom omvandlingsprocessen involverade experterna som ett uttryck för hur gränsen mellan politik och ekonomi förskjuts. Experterna förser kommunen med vad som betraktas som vetenskapliga sanningar om framgångsrik planering, som alla grundar sig på den outtalade sanningen om ekonomisk tillväxt. Bland annat har Internationella Handelshögskolan i Jönköping producerat underlagsrapporter för kommunens arbete med stadskärnan, där man belyser hur man kan skapa regional utveckling och attraktivitet och vilken roll stadskärnan kan spela för att skapa regional utveckling (Andersson et al. 2006; Johansson 1999; Pettersson 2010). Vidare bedriver man utbildning i centrumutveckling, med fokus på hur man skapar lönsamma stadskärnor och köpcentra. Detta vetenskapliga arbete verifierar det politiska handlandet genom att fungera som riktlinjer för hur kommunen ska utforma planeringsarbetet. Samtidigt reduceras det politiska handlingsutrymmet och stadsbyggnadskompetensen till att bli en fråga om hur man bäst utformar planeringen för att uppfylla målen utifrån givna ekonomiska analyser.

I det studerade materialet framstår stadens nya förutsättningar som ett oundvikligt framtidsscenario, där den kommunala planeringens uppgift reduceras till att hitta rätt verktyg för att bygga upp attraktiva miljöer och stärka stadens konkurrenskraft. Prioriteringar om var och hur skattemedel ska användas beskrivs därmed inte som en politisk fråga, utan istället en vetenskaplig fråga om att besitta viss sorts kunskap. Man menar bland annat att politikerna hade tillräcklig "informativ grund" om konkurrensen mellan stadsregioner för att "våga satsa" på stadsutvecklingsprojektet framför krav på satsningar inom vård, skola och omsorg. Det politiska ersätts här av ett val mellan rätt och fel, en förskjutning som neutraliserar valet och gör beslutet svårt att ifrågasätta. Det finns i denna modell inget utrymme för politikens skapande och samhällsförändrande potential. Istället får politiken en reaktiv funktion, med uppgift att göra staden till en vinnare i den nya samhällsordningen. Därigenom blir frågor om alternativa målsättningar för planeringen inte giltiga inom diskursen, då diskursen om den

konkurrensutsatta staden och stadsbyggande för attraktionskraft har blivit helt dominerande. Synen på stadskärnans särställning i stadens rumsliga hierarkier legitimeras således på selektiva vetenskapliga grunder, samtidigt som frågor om hur rumsliga hierarkier upprättas och upprätthålls i staden inte ryms inom diskursen.

Diskursens postpolitiska drag

Chantal Mouffe kallar denna tendens att förskjuta det politiska till förmån för ekonomiska sanningar för postpolitisk.²⁵ Hon menar att dagens samhälle präglas av en vilja att förneka det politiska. Det har, menar Mouffe, inom många västerländska samhällen blivit allmänt vedertaget att se det ekonomiska och politiska utvecklingsstadium som vi nu befinner oss i som ett gigantiskt framsteg för mänskligheten, som vi alla bör glädja oss åt. Detta utvecklingsstadium beskrivs som ett samhälle där kollektiva band har upplösts i en mängd olika livsstilar som människor kan välja fritt mellan och där politiska strider mellan vänster och höger ersatts av konsensus. Man menar att partistrider tillhör det förgångna, att gränsen mellan "vi" och "de" har upplösts och att universella och rationella samförståndslösningar kan uppnås genom dialog (Mouffe 2008).

Detta perspektiv har sin sociologiska förankring i den världsbild som utarbetades av ett antal teoretiker som under 1960-talet förutspådde omvandlingen till ett postindustriellt samhälle och har på senare år vidareutvecklats av sociologer som Ulrik Beck och Anthony Giddens. Enligt Beck och Giddens har vi nu trätt in i en andra fas av moderniteten, som de kallar för "reflexiv modernitet", där individualismens frammarsch har lett till att den traditionella politiska modellen som är uppbyggd kring kollektiva identiteter är föråldrad och måste överges. Detta, menar de, kräver ett drastiskt nytänkande i fråga om politikens natur och syfte.

Mouffe ifrågasätter detta postpolitiska förhållningssätt. Hon menar att det vägrar erkänna den konfliktdimension som ligger till grund

---

25 Mouffe är långt ifrån ensam i diskussionen om det postpolitiska. Ett annat exempel på en tongivande röst är Erik Swyngedouw (se till exempel Swyngedouw 2012).

för det politiska och som präglar varje samhällsordning. Tvärtemot de postpolitiska teoretikerna menar Mouffe att samhällets konfliktdimension inte är på väg att försvinna. Den sociala verkligheten är enligt Mouffe av nödvändighet politisk eftersom den bygger på någon form av uteslutning. Skapandet av ett "vi" är således beroende av det "de" som utgör dess kontrast och gränsen mellan "vi" och "de" kan inte upplösas.

Istället har konfliktdimensionen antagit andra skepnader, där det politiska tenderar att utspela sig i moralens register. Med moral avses här inte att politiken idag styrs mer av det gemensamma goda eller har mindre egennyttiga och partiska motiv. Vad som avses är att motsatsförhållandena mellan "vi" och "de" snarare bygger på moraliska kategorier än på politiska distinktioner (Mouffe 2008: 76). Det politiska utgörs således fortfarande av distinktionen mellan vi och de, men istället för att definieras som politiska kategorier etableras skillnaden i termer av gott och ont eller rätt och fel. Detta ger de politiska valen legitimitet och vetenskaplighet, vilket gör dem svåra att ifrågasätta (Mouffe 2008: 12).

De postpolitiska tendenser som Mouffe beskriver präglar organisationerna Jönköping City AB och Destination Jönköpings arbete. Genom organisationerna får diskursen en form av legitimering och en organisatorisk tröghet, vilket ytterligare förskjuter frågan om vilken sorts stad man vill skapa till att handla om hur vi ska nå de gemensamma målen. Samarbetet mellan kommunen och privata aktörer inom centrumorganisationen beskrivs som en koncensuslösning utan förlorare; ett samarbete där "alla har mycket att vinna". Medan Mouffe talar om antagonismens legitima plats som politikens livsnerv, ses politiska strider här som hinder för utvecklingen. Istället är målet att alla ska sträva "åt samma håll". Mouffe beskriver denna form av offentlig-privat samverkan, som blivit allt vanligare, som typiskt för det postpolitiska; vad man hyllar är varken staten (vänster) eller den privata sektorn (höger), utan ett tänkt harmoniskt partnerskap dem emellan (Mouffe 2008: 64).

Även i materialet från den nationella organisationen Svenska Stads-kärnor är den postpolitiska tendensen att framställa politiska val som val mellan rätt och fel tydlig. Organisationens utmärkelse Årets stadskärna kan ses som en form av lobbyverksamhet från Svenska Stads-kärnors sida för att driva städernas arbete med stadskärnan i en specifik riktning, en inriktning där stadskärnan främst ses som plats för konsumtion och

som konsumtionsobjekt och där kommunen ska ingå ett nära partnerskap med privata aktörer. Svenska Stads kärnors verksamhet kan här tolkas som ett sätt att få kommunerna att sträva åt samma håll och skapa gemensamma förebilder, istället för att föra en politisk diskussion om vilken roll stads kärnan ska spela och vilken inriktning planeringen ska ha. Till exempel kan organisationens certifiering för kommuners samverkan med privata aktörer, det så kallade QM-erkännandet, ses som ett sätt att legitimera och neutralisera det politiska valet, då graden av offentlig-privat samverkan här framställs som en form av kvalitetsindikation, snarare än som ett politiskt alternativ.

Det postpolitiska präglar också Jönköpings arbete för öppenhet, mångfald och tolerans. För att öka toleransen arrangeras bland annat evenemanget Jönköping Open, som syftar till att stadens liv och innehåll ska präglas av "kreativitet, öppenhet och tolerans". Syftet med arrangemanget beskrivs som att man vill "öppna upp för tankar och samtal om hur vi kan nå dit. Tillsammans." Tanken på detta konverserande "vi", som genom samtal kan nå samförstånd och där man genom att hylla toleransen kan öka antalet människor som deltar i det moraliska och konverserande vi-et är enligt Mouffe typiskt för det postpolitiska (Mouffe 2008: 88). Genom att erkänna mångfalden och övertyga människor om att bli mer toleranta menar man att människor kan nå rationella samförståndslösningar. Man vill skapa konsensus utan utslutningar, ett allomfattande "vi" utan ett "de" och hitta lösningar som gynnar alla. Därmed utmanövreras konfliktdimensionen som verktyg för det politiska. Mouffe menar att detta synsätt förnekar att det sociala konstitueras av maktförhållanden och att skapandet av identiteter genomsyras av makt.

Lösningen på olika sociala villkor i staden konstrueras således utifrån tanken om att genom öppenhet och tolerans inkludera fler i vi-et. Därmed naturaliseras maktförhållanden och gör diskussioner om makt om inte omöjliga så åtminstone onödiga inom diskursen, vilket också syns i det studerade materialet, där frågor om makt och fördelning närmast är helt frånvarande. Tanken om att alla i den nya, postindustriella staden kan mötas i öppenhet och tolerans döljer således de olika villkor som människor faktiskt möts på.

Detta kommer till uttryck i rummet. Stadskärnan ses som det generella rummet, som bärare av kollektiva värden och som ett rum där människor förväntas mötas i "öppenhet och tolerans". Stadskärnan beskrivs vidare som "stadens själ och naturliga mötesplats", "den självklara mötesplatsen", ett "vardagsrum för alla" och en plats där det ska finnas "rum för alla". Genom att stadskärnan konstrueras som stadens allmängiltiga rum, som alla kan ta del av på lika villkor och som är en angelägenhet för alla, blir frågorna om vem stadskärnan representerar, om vems rum det är, överflödiga.

Ett "vi" utan ett "de" konstrueras också i relation till stadskärnans offentliga rum. Att offentliga rum beskrivs som vardagsrum och mötesplatser innebär i sig, som Catharina Gabrielsson påpekat, en avpolitisering av det offentliga rummet (Gabrielsson 2006: 57ff). Tanken om det offentliga som ett trivsamt vardagsrum, som främjar gemenskap och trivsel, speglar tanken om det offentliga som ett möte mellan likar och idén om demokratin som i grunden baserad på samförstånd. Vardagsrumsmetaforen innebär, liksom tanken om det offentliga rummet som ett rum för trivsel och gemenskap, enligt Gabrielsson en domesticering av det offentliga, som döljer tanken om grundläggande skillnader och det offentliga som en spelplan för konflikter. Sociala, politiska och ekonomiska villkor för användningen av det offentliga rummet skjuts därmed åt sidan. Gabrielsson beskriver detta som i bästa fall aningslöst, i sämsta fall som en medveten avpolitisering av det offentliga rummet som förutsätter att olikheter förnekas och där alla förväntas inordnas i en given outtalad norm (Gabrielsson 2006: 60).

Makten och det politiska förskjuts också som förklaringsmodell och analytiskt redskap i relation till skapandet av rumsliga hierarkier i staden. Stadskärnan beskrivs som den plats som bäst kan svara på den ökande konkurrenssituationen och stadskärneutveckling blir härigenom ett sätt att följa med utvecklingen. Dessutom beskrivs stadskärneutveckling som något som alla har mycket att vinna på. Stadskärnan ses som en kollektiv resurs genom att vara bärare av hela regionens attraktivitet och konkurrenskraft, där satsningar på stadskärnan "har lika stor betydelse för Vaggeryd eller Habo" som för det faktiska omvandlingsområdet. Detta konstruerar ett "vi" utan ett "de" där alla beskrivs som vinnare.

Valet neutraliseras till att inte utgöra en politisk prioritering, där en del av staden stärks i relation till andra delar av staden. Istället framstår det dels som ett sätt att välja rätt och tillhöra de moderna, dels som en utveckling som saknar förlorare. Det postpolitiska kommer här till uttryck i rummet, där rumsliga hierarkier och spridningen av makt och resurser neutraliseras till en fråga om att följa med utvecklingen. Stads-kärneutveckling ses inte som en prioritering av en del av staden; en del som redan befinner sig i en stark position i den rumsliga hierarkin. Istället ses det som en nödvändig och naturlig utveckling som gynnar alla i staden.

Genom att belysa den diskursiva konstruktionen av stadskärnan utifrån ett maktperspektiv har jag i detta kapitel riktat fokus mot relationen mellan stadens rum och makt. Analysen har inte riktats mot vem som har makt över vem eller över vilket rum, utan mot hur makten är med och skapar det rum den är en del av. Diskussionen blottlägger hur planeringspraktiken upprättar och upprätthåller rumsliga maktrelationer i staden, samtidigt som valen neutraliseras och möjligheten till en politisk diskussion om alternativa inriktningar i planeringen förflyttas till marginalen. Frågor om makt görs därigenom omöjliga att ställa. Politiska intressekonflikter intar istället skepnaden av rätt och fel, gott och ont och diskriminering, ojämlik maktfördelning och social utsatthet löses genom att öka toleransen och inkludera alla i vi-et. Denna belysning av diskursen visar på behovet av att förstå planeringens produktion av rum utifrån andra samhälleliga aspekter än de som kommit fram i det analyserade materialet och som till stor del dominerar den nutida planeringspraktiken.

5. Avslutning: Den post-industriella stadens rumsliga maktrelationer

Mot bakgrund av det ökade intresse som riktats mot stadskärnan, både i Sverige och internationellt, har denna avhandling kretsat kring frågor om hur planeringspraktikens förhållningssätt till stadskärnan kan förstås och vad detta innebär för hur gränser, skillnader och hierarkier i staden upprättas och upprätthålls. Undersökningens fokus har varit att analysera hur stadskärnan konstrueras diskursivt inom planeringspraktiken, hur den ges mening och upprättas i relation till andra delar av staden, och att fördjupa förståelsen för vad detta innebär för hur rumsliga maktrelationer i staden skapas och befasts.

Den empiriska undersökningen visar att stadskärnan ges en unik roll i staden och att relationen mellan centrum och periferi upprättas som en hierarkisk relation mellan kärna och omland. Stadskärnan görs till ett slags bärare av stadens postindustriella framtid och beskrivs som en generell plats som kan representera allmängiltiga ideal. Stadskärnan konstrueras här som den postindustriella stadens inre, den ses som nyckeln till framgång för stadens utveckling i den postindustriella eran och representerar både framtiden och historisk kontinuitet.

Samtidigt finns forskning som pekar på att stadens periferier, främst representerade av miljonprogramsförorten, konstrueras som ett undantag, en otidsenlig avvikelse från ordningen, som befinner sig i ett samhälleligt och rumsligt utanför. Detta förhållande skapar och upprätthåller en rumslig hierarki mellan stadskärnan och den övriga staden, där stadskärnan (och dess invånare) konstrueras som drivande för samhällsutvecklingen och nyckeln till staden framgång, medan andra delar av staden inte ges någon positiv roll i den nya samhällsordningen.

Det skapas och upprätthålls således ett rumsligt och samhälleligt innanför och ett utanför. Samtidigt osynliggörs maktdimensionen i formandet av stadens rum genom att de politiska valen neutraliseras till

att handla om ett val mellan rätt och fel, där valda planeringsstrategier framstår som självklara mål som är omöjliga att ifrågasätta. Planeringen kan här till stor del sägas sakna samhälleliga visioner, utan tar istället utgångspunkt i ekonomiska analyser. Makt och kunskap måste i detta sammanhang förstås som tätt sammanlänkade begrepp, där selektivt utvald kunskapsproduktion om stadens och stadskärnans utveckling förser planeringen med vetenskapliga sanningar, medan andra perspektiv framstår som felaktiga eller meningslösa inom den givna diskursen. Möjligheten till alternativ förskjuts därigenom till marginalen och frågan om hur staden rum ska utformas blir en fråga om att hitta rätt strategier för att svara mot ett självklart mål, snarare än ett val mellan olika politiska alternativ.

Planeringen av staden blir i detta sammanhang främst en fråga om att anpassa sig till och svara mot den givna logiken. I den mån man ser en möjlighet att omformulera gränser och hierarkier i staden handlar det om att utvidga stadskärnans rum så att delar av staden som tidigare befunnit sig i ett rumsligt och samhälleligt yttre kan uppgraderas och bli en del av stadskärnans inre. Däremot blir den rumsliga hierarkin i grunden aldrig ifrågasatt och stadskärnans unika särställning i stadens rumsliga hierarkier blir aldrig utmanad.

Målet att stärka stadskärnan och höja dess attraktivitet framstår således i materialet som ett självklart mål som gynnar alla i staden. Emellertid är dessa val inte neutrala. Istället präglas produktionen av stadens rum av de maktrelationer som genomsyrar samhället, och är också del i dessa maktrelationers upprättande. Detta blir tydligt om man, som jag gjort i denna avhandling, förstår konstruktionen av stadskärnan utifrån ett postkolonialt perspektiv, där jag pekar på att konstruktionen av stadskärnan präglas av ett kolonialt förhållningssätt till resten av staden, där tankemönstret påminner om västvärldens relation till "den andre" i forna kolonier. Stadens klassiska motsättningar har således inte försvunnit i den postindustriella eran, utan har snarare omformulerats och förskjutits och skapandet och upprätthållandet av stadens maktrelationer har tagit sig andra uttryck. Utifrån detta perspektiv kan den form av stadskärneutveckling som här studerats betraktas som en planeringsstrategi som driver fram en rumslig ojämlikhet i staden genom att skapa och befästa skillnader och hierarkier.

Avhandlingen pekar således på en rad kritiska frågor inom den form av stadskärnutveckling som kommit att spela en viktig roll i många svenska kommuner. Men avhandlingen ska inte enbart ses som en belysning av stadskärnutveckling och dess konsekvenser, utan går också att förstå ur ett bredare perspektiv. För även om analyserna är unika för den valda problemkontexten går problematiken på många sätt också att se som en mer generell belysning av hur rumsliga hierarkier upprättas inom stadsbyggandet. Det finns till exempel anledning att anta att relationen mellan stad och land, eller mellan storstadsregioner och glesbygd, till stor del präglas av liknande mönster av rumsliga hierarkier och ojämn fördelning av makt, värde och resurser.

För att fortsatt belysa dessa frågor inom en stadsbyggnadskontext krävs teoretiska och metodologiska verktyg för att hantera produktionen av stadens rum ur ett maktperspektiv. Avhandlingens teoretiska och metodologiska angreppssätt, med utgångspunkt främst i diskursteorin, Foucaults maktbegrepp och ett relationellt perspektiv på rummet, kan här ses som ett exempel på angreppssätt för att belysa dessa aspekter av staden.

Emellertid kan inte de slutsatser som dras i denna avhandling överföras direkt till andra skalor och sammanhang. För att mer precist förstå hur rumsliga maktrelationer upprättas och vad det innebär i andra sammanhang, såsom i relationen mellan stad och land, krävs fördjupade studier som tar utgångspunkt i den specifika problemkontexten, där de teoretiska och metodologiska verktygen utvecklas och anpassas efter de specifika frågeställningarna. En fortsatt forskning inom detta område skulle här kunna ta avstamp i avhandlingens slutsatser och teoretiska och metodologiska verktyg och därifrån utveckla och fördjupa förståelsen av relationen mellan rum och makt i stadsbyggnadssammanhang, med fokus både på att bidra med kunskap till planeringspraktiken och till stadsbyggnadsforskningen.

Ett övergripande tema för avhandlingen har alltså varit relationen mellan stadens rum och makt. Avhandlingen pekar på behovet av att förstå det djupt politiska i formandet av stadens rum, där konstruktionen av stadens rum inte bara speglar samhällsliga normer och maktrelationer, utan också spelar en aktiv roll i formandet av samhället. Arbetet kan ur detta perspektiv ses som uppmaning till en politisk diskussion

KONSTRUKTIONER AV EN STADSKÄRNA

om planeringens konsekvenser och möjliga alternativ, en diskussion som inte enbart stannar vid ett val mellan olika strategier för att uppnå ett gemensamt och aldrig ifrågasatt mål, utan som på allvar ställer de kritiska frågorna om vilken stad och vilket samhälle man vill skapa.

6. English summary

Constructions of a city centre: Spatial power relations of the post-industrial city

This thesis examines the attitude of Swedish planning practice towards city centres on the basis of a power perspective on urban space. This is studied against the background of the increasing interest in urban cores and town centres, both in Swedish planning practice, of which town centre development has become an increasingly important element, and in the discourse on cities, where town centres have been depicted in many ways as the urban ideal. Many municipalities are currently investing heavily in refurbishing town centres, the number of temporary arrangements in town centres has increased, and many cities now have special town centre organisations with the ambition to reinforce and develop town centres. Similar trends can also be recognised in other European countries, for example in Denmark, England, Germany and Spain. How can this increased interest in town centres be understood, and what will the approach of planning practice to town centres and urban cores mean in respect of how boundaries, differences and hierarchies in the city are established and maintained?

The role of the centre in cities and urban planning

The issues have to be understood against the background of the extensive structural changes that cities have undergone over the past century. These changes have resulted in reformulation of the relationship between the city centre and the periphery in many respects. What were previously regarded as urban peripheries now accommodate more or less all functions which are normally referred to as urban, and the historical city centre now constitutes merely a small part of the urban structure. Increased mobility in society has also meant that many people move around in increasingly large geographical areas in their day-to-day lives, travelling between home, work and leisure activities.

However, opinions are divided on how extensive these changes have been and what they involve. On the one hand, some people argue that the altered structure of the contemporary city must involve new ways of understanding, describing, analysing and planning cities. Some urban researchers have called into question whether it is meaningful at all to make a fundamental distinction between urban and rural, and whether it is still relevant to uphold a hierarchy between centre and periphery. Instead, they claim that completely new tools are required in order to deal with the contemporary city; tools which are not based on the traditional division of centre and periphery or between urban and rural (see, for example, GUST 1999; Soja 2000; Sieverts 2003; Wetterberg 1999). On the other hand, increasing interest has focused on the traditional city form and its built patterns. Characteristic of this discourse is the view of the sprawling city as an environment experiencing a lack of urbanity. As a contrast to the sprawling city, the traditional European city, represented primarily by urban cores, has come to represent the norm for cities and for urban planning and design (Tunström 2009).

In this context, increasing interest in urban cores and town centres in respect of planning has been emphasised as a positive development for cities, an aspect which promotes social life in the city, stands as a symbol for the densely populated, ecologically sustainable city, and is an important factor in creation of positive economic development in the region. At the same time, other critical voices are raised against the transformation of city centres and argue that the central parts of cities are characterised by a process of gentrification, involving displacement of businesses and people which fail to fit in with the new urban environment, characterised by tourism, consumption, culture and exclusive residential areas (see, for example, Johansson & Sernhede 2006: 13).

Urban planning and design should not be understood as a neutral process, but as a process which establishes and maintains spatial power relations. The relationship between centre and periphery is particularly interesting in these regards, and a number of critics have pointed out the stigmatisation and exclusion of periphery, especially Million Programme suburbs (see, for example, Ericsson et al. 2002; Ristilampi 2003). However, the role of the urban core in the construction of spatial power relations in the city has not been examined to the same extent.

Instead, research into town centre development is dominated primarily by studies of best practice and research based on economic perspectives. This means that town centre development, which is a vital part of municipal urban planning, has not been examined to a sufficient extent, and its consequences for the city as a whole and for urban citizens have been insufficiently discussed and highlighted in a one-sided manner.

Aim

Given the background outlined above, I will focus, from a power perspective, on how space in city centres is produced in terms of planning practice. The aim is to analyse critically how city centres are discursively constructed in contemporary Swedish urban planning and design and to enhance the understanding of what this means in respect of how spatial power relations in cities are created and consolidated.

With this, it is my intention to emphasise a critical power perspective on town centre development and on the role of the urban core in cities, which is relevant for both research and Swedish planning practice. For urban planning and design practice, my intention is to provide a critical enquiry into the form of town centre development with which many municipalities are currently working, and hence to provide an opportunity for municipalities and other actors involved to understand what this orientation in planning implies for cities and their residents. The study also intends to highlight alternatives that have been ruled out, which indicates what such alternative orientations in planning could entail.

As well as contributing to urban planning and design practice, my intention is also to supplement current research into town centre development, which is dominated by research based on economic perspectives and studies of best practice, as well as by research of a normative nature in respect of how to design good urban environments. Furthermore, it is my intention to contribute to the discipline of urban planning and design by providing examples of how discourse theory in combination with a relational perspective on space can be utilised in the field of research into urban planning and design in order to understand how urban space is produced and how spatial power relations in cities are created and consolidated.

Theoretical-methodological approach

The theoretical and methodological framework of this thesis is based on the discourse theory of political theorists Ernesto Laclau and Chantal Mouffe, on later works by Chantal Mouffe and on Michel Foucault's concept of power, which is not far from the power concept of discourse theory. This thesis is also based on theories on space, mainly as developed by David Harvey, Edward Soja and Doreen Massey.

Discourse theory belongs to the social constructivist school of thought, which means that social reality is viewed as socially constructed. This perspective focuses on the fact that the meaning we ascribe to cities is dependent upon history and context and that the production of urban space is viewed as a process which is essentially political. The discourse theory perspective also has consequences for the view on knowledge production, its perspective standing in clear contrast to the research which aims to explain social reality using objective, neutral tools (Howarth 2000). Instead, there is interest from a discourse theory perspective in how and why historically and contextually specific phenomena and processes are constructed, queried and altered. From this perspective, the analysis can be viewed as a special interpretation based on certain aspects, and where theory, method and empirical material are closely interlinked. This approach also corresponds to the general objective of discourse theory research, which according to Howarth is described as producing "novel and plausible interpretations of selected cases and problems" (Howarth 2000: 142).

Further, discourse theory involves certain fundamental conditions for the methodological approach of this thesis and its approach to the case. The discursive creation of meaning is not regarded here as a factor separated from reality, but as a production of "reality". Thus the intention is not to penetrate behind the discourse and find out about the "reality" beyond the statements. Instead, the discourse in itself is the subject of this study.

Discourse theory also offers a number of concepts and logics that have been used in the analysis of the empirical material. That said, discourse theory is not a perspective with a set of tools for detailed linguistic analysis, as found in some analytical discourse orientations, nor has it been my intention to perform an analysis of this kind. Hence

discourse theory has acted more as a theoretical and methodological approach rather than as a strict set of rules for analysis of the empirical material.

Discourse theory analysis always involves a form of power analysis. It is important to clarify here what is meant by the concept of power, as Foucault's power concept, on the basis of which I work here, differs from more traditional concepts of power at crucial points. While traditional power concepts view power solely as a compelling, limiting force, Foucault also views power as productive; it produces discourses, meaning, identities, space, institutions, social relationships and knowledge. But power is not only a positive force; it is also limiting, as the construction of society, identities and discourses at the same time involve exclusion whereby alternative options are ruled out. Foucault's concept of power is thus so extensive that it is not possible to disregard power. Power constitutes the social, something which could not exist without the power relations that create its order and give it shape (Mouffe 2005). So power cannot disappear; but it can be distributed in various ways.

Furthermore, the theoretical-methodological approach of this thesis provides a specific approach to the concept of space. First, I work on the basis of the understanding that space is constantly coming into being. From this perspective, space has no essential function or meaning, but is created through concrete actions. At the same time, space also sets conditions for human life. This point of entry provides architecture with a more active, more interwoven role in the forming of society, where space can be viewed as neither a result of natural processes nor merely as the outcome of other forces. This perspective also reveals the political dimensions of space, as space is not regarded as a neutral background to human life but as a component which helps to shape the conditions for human life (Cresswell 2013; 210, Kärholm 2007; Massey 2005: 9; Soja 2000: 6ff).

This perspective involves an antiessentialistic approach to space. Space is not a result of a fixed, innate essence which has its own absolute identity, but is a result of constantly shifting, dynamic and ambiguous relations (Ek & Hultman 2007: 14; Harvey 2009; Lefebvre 1991; Massey 2005: 9; Soja 1996). Thus, space is regarded as relational; it is

established in relationships rather than by its innate qualities. Space is constructed and reconstructed, and in the same process different spaces are set in specific relationships of dominance and dependency relative to one another. As difference and indication of something other, what Chantal Mouffe calls the constitutive outside, is a prerequisite for each identity, the identity of space is constructed by distinguishing it from what it is not. By this reasoning, the creation of the identity of space, its “we”, must therefore be understood in relation to the space against which the identities are constructed, the “them” of space.

On the basis of these starting points, I have studied the city centre as a discourse. This means that I have taken up the city centre as a spatial identity which is constructed discursively and relationally, and which is constantly established and reestablished through concrete actions. The production of text, images, maps, plans and built structures in planning practice is regarded on the basis of this perspective as processes which create meaning, and which establish, maintain and reformulate spatial power relations. These processes help to create the meaning of the city centre and at the same time place the city centre in a specific relationship of dominance and dependency in respect of other spaces in the urban environment. Power is thus studied as both a productive and a limiting force, which creates space and spatial hierarchies while at the same time ruling out alternative meanings and relationships in the city.

Furthermore, my interest is focused on how the creation of urban space takes place through more or less institutionalised power strategies and in a close relationship between power and knowledge. This is why I also focus on how the town centre’s discourse is institutionalised and how the construction of the city centre is closely linked with knowledge production relating to the city centre through, among other things, investigations and research into the attractivity of the city and the meaning of the centre to the city and the region. This perspective, which also focuses on the political nature of space and the complex relationship between space and power, is used in this thesis to draw attention to how spatial power relations in the city are created and consolidated.

Empirical example

The analysis of the empirical material has involved qualitative processing of text, images and maps relating to the transformation of Jönköping city centre. The material examined is of the kind related to the transformation of the central parts of Jönköping as a municipal planning project. A large part of the material studied was produced by the municipality of Jönköping, but material from other actors linked directly or indirectly to the transformation of Jönköping as a municipal planning project has also been studied. These actors primarily include the Swedish National Rail Administration (now part of the Swedish Transport Administration), the *Den goda staden* (The Good City) project, Jönköping International Business School, centre organisation Jönköping City AB, tourism and marketing organisation Destination Jönköping, and the Swedish Association of Town Centre Management.

Jönköping has been selected as an example as it provides interesting material in relation to the theme and purpose of this thesis. In Jönköping, extensive, long-term and ambitious efforts are being made in relation to the central parts of the city, which has become a role model for the town centre work of many other Swedish municipalities. Jönköping is also home to one of Sweden's first town centre organisations, structured around a partnership between private and public actors. Moreover, Jönköping is relevant for other research projects within the research group, which makes this study relevant to the work of the research group as a whole and gives me the opportunity to view this work in relation to other projects within the research group.

However, the case has not been selected on the basis of its potential representativeness, and so it is not my aim to draw generalisable conclusions from this one case. Nor is the case the aim in itself. My aim has not been to evaluate the specific urban transformation process, less still to criticise individual decisions from officials and politicians who have worked with the transformation process. Nor has it been my intention to examine or evaluate the planning *process*, and so the emphasis is on neither the democratic processes within planning nor the roles and relationships of the actors involved. Neither do I view the case as merely a singularity. Instead, my intention is to work on the basis of detailed studies of the individual case to search for structural aspects. Thus I

view the case as a way of expressing a phenomenon in society, which the construction of the city centre in the specific urban transformation process provides one view of how urban space is produced.

Results

The empirical study indicates that the urban core is given a unique role in the city and that the relationship between the centre and the periphery is constructed as a hierarchical relationship between centre and surrounding areas. The city centre is made a carrier of the city's future opportunities and is described as a generic place which can represent universal ideals.

Central to the organisation of this discourse is the notion that we have reached a breakpoint in the development of society, having left the old industrial society behind us and entering a new, post-industrial society. This post-industrial future, according to the analysed discourse, has new challenges to offer which demand new directions in municipal planning. This reasoning is based on the notion that business start-ups move to or are started in places where the right people can be found, rather than people moving to where the jobs are. According to this reasoning, this leads to increasing competition between urban regions, municipalities competing to entice attractive residents and visitors to the region, rather than competing for business start-ups and investments as they did before.

On the basis of these conditions, the mission of planning is to create an attractive city for the right individuals. These individuals are tempted by certain qualities of the place. For example, it must be considered as open and tolerant, it must be characterised by diversity, it has to have an interesting cultural scene and be able to offer authentic places, lively districts and public areas. Thus, the urban core is given special meaning in the discourse as it is argued that people – or, at least, the people who have the opportunity to head for the leading edge of economic development – move to the locations that they feel are attractive places where to live and work. An opportunity to create positive economic development for the region is seen through creation of an attractive town centre which encourages the right kinds of people to want to live there.

At the same time, a need is formulated within the examined discourse to develop the marketing of the city so that it has the opportunity to position itself in the interurban competition. Furthermore, this direction of planning is considered to demand new forms of cooperation. Taking this as a starting point, the municipality has entered into close partnerships with private stakeholders in partnership organisations such as Destination Jönköping and Jönköping City AB, an opportunity being perceived to create a common platform and formulate common goals.

The city centre is ascribed a particularly important role on the basis of the starting points described above. The city centre is described as a driving force for positive economic development for both the city and the region, an attractive urban core being viewed as the key to encourage both visitors and attractive residents to the city. The city centre is also viewed as a shared space, which has the opportunity to act as a meeting place for “everyone”. Working on creating an attractive city centre is therefore viewed not only as a concern for the people who live and work there, but as something of major significance to all the residents in the region.

Apart from an escalating interurban competition, the analysed material reveals that the city centre is also subject to an increasing competition within the region, where it competes primarily with other regional shopping malls and retail areas, which may impoverish the urban core. It is argued that, consequently, it is extremely important to target initiatives at the city centre in order to balance this development.

On the basis of this discursive context, the ambition of Jönköping is to create “the most attractive city centre of its size in Scandinavia” (Jönköping kommun 2008d). With this as a starting point, a range of measures are being implemented in order to reinforce the urban core and so provide the entire city with development benefits over other cities and regions. When the area south of the city centre faces a number of changes, the municipality also sees the opportunity to extend the urban core in spatial terms by including the transformation area and so to create a strong new regional centre. The assumption that this work is successful is then confirmed by the fact that Jönköping has been recognised for its forward-thinking work with town centre development,

and Jönköping has also won the “Town Centre of the Year” award presented by the Swedish Association of Town Centre Management.

This is, roughly, the argumentation of the analysed discourse. It appears, within the given system, to be fairly logical and sensible. Breaking up the discourse has allowed the chain of arguments to be made visible, so allowing these arguments to be subjected to critical analysis. In this analysis, I have examined how the city centre is given meaning in the material studied, and working on the basis of a relational spatial approach I have focused on how this meaning is constructed by establishing, maintaining and reinforcing certain temporal and spatial relations, while other time-space considerations have been constructed as something fundamentally different, something which the spatial identity of the city centre is constructed in contrast to.

Among other things, the analysis has dealt with the issue of how the city centre is made a bearer of the city’s post-industrial transformation, becoming the location where the city’s post-industrial conversion takes place and the key to success in the post-industrial era. Here, the urban core is made a bearer of the city’s attractively and competitiveness, and of the form of urbanity viewed as crucial in a post-industrial present and future.

The city centre is thus being constructed as the post-industrial city of the future, emerging as the answer to the city’s post-industrial challenge and the key to success in the post-industrial era, while also representing historical anchoring and continuity. The city centre also emerges as an asset, the influence of which extends far beyond its own geographical borders. It is viewed as a universal space which is larger than itself and can represent the city in its entirety, and so town centre initiatives are described as something affecting everyone and for the good of everyone, while at the same time it is in many regards reduced to a distinct place of consumption.

This spatial identity provided to the city centre must be understood in relational terms. It is established not only on the basis of innate qualities of the place, but also in relation to something else, something outside. Thus, at the same time as the post-industrial city centre is established, the “other” of the space is constructed as its constitutive outside. The spatial identity of the city centre is constructed by bonding together

concepts and phenomena in order to form what discourse theory refers to as a chain of equivalence, where concepts are linked together, constructing identities as the opposite to something “other”. In the constitutive outside of the post-industrial city centre, the space outside the centre is bonded together with the kind of society and city which are not part of the post-industrial era, or which belong to the losers of the post-industrial era. The city outside the centre becomes the space which does not drive the city’s post-industrial redevelopment and which is populated by the people who do not have a positive influence on the post-industrial transformation.

The creation of these spatial identities is characterised by the power relations that permeate society, and also forms part of the establishment of these power relations. This becomes clear if one understands the construction of the city centre on the basis of a post-colonial perspective, as I have done in this thesis, in which I point out that the construction of the centre is characterised by a colonial approach to the rest of the city. This thought pattern is reminiscent of the Western world’s relationship with “the other” in former colonies. This also tallies well with how the spatial identity of the periphery has come to be depicted. Critics have pointed out that urban peripheries, represented mainly by Million Programme suburbs, are constructed as an exception, an anachronistic deviation from order, and which is located in a social and spatial outside (see, for example, Ericsson et al 2002; Ristilammi 2003; Wirtén 2010). This situation creates and maintains a spatial hierarchy between the centre and the rest of the city, the city centre (and its residents) being discursively constructed as driving forces for development of society and the key to the success of the city, while other parts of the city are not given any positive role in the new social order.

Given this perspective, the form of town centre development studied here can be regarded as a planning strategy which drives spatial inequality in the city by creating and consolidating differences and hierarchies. At the same time, the power dimension in the formation of urban space is rendered invisible by neutralising political choices and making them a choice between right and wrong, so that the selected planning strategies appear to be obvious goals which are impossible to question. Here, planning can largely be said to lack societal vision,

using economic analyses as a starting point instead. In this context, power and knowledge must be understood as closely interlinked concepts, selectively chosen knowledge production relating to urban and town centre development providing planning with scientific truths, while other perspectives appear to be inaccurate or useless within the given discourse. The opportunity for alternatives is thus displaced to the margins, and the question of how the urban space is to be designed becomes a matter of finding the right strategies in order to meet an obvious goal, rather than a choice between different political alternatives.

Hence, the relationship between urban space and power has provided one general theme for the thesis. This thesis points out the need to understand the deeply political in the shaping of urban space, where the construction of urban space not only reflects societal norms and power relations, but also plays an active part in the shaping of society. From this perspective, this work can be viewed as a call for political discussion on the consequences and potential alternatives of planning, a discussion that will not stop at a choice between different strategies in order to attain a common goal which is never questioned, but which asks in earnest the critical questions of what city and what society there is a desire to create.

7. Referenser

Allen, John (2011) "Topological twists: power's shifting geographies". *Dialogues in Human Geography*, vol. 1, nr 3: 283-298.

Andersson, Åke E (1985) *Kreativitet – storstadens framtid: en bok om Stockholm*, Stockholm: Prisma.

Andersson, Åke E & Strömquist, Ulf (1988) *K-samhällets framtid*, Stockholm: Prisma.

Andersson, Åke E et al. (2006) *"Den goda staden": Staden och Sjöarna: Stadsutvecklingens betydelse för staden och regionen: En omvärlds- och framtidsanalys för Jönköpingsregionen*, Jönköping: Internationella Handelshögskolan i Jönköping.

Andersson, Åke E (2007) *Den nya regionalekonomiska teorin och K-samhällets framväxt*, Europaforum, den 28 mars 2007, Hässleholm.

Banverket (2009) *Götalandsbanan delen Linköping – Borås. Underlagsrapport stadspassage Jönköping. Utredning om alternativa stationslägen och sträckningar och deras effekter*, underlagsrapport 5:5 juli 2009, Dnr: F08-12021/SA20.

Bergman, Bosse (2003) *Handelsplats, shopping, stadsliv: en historik om butiksformer, säljritualer och det moderna stadslivets trivialisering*, Stockholm: Stehag: Symposion.

Bergman, Bosse (2010) *E4:an Jönköping*, opublicerat material.

Bradley, Karin (2009) *Just environments: politicising sustainable urban development*, Stockholm: Kungliga tekniska högskolan. (diss.).

Bruegmann, Robert (2005) *Sprawl: a compact history*, Chicago: University of Chicago Press.

Castell, Pål (2010) *Managing yard and togetherness: living conditions and social robustness through tenant involvement in open space management*, Göteborg: Chalmers University of Technology. (diss.).

Creative class group (2013) www.creativeclass.com.

Cresswell, Tim (2013) *Geographic Thought: A Critical Introduction*, Chichester: Wiley-Blackwell.

Den goda staden (2008) *Omvandling Västra Centrum Jönköping*.

Destination Jönköping (2010), www.jonkopingsambassaden.se.

Dyrssen, Catharina et al. (2007) *Trafikala stadslandskap: Analyser och undersökande arkitektur av aktuella stadsutvecklingsprojekt*, Landskab og landskabsarkitektur, Nordisk Arkitekturforskning, 2007, Århus.

Ek, Richard (2003) *Öresundsregion – bli till!: de geografiska visionernas diskursiva rytmer*, Lund: Lunds universitet, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi. (diss.).

Ek, Richard & Hultman, Johan (red.) (2007) *Plats som produkt: kommersialisering och paketering*, Lund: Studentlitteratur.

Eklund, Helena & Rämme, Ulf (2003) *Kunden i centrum: om stadens attraktivitet ur ett handelsperspektiv*, Örebro: Handels utredningsinstitut & Svenska Stadskärnor.

Ericsson, Urban, Molina, Irene & Ristilampi, Per-Markku (2002) *Miljonprogram och media: föreställningar om människor och förorter*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Integrationsverket.

REFERENSER

Florida, Richard (2006) *Den kreativa klassens framväxt*, Stockholm: Daidalos. Först publicerad på engelska som Florida, Richard (2002) *The rise of the creative class*, New York: Basic Books.

Forsemalm, Joakim (2007) *Bodies, bricks and black boxes: power practices in city conversion*, Göteborg: Göteborgs universitet, Etnologiska institutionen. (diss.).

Forshamn, Magdalena (2002) *Ett kritiskt förslag: modellerande av arkitekturprofessionens praktiker och mimesisteori i diskursiva subjekt/objektrelationer*, Göteborg: Chalmers tekniska högskola. (diss.).

Foucault, Michel (1987) *Övervakning och straff: fängelsets födelse*, Lund: Arkiv. Först publicerad på franska som Foucault, Michel (1975) *Surveiller et punir: naissance de la prison*, Paris: Gallimard.

Gabrielsson, Catharina (2006) *Att göra skillnad: det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar*, Stockholm: Kungliga tekniska högskola, Arkitekturskolan. (diss.).

Gehl, Jan & Gemzøe, Lars (2004) *Public spaces public life: Copenhagen*, Köpenhamn: Arkitektens forlag.

Grange, Kristina (2013) "Shaping acting space: In search of a new political awareness among local authority planners". *Planning Theory*, vol. 12, nr 3: 225-243.

GUST (Ghent Urban Studies Team) (red.) (1999) *The Urban Condition: Space, Community and Self in the Contemporary Metropolis*, Rotterdam: 010 Publishers.

Harvey, David (1989) "From Managerialism to Entrepreneurialism: The transformation in urban governance in late capitalism". *Geografiska Annaler*, Series B, Human Geography, vol. 71, nr 1: 3-17.

Harvey, David (2009) *Den globala kapitalismens rum: På väg mot en teori om ojämna geografisk utveckling*, Hägersten: Tankekraft. Först publicerad på engelska som Harvey, David (2006) *Spaces of global capitalism – A Theory of uneven geographical development*, London: New York: Verso.

Howarth, David (2007) *Diskurs*, Malmö: Liber. Först publicerad på engelska som Howarth, David (2000) *Discourse*, Buckingham: Open University Press.

Internationella Handelshögskolan i Jönköping (2013) *Kreativitet och attraktivitet i platser, städer och regioner*, broschyr.

Jacobs, Jane (2005) *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, Göteborg: Daidalos. Först publicerad på engelska som Jacobs, Jane (1961) *The death and life of great American cities*, New York: Vintage, cop.

Jessop, Bob (1998) "The Narrative of Enterprise and the Enterprise of Narrative: Place Marketing and the Entrepreneurial city". I *The entrepreneurial city: geographies of politics, regime and representation*, Hall, Tim & Hubbard, Phil, Chichester: Wiley, cop.

Johansson, Börje (1999) *Stadskärnans roll i en attraktiv stadsregion*, Internationella Handelshögskolan i Jönköping.

Jönköpings city AB (2009) www.jonkopingcity.com.

Jönköping City AB (2010) *Vi skapar Skandinaviens mest attraktiva stadskärna. Vill du vara med?*, broschyr.

Jönköping City AB, Destination Jönköping & Jönköpings kommun (2010) *Ansökan till årets stadskärna 2010*.

Jönköpings kommun (2000) "Från tanke till handling" – *En stadsbyggnadsvision*, januari 2000.

REFERENSER

Jönköpings kommun (2002) *Projekt Norra Munksjön – Ramprogram*, samrådshandling januari 2002.

Jönköpings kommun (2003) *Jönköpings kommun översiktsplan 2002*, antagen av Kommunfullmäktige 2003.

Jönköpings kommun (2006) *Stadsbyggnadsvisionen – Staden och Sjöarna*, program parallella uppdrag.

Jönköpings kommun (2008a) *Jönköping – Staden och sjöarna. Stadsbyggnadsvision 2.0. Från tanke till handling*, remissutgåva april 2008.

Jönköpings kommun (2008b) *Stadsbyggnadsvision 2.0 Staden och sjöarna Samrådsredogörelse*, den 25 februari 2008, Dnr 2008:176/210.

Jönköpings kommun (2008c) *Jönköping – Staden och sjöarna. Stadsbyggnadsvision 2.0. Från tanke till handling*, antagen av Kommunfullmäktige den 30 oktober 2008.

Jönköpings kommun (2008d) *Jönköping – The city and the lakes. Urban Development Vision 2.0 "From thought to action"*, approved by the Municipal Council 30 October 2008.

Jönköpings kommun (2009a) *Affärsplan – Stadskärneförnyelse Östra Centrum Jönköping*, antagen av Kommunfullmäktige den 29 januari 2009.

Jönköpings kommun (2009b) *Cykelstråk och cykelparkering i stadskärna Bristanalys och åtgärdsförslag*, juni 2009. (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Jönköpings kommun (2009c) *Skiss till Ramprogram för Södra Munksjön*, samråd 1 augusti 2009. (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Jönköpings kommun (2010a) *Aktivitetsstrategi Kulturvitalisering av Kärnan 2011-2013*, antagen av Kommunfullmäktige den 23 juni 2010. (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Jönköpings kommun (2010b) *Gestaltning av Munksjöns stränder Etapp 1*, antagen av Kommunfullmäktige den 27 maj 2010. (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Jönköpings kommun (2010c) *Jönköping Open 20-28 november*, program. (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Jönköpings kommun (2010d) *Kartläggning av Jönköpings kulturella DNA*, april 2010. (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Jönköpings kommun (2011), *www.jonkoping.se*.

Jönköpings kommun (2012a) *Ramprogram för södra Munksjön*, antagen av Kommunfullmäktige 29 november 2012. (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Jönköpings kommun (2012b) *Stadsbyggnadsvisionen 2011. Verksamhetsberättelse*. (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Jönköpings kommun (2013) *Välkommen till Jönköping*, broschyr.

Kärrholm, Mattias (2008) "The territorialisation of a Pedestrian Precinct in Malmö: Materialities in the Commercialisation of Public Space". *Urban Studies*, vol. 45, nr 9: 1903-1924.

Kärrholm, Mattias (2012) *Retailising space: architecture, retail and the territorialisation of public space*, Burlington: Ashgate.

Laclau, Ernesto (1990) *New reflections on the revolution of our time*, London: Verso. (Phronesis).

Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2008) *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Göteborg: Glänta; Stockholm: Vertigo. Först publicerad på engelska som Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985) *Hegemony and socialist strategy*, London: Verso.

REFERENSER

Lefebvre, Henri (1991) *The production of space* Oxford: Basil Blackwell. Först publicerad på franska som Lefebvre, Henri (1974) *La production de l'espace*, Paris: cop.

Lindström, Peter (2008) "Polsk riksdag runt stadsbyggnadsvision". *Jönköpingsposten*, 3 oktober.

Listerborn, Carina (2002) *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*, Göteborg: Chalmers tekniska högskola. (diss.).

Lundahl, Mikela (2002) "Postkoloniala studier, konst och representation". I *Postkoloniala studier*, Lundahl, Mikela (red.), Konstfack, Stockholm: Raster. (Kairos nr 7).

Marcus, Lars (2012) "Debatten om staden behöver distinktion". *Arkitekten: tidning för Arkitektförbundet*, Stockholm: Arkitektförbundet, februari.

Marshall, Tim (2004) *Transforming Barcelona: the renewal of a European metropolis*, London: Routledge.

Massey, Doreen (2004) "Geographies of responsibility". *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, vol. 86, nr 1: 5–18.

Massey, Doreen (2005), *For space*, London: SAGE.

Massey, Doreen (2006) "Landscape as a provocation Reflections on Moving Mountains". *Journal of Material Culture*, vol. 11, nr 1-2: 33-48.

Meijling, Jesper (2010) "Förortslinjer korsar hela staden. Om begreppet "utanförskap" och det falska utpekandets politik". I *Makten över rummet: Tankar om den hållbara staden*, Graninger, Göran & Knuthammar, Christer (red.), Linköping: Linköping University Electronic Press.

Molina, Irene (1997) *Stadens rasifiering: etnisk boendesegregation i folkhemmet*, Uppsala: Uppsala universitet. (diss.).

Molina, Irene (2005) "Miljonprogrammet och förortens rasifiering". I *Bor vi i samma stad? Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*, Broms Wessel, Ola, Tunström, Moa & Bradley, Karin (red.), Stockholm: Pocky, cop.

Mouffe, Chantal (2008) *Om det politiska*, Hägersten: Tankekraft. Först publicerad på engelska som Mouffe, Chantal (2005) *On the political*, London: Routledge.

Mukhtar-Landgren, Dalia (2005) "Den delade staden – Velfärd för alla i kunskapsstaden Malmö". I *Staden*, Abrahamsson, Christian (red.), Stockholm: Tidskriftsföreningen Fronesia.

Mukhtar-Landgren, Dalia (2012) *Planering för framsteg och gemenskap: om den kommunala utvecklingsplaneringens idémässiga förutsättningar*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet. (diss.).

Naturskyddsföreningen (2006) *Den glesa staden. Staden, transporterna och stadsutglesningen – ett diskussionsunderlag*, Stockholm: Svenska Naturskyddsföreningen.

Nilsson, Kristina L (2003) *Planning in a sustainable direction: the art of conscious choices*, Stockholm: Kungliga tekniska högskolan, Institutionen för infrastruktur. (diss.).

Norberg-Schulz, Christian (1976) "The phenomenon of place". I *Architectural association*, London, nr 8.

Oksala, Johanna (2013) "Neoliberalism and Biopolitical Governmentality". I *Foucault, biopolitics, and governmentality*, Wallenstein Sven-Olov & Nilsson, Jakob (red.), Huddinge: Södertörns högskola.

REFERENSER

Parker, Simon (2004) *Urban theory and the urban experience: encountering the city*, London: Routledge.

Peck, Jamie & Tickell, Adam (2002) "Neoliberalizing space the free economy and the penal state". I *Spaces of neoliberalism: urban restructuring in North America and Western Europe*, Brenner, Neil & Theodore, Nikolas (red.), Malden, Mass.: Blackwell.

Peck, Jamie (2005) "Struggling with the Creative Class". *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 29, nr 4: 740–770.

Peck, Jamie (2007) "Kreativitet som lösningen på allt". I *Borgerlighet* Lindgren, Johan (red.), Stockholm. (Fronesis: 24).

Persson, Ingrid (2011) *Fritidshuset som planeringsdilemma*, Karlskrona: Blekinge Institute of Technology. (diss.).

Pettersson, Lars & Nilsson, Camilla (2007) *Stadsutveckling Jönköping: identifiering och beskrivning av arbetsprocesser*, Internationella Handelshögskolan i Jönköping. (Den goda staden).

Pettersson, Lars (2010) "Kulturens betydelse för den lokala utvecklingen". *Kartläggning av Jönköpings kulturella DNA*, Jönköpings kommun, april 2010 (Stadsbyggnadsvision 2.0).

Pilkvist, Karin (2008) "Hellre olika människor än kreativa". *Jönköpingsposten*, 16 oktober.

Raattamaa, Lars Mikael (2005) "Sprawl nation vs. Metronormativiteten". I *Bor vi i samma stad? Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa* Broms Wessel, Ola, Tunström, Moa & Bradley, Karin (red.), Stockholm: Pocky, cop.

Ristilammi, Per-Markku (1994) *Rosengård och den svarta poesin: en studie av modern annorlundahet*, Stockholm: B. Östlings bokförlag Symposion.

Ristilammi, Per-Markku (2003) *Mim och verklighet: en studie av stadens gränser*, Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.

Ristilammi, Per-Markku (2006) "Memento Rosengård". I (2006) *Storstadens omvandlingar: postindustrialism, globalisering och migration: Göteborg och Malmö*, Sernhede, Ove & Johansson, Thomas (red.), Göteborg: Daidalos.

Robbins, Edward (2004) "New Urbanism". I *Shaping the city: Studies in History, Theory and Urban Design*, Robbins, Edward & El-Khoury, Rodolphe (red.), New York London: Routledge.

Sernhede, Ove (2006) "Los Angered – stadsdelsnationalism och global stamgemenskap: Om hiphop, utanförskap och platsens betydelse". I *Storstadens omvandlingar: postindustrialism, globalisering och migration: Göteborg och Malmö*, Sernhede, Ove & Johansson, Thomas (red.), Göteborg: Daidalos (Studier av samtidskultur).

Sernhede, Ove & Johansson, Thomas (red.) (2006) *Storstadens omvandlingar: postindustrialism, globalisering och migration*, Göteborg: Daidalos. (Studier av samtidskultur).

Sieverts, Thomas (2003) *Cities without cities: An interpretation of the zwischenstadt*, London: Spon Press. Först publicerad på tyska som Sieverts, Thomas (1998) *Zwischenstadt: zwischen Ort und Welt, Raum und Zeit, Stadt und Land*, Braunschweig: Vieweg.

Soja, Edward (1996) *Thirdspace: journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*, Cambridge, Mass.: Blackwell.

Soja, Edward (2000) *Postmetropolis: critical studies of cities and regions*, Oxford: Blackwell.

Stadsmiljörådet (2003) *Tyckomstaden*, Karlskrona: Stadsmiljörådet, Boverket.

REFERENSER

Sunesson, Sune (1987) "Inledning". I *Övervakning och straff: fängelsets födelse*, Foucault, Michel, Lund: Arkiv.

Svenska Stads kärnor (2010) *Föreningen Svenska Stads kärnor – mötesplatsen för dig som arbetar med förnyelse av stads kärnor*, broschyr.

Svenska Stads kärnor (2014) www.svenskastadskarnor.se.

SWECO FFNS (2006) *Stadsbyggnadsvision Staden och Sjöarna*, förslag inom ramen för parallellt uppdrag från Jönköpings kommun.

Swyngedouw, Erik (2012) "Interrogating post-democratization: Reclaiming egalitarian political spaces". *Political Geography*, vol. 30, nr 7: 370-380.

Söderlind, Jerker (1998) *Stadens renässans: från särhålle till samhälle: om närhetsprincipen i stadsplaneringen*, Stockholm: Studieförbundet Näringsliv och samhälle.

Torring, Jacob (1999) *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Oxford: Blackwell.

Tornberg, Patrik & Hansen, Malin (2007) *Stads kärneutveckling: processer och arbetssätt. En översikt över arbetet med stads kärneutveckling i Sverige med internationella utblickar*, Borlänge. (Vägarverkets publikation: 33).

Tornberg, Patrik (2009) *Trafik- och stadsplanering som en integrerad process?: om perspektiv och kommunikativa processer i stadsutvecklingen*, Stockholm: Kungliga tekniska högskolan.

Tornberg, Patrik (2011) *Making sense of integrated planning: challenges to urban and transport planning processes in Sweden*, Stockholm: Kungliga tekniska högskolan. (diss.).

Trafikverket (2010) *Publikationer inom den goda staden*, broschyr.

Tunström, Moa (2009) *På spaning efter den goda staden: om konstruktioner av ideal och problem i svensk stadsbyggnadsdiskussion*, Örebro: Örebro Universitet. (diss.).

Tunström, Moa (2010) "Hammarby sjöstad. Ditt namn ska vara stad". *Tidskriften Arkitektur*, nr 5.

Wallenstein, Sven-Olov & Nilsson, Jakob (red.) (2013) *Foucault, biopolitics, and governmentality*, Huddinge: Södertörns högskola.

Wetterberg, Ola (red.) (1999) *Det nya stadslandskapet: texter om kultur, arkitektur och planering: en antologi från institutionen för stadsbyggnad på Chalmers*, Göteborg: Chalmers tekniska högskola. (SACTH).

White, Temaplan, Ramböll & SpaceScape (2006) *Jönköping – en riktig stad*, förslag inom ramen för parallellt uppdrag från Jönköpings kommun.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur. Först publicerad på danska som Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (1999) *Diskursanalyse som teori og metode*, Frederiksberg: Samfundslitteratur, Roskilde Univ.forl.

Wirtén, Per (2010) *Där jag kommer från: kriget mot förorten*, Stockholm: Bonnier.

Öberg, Martin (2008) *Stadskärnehandbok för morgondagen: om konsten att utveckla attraktiva stadskärnor*, Stockholm: Fastighetsägarna.